

ΑΚΤΙΝΕΣ

Έτος 34ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1971

Άριθ. 320

ΤΟ ΣΥΜΠΑΝ, Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΑΛΗΘΕΙΑ

Άσφαλώς οί διαστημικοί έπιστήμονες είναι εκείνοι οί όποιοι άσχολούνται με την έρευναν του Σύμπαντος, τó όποϊον ξεκινά από την Γήν μας και χάνεται μέσα εις τά θάθη του φαινομενικά τουλάχιστον άπεράντου χώρου. Οί μηχανικοί και οί τεχνικοί σχεδιάζουν και κατασκευάζουν τά όργανα έρεύνης, οί μαθηματικοί διατυπώνουν τούς τύπους, οί φυσικοί μελετούν την ύλην και την ένέργειαν, τέλος δέ οί άστρονόμοι άνιχνεύουν τάς εύρείας έκτάσεις του χώρου και τά θάθη του χρόνου, όπως τά σκέπτεται, τά διερευνά και τά στοχάζεται ó νοός του ανθρώπου. Και έπειτα άπ' όλους τούς έπιστήμονας και τεχνικούς ή παράλληλα με αυτούς, στέκεται ó άνθρωπος, ó κάθε άνθρωπος, πού ζητά νά εύρη και νά μάθη την άλήθειαν, ή όποία κρύπτεται όπίσω από τά γεγονότα και τά φαινόμενα του φυσικού κόσμου και πολύ πέραν του σύμπαντος όλοκλήρου. Αυτάι δέ αί διερευνήσεις συγκινούν έξαιρετικά τόν σύγχρονον άνθρωπον.

Θά μεταφέρωμεν έδω μερικάς σκέψεις και άπόψεις τεσσάρων πανεπιστημιακών διδασκάλων, πού έργάζονται εις τά τέσσαρα Πανεπιστήμια της πατρίδος μας και άσχολούνται με μερικάς πλευράς έρεύνης του Σύμπαντος.

1. Άρχίζομεν από τó Πανεπιστήμιον Πατρών, όπου ó καθηγητής της Άστρονομίας κ. Β. Μπαρμπάνης, κατά την έορτήν του Πρωτοκλήτου, ώμίλησεν επί

ζητήματος πολύ ένδιαφέροντος και επίκαιρου. «Ή άναζήτησις της άληθείας» (1) ήτο τó θέμα της τόσο ένπικαίρου όμιλίας του, κατά την διαστημικήν έποχήν εις την όποϊαν ζώμεν και κινούμεθα. «Ή μορφή και τó έργον του Πρωτοκλήτου, χαρακτηρίζεται σαφώς από την δίψαν της άληθείας», ειπεν. «Ή πρώτη έπαφή του Άνδρέου με τόν Ίησούν έχει άποφασιστικήν σημασίαν διά την ζωήν του. Πεπεισμένος, πλέον, ότι εδρε την Άλήθειαν, όδηγεί τόν άδελφόν του Πέτρον εις τόν Ίησούν... Τό θάρος της άληθείας, την όποϊαν έν γνώριος πλησίον του Ίησού, πιέζει και μεταβάλλει τόν Πρωτόκλητον μαθητήν του Κυρίου εις Άπόστολον, άποφασισμένον νά θυσιάση και την ζωήν του χάριν της άληθείας». Και ένσυνέχισεν: «Άπεσταλμένος της άληθείας είναι και ó έπιστήμων. Προορισμός του έπιστήμονος - έρευνητου είναι νά ίκανοποιήση την έφεισιν του ειδέναι, του ειδέναι την άλήθειαν. Μία έφεισις πού άνήκει εις τούς βασικούς και θεμελιώδεις όρους της διανοήσεως. Ή ούσιώδης διαφορά μεταξύ του Άποστόλου και του έπιστήμονος - έρευνητου είναι ότι ó πρώτος δέχεται την έξ αποκαλύψεως θεϊαν άλήθειαν, ένφ ό δεύτερος, άκολουθών τούς νόμους της λογικής, διερευνά μεθοδικώς τó άντικείμενον της έρεύνης του. Ούτω, καταλήγει εις συσχετίσεις, άνευρίσκει όμοϊό-

(1) Β. Μπαρμπάνης: Ή άναζήτησις της άληθείας, Άθήναι 1970.

τητας ἢ διαφοράς, σχηματίζει ἐννοίας καὶ προβαίνει εἰς τὴν διατύπωσιν νόμων».

Ἀνέπτυξεν ἀκολούθως τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ἐρευνητοῦ κατὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ ἐτόνισεν ὅτι: «Ἄν ὑπάρχουν ὑπὲρ λόγον ἀλήθειαι εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον, τί τὸ παράδοξον ἂν ὑπάρχουν τοιαῦται καὶ εἰς τὸν μεταφυσικὸν χῶρον; Δεχόμενοι, λοιπόν, τὰς ὑπὲρ λόγον ἐπιστημονικὰς ἀληθείας καὶ ἀπορρίπτοντες ἀθασανίστως τὰς μεταφυσικὰς, ἐνεργοῦμεν μὲ προκατάληψιν καὶ ἄνευ ἀντικειμενικότητος».

Καὶ κατέληξε μὲ προτροπὴν πρὸς τοὺς φοιτητάς, τονίσας καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Ἡ ἀπόκτησις τοῦ πτυχίου ἄς μὴ εἶναι τὸ τέλος, ἀλλ' ἢ ἀρχὴ τῆς πραγματικῆς ἐρεύνης. Τὸ σπουδαιότερον ἴσως ἀπόκτημα, παραλλήλως μὲ τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις, εἶναι ὅλα τὰ ἀναφερθέντα γνωρίσματα τοῦ ἐρευνητοῦ, τὰ ὁποῖα πρέπει ἰδιαίτερος νὰ καλλιεργηθοῦν κατὰ τὸν τετραετὴ κύκλον τῶν πανεπιστημιακῶν σπουδῶν σας. Ἄγων, ἐπιμονή, ὑπομονή, ἔρευνα, ἀγάπη διὰ τὴν ἔρευναν, ἀνησυχία διὰ τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας».

II. Συνεχίζομεν μὲ τὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων, ὅπου ὁ καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας κ. Σ. Σβολόπουλος, ὠμίλησε κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Τριῶν Ἰεραρχῶν περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μεγ. Βασιλεῖου, τὸ σχετικὸν μὲ τὴν Ἑξαήμερον⁽²⁾. Εἶναι γνωστὰ παγκοσμίως αἱ ὀμιλίας εἰς τὴν Ἑξαήμερον τοῦ Μεγάλου τούτου Πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἔχουν αὐταὶ χαρακτηρισθῆ δεόντως κατὰ καιροὺς ἀπὸ εἰδικοὺς ἐρευνητάς, τοὺς ὁποίους ἀνέφερον ὁ ὀμιλητὴς κατὰ τρόπον ἀντικειμενικὸν καὶ ἀρτιον, ἀξιολογήσας τὰς ὀμιλίας αὐτάς, μέσα εἰς ἓνα εὐρύτερον πλαίσιον, ὥστε ὁ ἀκροατὴς — ἀλλὰ καὶ ὁ ἀναγνώστης — νὰ

κατατοπίζεται πλήρως ἐπάνω εἰς τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἐποχὴν μας θέμα.

Ὁ Μέγας Βασιλεῖος εἰς τὰς ὀμιλίας τοῦ ἐκείνας ἐκθέτει κατὰ τρόπον ἐπιστημονικὸν τὰς περὶ τῆς Γῆς, τῆς Σελήνης καὶ τῶν ἄστρον, τοῦ σύμπαντος, κρατούσας ἀπόψεις καὶ τὰς κρίνει δεόντως:

«Σήμερον, 1590 περίπου ἔτη ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Βασιλείου οἱ ὀρίζοντες, οἱ σκοποὶ καὶ αἱ μέθοδοι τῆς ἐπιστήμης ἠλλαξαν. Αἱ ἠθικαὶ ὁμως ἀνάγκαι τοῦ ἀτόμου παραμένουν αἱ ἴδιαι», εἶπεν ὁ ὀμιλητὴς. Καὶ ἔκλεισεν ὡς ἀκολούθως:

«Ἡ σύγχρονος ἐξέλιξις τῆς ἐπιστήμης ἔδειξε τὴν ἀπαραντοσύνην καὶ τὴν ἀρμονίαν τοῦ Σύμπαντος. Ἀνεκαλύφθησαν πράγματα, τῶν ὁποίων τὴν ὑπαρξιν οὔτε κἀν ἠδύνατο νὰ φαντασθοῦν οἱ σοφοὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βασιλείου. Διὰ τῶν συγχρόνων ἐπιστημονικῶν ὀργάνων καὶ κατὰ τὴν τῶν προσφάτων ἀνακαλύψεων ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὸν κόσμον τῶν ἀτόμων καὶ τὸν κόσμον τῶν γαλαξιδῶν, τὸν κόσμον τῶν ἰῶν καὶ τῶν μικροβίων καὶ τὸν κόσμον τῶν Quasars. Τὰ διαστημικὰ ταξίδια εἶναι γεγονός. Ὁ ἄνθρωπος ἐπραγματοποίησε ταξίδιον περὶ τὴν Σελήνην καὶ παρετήρησεν ἐκεῖθεν τὴν Γῆν, ὡς μικρὸν φωστῆρα τοῦ Διαστήματος.

» Ἀλλὰ ἢ κατὰ τὰς ἡμέρας μας ἐφαρμογὴ τῶν ἐπιστημονικῶν πορισμάτων εἰς τὴν τεχνολογίαν εἶναι τόσο μεγάλη καὶ ἐνίοτε τόσο ἐπικίνδυνος, ἀκόμη καὶ δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὥστε μᾶς χρειάζεται σήμερον περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐποχὴν ἢ γοητευτικὴ βοήθεια τῆς ἀγάπης. Σήμερον περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην στιγμήν εἰς τὴν Ἱστορίαν ἀποδεικνύεται ἡ ἀλήθεια τῶν λόγων τοῦ Παύλου: «*ἡ γνώσις φυσιοῦ, ἢ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ*», ἀλήθεια τὴν ὁποίαν ἐνεστερνίσθη καὶ ἐδίδαξε διὰ τῶν ὀμιλιῶν τοῦ ὀμιλητοῦ Μέγας Βασιλεῖος».

Ἄς σταματήσωμεν ἐδῶ διὰ νὰ σχολιάσωμεν τὰς ὀμιλίας τῶν δύο πανεπιστημιακῶν διδασκάλων. Ἀναμφισβητήτως μεταδίδουν γνώσεις, παρέχουν

(2) Σ. Σβολόπουλος: Ἐπιστημονικὴ ἀξιολόγησις τῶν ὀμιλιῶν εἰς τὴν Ἑξαήμερον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Ἰωάννινα 1969.

κατευθύνσεις, έμπνέουν πρὸς ἄνοδον, προσφέρουν ὑγείαν. Πρῶτα-πρῶτα εἰς τοὺς φοιτητὰς τῶν Πανεπιστημίων μας, οἱ ὁποῖοι, κατὰ μεγάλην πλειονότητα, διψοῦν διὰ τὴν γνῶσιν, τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Ἐχουν ἀνάγκην βοηθῶν ὑπευθύνων πού θὰ τοὺς συμπαρᾶσταθοῦν. Καὶ τοὺς εὐρίσκουν εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ἀξίων διδασκάλων των. Ἐπειτα, αἱ ἀπόψεις πού ἐξετέθησαν εἰς τὰς ὁμιλίας προσφέρουν γενικώτερα καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν διανόησιν. Ἐχουν καὶ αὐτὴ ἀνάγκην τροφοδοσίας. Τὴν παίρνει ἀπὸ τοὺς ἔχοντας ἐπίγνωσιν τῆς ἀποστολῆς των ἐπιστήμονας καὶ οἱ ὁποῖοι, δόξα τῷ Θεῷ, ὑπάρχουν μεταξύ μας. Ἀρκεῖ νὰ τοὺς ἀναζητήσωμεν. Καὶ θὰ εὐρωμεν ὑγείαν, πνοὴν καὶ ἀνωτερότητα. Ἰθὰ εὐρίσκωμεν τὴν ἀλήθειαν. Τὴν γνησίαν ἀλήθειαν, ὅπως τὴν ζητᾷ ὁ ἄνθρωπος τῆς διαστημικῆς ἐποχῆς.

III. Εἰς τὴν συνέχειαν θὰ παρουσιάσωμεν μερικὰς ἀπόψεις περὶ τοῦ Σύμπαντος ὅπως τὰς ἐκθέτουν εἰς πρόσφατα ἔργα των δύο εἰδικοὶ περὶ τὰ θέματα αὐτὰ ἐπιστήμονες.

Ὁ καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Γ. Κοντόπουλος, ἐδημοσίευσε, διὰ τοὺς φοιτητὰς τῶν Φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν, ἕνα σύντομον, ἀλλ' ἐνδιαφέρον βιβλίον, μὲ τὸν τίτλον: «Κοσμολογία»⁽³⁾. Εἰς αὐτὸ ἐκθέτει τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις τῶν ἀστρονόμων καὶ τῶν κοσμολόγων — ἐκείνων δηλαδὴ τῶν ἐπιστημῶν πού ἀσχολοῦνται εἰδικῶς μὲ τὴν μορφήν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ σύμπαντος. Ἀναφέρει τὰς θεωρίας πού ὑπάρχουν σχετικῶς μὲ τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας τοῦ σύμπαντος. Πρόβλημα δύσκολον καὶ πολὺ τολμηρόν. Ὅμως ἡ ἔφεσις τοῦ εἰδέναι, ἡ δίψα διὰ τὴν ἀλήθειαν, ὠθεῖ τοὺς ἐπιστήμονας, νὰ σκεφθοῦν γενικώτερα ἐπάνω εἰς τὸ ζήτημα αὐτό.

(3) Γ. Κοντοπούλου: Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἀστροφυσικὴν, τεύχ. 4ον. Κοσμολογία, Θεσσαλονίκη 1970.

Σήμερα, παρατηρεῖ, ἐπικρατεῖ ἡ ἀποψις ὅτι τὸ σύμπαν, ὅπως τὸ γνωρίζομεν, ἄρχισε μὲ ἕνα ἔκτακτον γεγονός. Μὲ μίαν «μεγάλην ἔκρηξιν» (Big Bang Theory). Ὅλη ἡ ὕλη τοῦ σύμπαντος ἦτο συμπυκνωμένη εἰς ἕνα «τεράστιον ἄτομον» εἰς ὕψηλὴν θερμοκρασίαν, ὁπότε συνέβη μίαν μεγάλην ἔκρηξιν. Ἀπὸ τότε τὰ κομμάτια τῆς ἐκρήξεως ἀπομακρύνονται καὶ ἀπὸ αὐτὰ διεμορφώθησαν οἱ γαλαξίαι, οἱ ἀστέρες καὶ οἱ πλανῆται. Φυσικὰ ἐπὶ τῇ θάσει ὄρισμένων νόμων, οἱ ὁποῖοι κυβερνοῦν τὸ σύμπαν. Ὑπάρχει καὶ ἄλλη θεωρία, ἡ θεωρία τῆς «συνεχοῦς δημιουργίας». Κατ' αὐτὴν τὸ σύμπαν εἶναι αἰώνιον καὶ ἀμετάβλητον καὶ εἰς αὐτὸ συνεχῶς δημιουργεῖται νέα ὕλη «ἐκ τοῦ μηδενός». Ἡ θεωρία ὁμως αὐτῆ σήμερα φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει ὑπὲρ αὐτῆς πειστικὰ ἐπιχειρήματα. Καὶ δι' αὐτὸ ἔχει τεθῆ κατὰ μέρος.

Ἐξ ἄλλου ἡ εἰκὼν τοῦ σύμπαντος τὴν ὁποίαν μᾶς δίδει ἡ θεωρία τῆς «μεγάλης ἐκρήξεως» παρουσιάζεται πληρεστέρα καὶ περισσότερον πειστικὴ. Κατ' αὐτὴν τὸ σύμπαν ἐδημιουργήθη πρὸ 10 δισεκατομμυρίων περιπτου ἐτῶν, καὶ θὰ ἔλθῃ βραδύτερον ἢ στιγμῇ κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ διαλυθῆ, θὰ ἀποθάνῃ.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ θεωρία τῆς «μεγάλης ἐκρήξεως» δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ μᾶς εἰπῆ ἀπὸ ποῦ προήλθεν ἡ ἀρχικὴ ὑπέρπυκνος κατάστασις. Ἡ ἀπάντησις ἐπ' αὐτοῦ εἶναι πολὺ δύσκολος. Ἀδύνατος, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν. Καὶ ὁ ἀντικειμενικὸς ἐπιστήμων καὶ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ τονίσῃ τοῦτο εἰς τοὺς φοιτητὰς του καὶ τοὺς ἀναγνώστας του. Γράφει συμπερασματικῶς τὰ ἑξῆς:

«Δι' αὐτὸ ὅσοι ὁμιλοῦν διὰ τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν τοῦ Σύμπαντος, ἀποφεύγουν ἐν γένει, νὰ ὁμιλήσουν διὰ τὸ τί ἦτο «πρὸ» τῆς καταστάσεως αὐτῆς. Διότι αὐτὴ αὕτη ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου χάνεται εἰς τὸ ἀρχικὸν ἄτομον.

»Τὸ θέμα τῆς ἀρχῆς τοῦ Σύμπαντος εἶναι βασικῶς μεταφυσικὸν εἰς τὴν φύσιν του καὶ παρ' ὅλον του τὸ ἐνδιαφέρον ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης.

»Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τελικὴν μελλοντι-

κὴν κατὰστασιν τοῦ Σύμπαντος, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ διάλυσις θὰ προχωρήσῃ μέχρι πλήρους ἀποσβέσεως τῶν ἀστέρων καὶ διαλύσεως τῶν ἀστρικών συστημάτων. Ἡ ἀνάπαλις τοῦ Σύμπαντος εἶναι δυνατὸν βαθμηδὸν νὰ ἀποσβεσθῇ, εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπ' ἀπειρον, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ δώσῃ ζῶην εἰς τὸ νεκρὸν πλέον Σύμπαν».

Αἱ διατυπώμεναι ἀπόψεις ἐπάνω εἰς ἓνα τόσον γενικόν, ἀλλὰ καὶ βασικόν πρόβλημα, ὅπως εἶναι ἡ δημιουργία, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ σύμπαντος ὡς ἑνιαίου συνόλου, ἴσως εἶναι τολμηραὶ, ἐν τούτοις ὅμως εἶναι ἰδέαι καὶ ἀντιλήψεις τῶν συγχρόνων ἐρευνητῶν, τὰς ὁποίας ὀφείλει νὰ μεταδίδῃ, ἀπλᾶ καὶ καθαρὰ εἰς τοὺς ἀναγνώστας καὶ νὰ διδάσκῃ ἀπὸ ἔδρας ὁ ἐπιστήμων καὶ ὁ ἐρευνητής. Χωρὶς φυσικὰ νὰ προτρέχῃ τῶν δεδομένων καὶ τῶν γεγονότων, μὲ ἐπεκτάσεις ἢ γενικεύσεις, ὥστε καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ διαμορφώνεται ὁ νέος ἄνθρωπος καὶ ἐπιστήμων, ὁ ὁποῖος θὰ πρέπει νὰ τάξῃ ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς του τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν μετάδοσιν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς γνώσεως εἰς τοὺς συνανθρώπους του.

IV. Θὰ κλείσωμεν τὸν κύκλον μὲ μερικὰς ἀπόψεις τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀστρονομίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν κ. Δ. Κωτσάκη, ἀπὸ ἓνα πρόσφατον δημοσίευσμά του: «Ἡ συγκρότησις τοῦ Σύμπαντος»⁽⁴⁾. Εἰς αὐτὸ ἐκθέτει τὰς συγχρόνους ἀπόψεις τῆς Ἀστρονομίας καὶ τῆς Φυσικῆς περὶ τῶν συστατικῶν στοιχείων τοῦ Σύμπαντος. Οἱ ἀρχικοὶ «οἰκοδομικοὶ λίθοι», ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀπαρτίζεται ὁ κόσμος εἶναι τὰ ἄτομα, τὰ πρωτόνια, τὰ ἠλεκτρόνια, τὰ νετρόνια καὶ δεκάδες ἀκόμη ὑπατομικῶν στοιχείων. «Ὅλα αὐτὰ πλεκόμενα καθ' ἀρμονικὸν τρόπον διαμορφώνουν τοὺς πλανήτας, τοὺς ἀστέρας, τὰ νεφελώματα, τοὺς γαλαξίας, τὸ Σύμπαν ὁλόκληρον. Τελευταίως ὅμως ἀνεκαλύ-

φθῆ πλῆθος ἀντι-σωματίων, τὰ ὁποῖα κάμνουν τὴν ἐμφάνισίν των, ὅταν πειραματίζονται οἱ ἐρευνηταί. Εἶναι τὰ: ἀντιπρωτόνιον, ἀντινετρόνιον, ποζιτρόνιον καὶ τόσα ἄλλα ὑποσωμάτια ποῦ ἀναφέρει ἡ νεωτέρα Φυσική.

Ἐτέθη τὸ ἐρώτημα: Μήπως ὑπάρχουν ἀστέρες ἢ γαλαξίαι, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀντι-ύλην; Μήπως δηλαδὴ τὰ ὑπατομικὰ σωμάτια: ἀντιπρωτόνιον, ἀντινετρόνιον κ.λ.π. ἀπαρτίζουν ἓνα εἶδος ἀντιθέτου πρὸς τὴν γνωστὴν μας ὕλην, τὴν ἀντι-ύλην; Ἡ ἀντι-ύλη, ἂν ὑπάρχῃ, δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν ὕλην, χωρὶς καὶ αἱ δύο νὰ μὴ ἀλληλοεκμηδενισθοῦν. Ἐξετάζεται κατὰ τρόπον σοβαρὸν τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ ἡ ἀποψις αὐτῆ, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ ἔργον του.

«Τὸ ζήτημα τῆς υπάρξεως ἀντι-ύλης, συμπεραίνει, εἰς τὴν παρούσαν κατὰστασιν τοῦ Σύμπαντος, πολὺ δὲ περισσότερο τῆς παρουσίας ὕλης καὶ ἀντι-ύλης κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου εὐρίσκεται προφανῶς ἀκόμη εἰς τὸ στάδιον τῶν συζητήσεων μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν καὶ χρήζει πολλῆς περαιτέρω διερευνήσεως καὶ σπουδῆς. Ἀλλωστε τὸ ὄλον πρόβλημα τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς δομῆς τοῦ Σύμπαντος εἶναι ἐκ τῶν πλέον βασικῶν καὶ δυσκόλων θεμάτων τῆς ἐπιστήμης...

»... Ὁ σκεπτόμενος, συνεχίζει, καὶ στοχαζόμενος ἄνθρωπος θέτει σχετικὰ ἐρωτήματα καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχῃ μίαν ἀπάντησιν ἐπ' αὐτῶν. Τὴν ἀπάντησιν ὅμως δὲν δύναται νὰ τὴν δώσῃ οὔτε ἡ Φυσική, οὔτε ἡ Ἀστρονομία, οὔτε φυσικὰ οἰαδήποτε ἄλλη ἀπὸ τὰς θετικὰς ἐπιστήμας.

»Ἀστρονομία, Φυσική, Μαθηματικὰ διερευνοῦν καὶ μελετοῦν τὸ Σύμπαν ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῶμεν. Ἀπὸ τὴν κατοικίαν μας, τὴν Γῆν, παρατηροῦμεν τὰς ἀποστάσεις γύρω μας καὶ προσπαθοῦμεν, μὲ κάθε τρόπον καὶ μέσον νὰ φαντασθῶμεν τὸ εἶδος τοῦ κόσμου ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατοικοῦμεν. Σήμερον ἐφθάσαμεν πολὺ μακρὰν εἰς τὸν ἐκτεταμένον πρὸς ὄλας τὰ κατευθύνσεις χῶρον.

(4) Δ. Κωτσάκη: Ἡ συγκρότησις τοῦ Σύμπαντος, Ἀθήναι 1971.

Τὴν ἄμεσον γειτονίαν μας τὴν γνωρίζομεν μᾶλλον ἐπαρκῶς. Ἐπετύχαμεν καὶ ἓνα μικρὸν ἄλμα — βῆμα ἑνὸς νηπιῦ — φθάσαντες εἰς τὴν Σελήνην. Καὶ μὲ τὴν ταχυτάτην πρόοδον κατακτῆσεως τῶν ἀποστάσεων συνεχῶς ὑφίστάμεθα κατατρυγητὸν ἐκπλήξεων».

Ποῦ θὰ φθάσωμεν λοιπόν; Ὁ ἄνθρωπος ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ γεγονότα ὅτι ἔχει τὸ θεῖον δῶρον τῆς ἐφέσεως διὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον· τὸ γύρω του διάστημα· τὸ σύμπαν ποῦ φθάνει πολὺ μακρὰν συνεχῶς καὶ περισσότερον. Θὰ ἠμπορέσῃ νὰ εὕρῃ τὰ ὄρια τοῦ σύμπαντος; Ἔως ποῦ φθάνει τὸ σύμπαν, ὥστε νὰ εἰπώμεν ὅτι ἔχει ὄρια; Εἶναι ἀδύνατον ν' ἀπαντήσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτό — ὅπως ἄλλωστε καὶ εἰς τόσα ἄλλα ποῦ διαρκῶς τοῦ τίθενται.

Οἱ διαστηματικοὶ ἐρευνηταί, οἱ φυσικοί, οἱ μαθηματικοί, οἱ ἀστρονόμοι, οἱ τεχνικοὶ συνεργάζονται εἰς τὴν γιγαντιαίαν προσπάθειαν σπουδῆς καὶ κατακτῆσεως τοῦ σύμπαντος. Ἀναζητοῦν τὴν ἀλήθειαν καὶ εὐρίσκουν πλευράς τῆς,

σχετικῶς μὲ τὸν γύρω μας κόσμον. Περιγράφουν τὸ διάστημα καὶ τὸν χῶρον, ὅπως τὸν βλέπουν. Εἶναι καὶ αὐτὸ μία εὐγενῆς προσπάθεια διὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας. Τὴν αἰσθάνονται ὡς ἐσωτερικὴν ἀνάγκην οἱ ἐρευνηταί. Τὰ ἀποτελέσματα ὁμῶς τῆς ἀναζητήσεως αὐτῆς τὰ ἀναμένει, τὰ δέχεται εὐχαρίστως πολὺ εὐρύτερος κύκλος σκεπτομένων ἀνθρώπων, ἀνεξαρτήτως ἐπαγγέλματος, εἰδικότητος καὶ μορφώσεως.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος σκέπτεται καὶ στοχάζεται ὀρθῶς, μακρὰν ἀπὸ προκαταλήψεις καὶ ἄλλας ὑποκειμενικὰς καταστάσεις, εὐρίσκει τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ γύρω του κόσμου καὶ τὴν παρουσιάζει εἰς τοὺς συνανθρώπους του, ὅπως τὴν εἶδαμεν καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω ἔκθεσιν. Οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου: «γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» ἔχει γενικωτέραν ἐφαρμογὴν, εἰς κάθε ἐκδήλωσιν τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος καὶ ζωῆς. Καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς σπουδῆς τοῦ Σύμπαντος μὲ τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται ὁ ἄνθρωπος, ἀναζητῶν παντοῦ τὴν ἀλήθειαν.

Σ. ΠΑΥΛΟΣ

«Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἐπροίκισε μὲ τὴν ἐφεσιν διὰ τὴν γνώσιν καὶ περιμένει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ δῶρον αὐτό. Δὲν νομίζω ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα θὰ ἔπρεπε νὰ σταματήσῃ. Τώρα ἔχομεν εἰς τὰ χεῖρά μας τὰ μέσα διὰ τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ Διαστήματος. Πιστεύω ὅτι, ἐὰν δὲν ἦτο θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπιθυμία Του νὰ ἐξερευνήσωμεν τὰ οὐράνια σώματα, δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ ἀποκτήσωμεν τὰ μέσα αὐτά. Καὶ κάτι ἄλλο εἶναι φανερόν. Ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔβαλεν εἰς τὸν δρόμον μας φανερὰ ἐμπόδια διὰ τὴν ἐρευναν. Πιστεύω πῶς ἔχομεν τὴν ἀδειάν Του καὶ τὴν εὐλογίαν Του».

Wernher von Braun

ΒΟΗΘΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗ ΠΛΕΥΡΑ

Ο σκοπός αυτού του άρθρου είναι να μās βοηθήση ν' ανακτήσουμε την αίσθησι της πραγματικότητας και της τελικής φιλικής διαθέσεως του πνευματικού κόσμου· του κόσμου ό οποίος εύρσκεται γύρω μας, του κόσμου από τον όποιον έχουμε προέλθει και στον όποιον πρέπει νά επιστρέψουμε, του κόσμου στον όποιον πράγματι ανήκουμε. Αυτά τά ύλικά σώματα και οί έγκέφαλοι είναι όργανα, τά όποια πρέπει νά χρησιμοποιούμε ως μέσα έκδηλώσεως σ' αυτήν την ιδιαίτερη φάσι της ύπάρξεως. Χωρίς νά τά υποτιμώ, είμαι βέβαιος ότι πολλοί από έμās έχουμε άκούσει φωνές από την άκτη εκείνου του άλλου, του πολύ περισσότερο πραγματικού κόσμου. "Όταν τις άκούμε γνωρίζουμε ότι είμαστε «ξένοι και παρεπίδημοι»⁽¹⁾, ότι είμαστε «μία άποικία του ούρανού»⁽²⁾, ότι ανήκουμε σ' έναν κόσμο ειρήνης και χαρās.

«Και όταν είν' άγρια ή πάλη κι' ή σύγκρουσις μακραίνει,
Στ' αυτιά τó μακρυνό του θριάμβου τραγούδι μπαίνει,
Κι' οί καρδιές πάλι άνδρειεύουν, και τά μπράτσα δυναμώνουν».

"Ας σταματήσουμε για μία στιγμή, και άς έρωτήσουμε τον έαυτόν μας τί έννοούμε με την λέξι «πραγματικός». Όνομάζω τον πνευματικό κόσμο πραγματικό κόσμο, διότι, άν και ό ύλικός κόσμος, στον όποιον ζούμε, έχει ένα είδος πραγματικότητας, είναι μόνον προσωρινός. Ένα πράγμα, όπως ή αγάπη επί παραδείγματι ή ή αλήθεια, έχει μία περισσότερο διαρκή πρα-

γματικότητα από όποιοδήποτε ύλικό άντικείμενο. Ό Όησους έτόνισε αυτό όταν ειπε: «ό ούρανόσ και ή γή παρελεύσονται, οί δέ έμοι λόγοι ου μη παρελεύσονται»⁽³⁾. Ό F. H. Bradley, ό διάσημος συγγραφέυς του βιβλίου «Φαινόμενα και Πραγματικότητας», ειπε: «Ό άνθρωπος ό οποίος ζητά μία πραγματικότητα περισσότερο στερεά από εκείνην της θρησκευτικής συναισθήσεως δέν γνωρίζει τί ζητά». Πάρα πολλοί άνθρωποι χρησιμοποιούν την λέξι «πραγματικός» διά νά πρόσδιορίσουν τά πράγματα τά όποια μπορούν νά πιάσουν, νά δοϋν, νά άκούσουν, νά γευθουν και νά όσφρανθουν' πράγματα, με μία λέξι, ή έμφανής πραγματικότητας των όποιων τους φθάνει διά τών αισθήσεών τους. Άλλά δέν πρέπει νά υποθέσουμε ότι τó σύμπαν τελειώνει στο σημείον στο όποιον οί αισθήσεις μας σταματοϋν νά τó καταγράφουν. Τά πράγματα τά όποια πίνουμε, γεύομαστε, όσφραίνομαστε, άκούμε και βλέπουμε είναι μόνον σκιές έν συγκρίσει με την πραγματικότητα των στοιχείων του εύρσκοντα μόλις πέρα από τον έλεγχο των αισθήσεων.

Ό Πλάτων στο έβδομο βιβλίου του, ή Δημοκρατία, έχει μία παραβολή πολύ ένδιαφέρουσα, στην όποιαν διδάσκει ότι ή ανθρώπινη γνώσις αυτού του κόσμου είναι ή γνώσις ενός παρατηρητοϋ άλυσοδεμένου από την παιδική ήλικία, ό οποίος βλέπει πρός τó έσωτερικόν ενός σπηλαίου και δέν μπορεί νά γυρίση τó κεφάλι του. Σκιές κινούνται στην όρο-

(1) Έθρ. ια' 13.
(2) Φιλιππ. γ' 20.

(3) Μάρκ. ιγ' 31.

φή του σπηλαίου από πραγματικά αντίκείμενα πίσω του, αλλά, καθώς είναι φυλακισμένος, δεν μπορεί να τα δῆ. Μπορεί να δῆ μόνον τις σκιές. Δεν βλέπουμε καθόλου τὸν κόσμο ὁ ὅποιος εἶναι ἀληθινὰ πραγματικός. Βλέπουμε μόνον τις σκιές τις ὁποῖες ρίχνει. Ὁ Wordsworth ἀκολούθησε τὸν Πλάτωνα ὅταν ἔκανε τὴν ὑπόθεσι ὅτι κάθε ὁμορφο πρᾶγμα εἶναι ἓνα εἶδος σκιάς, μιᾶς ἀκόμη ὠραιότερας πραγματικότητος στὸν ἀόρατον κόσμον, καὶ σ' αὐτὸν τὸν ἀόρατο κόσμο εἶναι ποῦ ἐμεῖς ἀνῆκουμε. Ὅταν ὁμορφι μουσικὴ μᾶς κἀνὴ νὰ κλαῖμε ἢ ὅταν ἡ διήγησις κάποιος ἡρωϊκῆς πράξεως συγκινῆ τὴν καρδιά μας, τὰ αἰσθηματὰ μας εἶναι πράγματι αἰσθηματὰ νοσταλγίας καὶ ἐπιθυμίας τῆς πατρίδος. Ἐχουμε ἔλθει ἀπὸ ἓναν κόσμον στὸν ὁποῖον ἀκόμη ἀνῆκουμε, ὅπου ἡ πραγματικότης ἡ ὅποια εἶναι ὅπισθεν τῆς μουσικῆς καὶ ὅπισθεν τῆς ἀνιδιοτελοῦς ἀγάτης εἶναι ὁ δεσπόζων παράγων. Βλέποντας τις σκιές ἐπιθυμοῦμε τὴν οὐσία. Ἀκούοντας τὸν ἀντίλαλο — τὸν ὁποῖον ὀνομάζουμε μεγάλη μουσικὴ — ἐπιθυμοῦμε τὴν πραγματικότητα τὴν ὁποῖαν ἴσως κάποτε ἐγνωρίζαμε καὶ θεθαίως θὰ γνωρίσουμε ἀργότερα.

Πιθανῶς νὰ ὀφείλουμε νὰ συμφωνήσουμε ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον παίρνουμε, ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν φύσι τῆς πραγματικότητος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κατάστασι τοῦ νοῦ κατὰ μίαν οἰαδήποτε δεδομένη στιγμῆ. Ἐπὶ παραδείγματι, ἓνα θρέφος ζῆ στὸν κόσμο μας καὶ ἔχει τις πέντε αἰσθησεις, ἀλλὰ κατὰ τις πρῶτες ἡμέρες ἐλάχιστα εἶναι πραγματικὰ γι' αὐτὸ ἔκτος ἀπὸ τὸ γάλα, τὴ σωματικὴ ἄνεσι καὶ ζεστασιὰ καὶ ἀμυδρὰ τὸ πρόσωπο τὸ ὁποῖο τοῦ τὰ δίνει. Ἐνας σκύλος ζῆ στὸν ἴδιο κόσμο, ὅπως καὶ ἐμεῖς, καὶ ἔχει καὶ τις πέντε αἰσθησεις τις ὁποῖες ἐμεῖς ἔχουμε, ἀλλὰ στὴν ζωὴν δὲν εἰσέρχεται μέχρι τοῦ σημείου ὅπου ἐμεῖς εἰσέρχομαστε. Πληροφοροῦμαι ὅτι αὐτὰ τὰ ὁποῖα βλέπει εἶναι λιγώτερο ἔγχρωμα ἀπὸ τὸν κόσμο τὸν ὁποῖον βλέπουμε, ὅτι αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἀκούει εἶναι λιγώτερο σπουδαῖα ἀπὸ ὅ,τι ὀφραίνε-

ται. Ὅταν ἐξετάσουμε τὰ πουλιὰ, μπορεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμε ὅτι ἀκοῦν ἤχους τοὺς ὁποῖους ἐμεῖς δὲν μποροῦμε νὰ ἀκούσουμε, καὶ ὅτι ἀπὸ μίαν ἄποψι ζοῦν σ' ἓναν κόσμο μικρότερο, καί, ἀπὸ μίαν ἄλλη ἄποψι, σ' ἓναν κόσμο μεγαλύτερο ἀπὸ ὅσο ἐμεῖς. Πληροφοροῦμαι ὅτι ἡ νυχτερίδα εὐρίσκει τὸν δρόμο τῆς ἐκπέμποντας μίαν νότα τόσο ὕψηλῆ πού τὸ ἀνθρώπινο αὐτί δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβῃ, ἀλλὰ καθὼς ἡ νυχτερίδα πετᾷ καὶ σκορπᾷ αὐτὸν τὸν ἤχο, ὁ ὁποῖος δὲν ἀκούεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἡ ἀντανάκλασις αὐτοῦ τοῦ ἤχου ἀπὸ στερεὰ ἀντικείμενα τῆς δίνει τὴν δυνατότητα νὰ πετᾷ ἀσφαλῶς χωρὶς νὰ ρίχνεται μὲ ὀρμὴ πάνω σὲ σκληρὰ πρᾶγματα τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ δῆ ἀμέσως. Ἐὰν δέσετε τὰ μάτια μιᾶς νυχτερίδας, μπορεῖ ἀκόμη νὰ εὔρη τὸν δρόμο τῆς, ἀλλὰ ἐὰν τῆς κλείσετε τελείως τὰ αὐτιά τῆς δὲν μπορεῖ. Μὲ ἄλλα λόγια, ζῆ στὸν κόσμο μας πού ὅμως εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὸς λόγῳ τῆς καταστάσεως τοῦ μηχανισμοῦ λήψεως ἐντυπώσεων. Κατὰ παρόμοιον τρόπον, θεθαίως, τὸ σκαθάρι πρέπει νὰ ζῆ σ' ἓναν ἐντελῶς διαφορετικὸ κόσμο ἀπὸ ἐμᾶς. Εἶναι παράδοξο νὰ σκεφθῶμε πρᾶγματα τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ζοῦν στὰ σπῖτια μας καὶ ὅμως δὲν γνωρίζουν γιὰ μᾶς οἱ ὁποῖοι τοὺς παρέχουμε φιλοξενία! Μπορούσαμε νὰ ἐπεκτείνουμε τὴν ιδέα σὲ φανταστικὰ ὄρια. Μία ἀράχνη πάνω σὲ μιὰ κολώνα ἐκκλησίας πιθανῶς εὐρίσκει ἓνα πρόβλημα τεραστίας σημασίας, μὲ τὸ ὁποῖον νὰ ἀσχοληθῆ ἄς ποῦμε, μίαν μικρὴ ρωγμὴ στὸν γύψο. Τί γνωρίζει γιὰ τὴν ἐκκλησίαν; Πῶς μπορεῖ νὰ ξέρη γιὰ τοῖον σκοπὸν εἶναι ἡ ἐκκλησία ἢ γιὰ τὸν δρόμο πρὸ πέρα, γιὰ ν' ἀφήσουμε τὴ μεγάλη πόλι πρὸ πέρα, ἢ τὴν χώρα ἢ τὸν κόσμο...

★ ★ ★

Δὲν εἶναι πιθανώτατο νὰ ζοῦμε τὴ ζωὴ ἐνὸς μικροῦ ἐντόμου, περιωρισμένοι ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς φύσεώς μας νὰ καταλάβουμε τί εἶναι τὸ σύμπαν γύρω μας; Εἴμαστε σὰν τοὺς ἀγρίους, οἱ ὁποῖοι

βλέπουν σημεία σέ κάποιο βιβλίο, μποροῦν νά τά μετρήσουν καί νά ταξινομήσουν ἐκεῖνα τά ὁποῖα ὁμοιάζουν, ἀλλά οἱ ὁποῖοι δέν μποροῦν νά διαβάσουν τὸ βιβλίο. Νομίζουμε ὅτι εἴμαστε ἔξυπνοι πού ἀνακαλύπτουμε τὰ ἀστέρια, πολλαπλασιάζουμε τὴν ταχύτητα, ἀνακαλύπτουμε τὸ ραντάρ καί ἐλευθερώνουμε τὴν ἀτομικὴ ἐνέργεια, ἀλλά μποροῦμε νά γνωρίζουμε τίποτε γιὰ τὸ νόημα καί τὴν ἔκτασι τοῦ πνευματικοῦ σύμπαντος, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται πίσω ἀπὸ οἰοδήποτε πρᾶγμα τὸ ὁποῖον οἱ αἰσθήσεις μποροῦν ποτὲ ν' ἀνακαλύψουν;

Πιθανῶς, ἐάν ἦταν δυνατόν νά μᾶς δοθῆ μία ἐπὶ πλεόν αἰσθήσεις, θά ἐγνωρίζαμε ἀμέσως ὅτι ὁ κόσμος εἶναι γεμάτος ἀπὸ πνευματικὲς παρουσίες.

Τραγουδοῦμε γιὰ τίς:

«Ἀγγελικὲς φωνές πού πάντα ψάλλουν γύρω ἀπὸ τὸν φωτεινὸ Σου θρόνο».

Ἄλλὰ εἶναι μόνον μία εἰκασία, στὸ σκοτάδι. Ζοῦμε στὸν σχετικὰ γκριζό κόσμο τῶν αἰσθήσεων καί τὸ μεγαλύτερο διάστημα εἴμαστε κλεισμένοι ἀπὸ τίς πέντε ἀμπάρες τῆς φυλακῆς, οἱ ὁποῖες μᾶς ἐγκλείουν ὅλους.

Θέλω νά τονίσω ὅτι πιθανῶς ἡ ζωὴ τὴν ὁποῖαν ζοῦμε ἐδῶ ὁμοιάζει πολὺ μὲ τὴ φύσι τοῦ ὄνειρου. «Ὅταν ὄνειρεύεσθε, τὸ ὄνειρό σας φαίνεται πραγματικό. «Ὅταν ὄνειρεύεσθε, ποτὲ δέν νομίζετε, «Ὅνειρεύομαι μόνον». «Ὅταν ξυπνᾶτε, λέτε, «ὄνειρεύομαι». Καθ' ὃν χρόνον διαρκεῖ τὸ ὄνειρο, οἱ ἄνθρωποι τοὺς ὁποῖους συναντᾶτε στὸ ὄνειρό σας εἶναι τὸ ἴδιο πραγματικοὶ μ' ἐσᾶς. Θὰ ἀρχίζαμε νά κάνουμε κάποια πρόοδο στὸ νά συλλάβουμε τὴν πραγματικότητα τοῦ πνευματικοῦ κόσμου ἐάν ἀντιλαμβανώμαστε ὅτι ὁ θάνατος εἶναι πιθανῶς ὅπως τὸ ξύπνημα. Μόνοι ὀνομάζουμε τὴ ζωὴ αὐτὴ πραγματικὴ, διότι δέν μποροῦμε κατὰ βούλησιν νά βγοῦμε ἀπὸ αὐτὴ καί νά μποῦμε σέ οἰανδήποτε ἄλλη. Ἄλλὰ τὸ σημεῖον τῆς ἀφυπνίσσεως, ἀκόμη κι' ἂν ὄνειρεύωμαστε ὅλη τὴ νύχτα, κάνει τὸ ὄνειρο παροδικὸ καί σχεδὸν στιγμιαῖο

καί ἀσφαλῶς ἐξωπραγματικὸ ἐν συγκρίσει μὲ τὴν ἄγρυπνη ζωὴ. Πόσες φορές, κατὰ τὸ ξύπνημα, ἔχουμε πῆ: «ἦταν μόνον ἓνα ὄνειρο»; Αὐτὸ πιθανῶς θά ποῦμε, γι' αὐτὴ τὴ ζωὴ ὅταν ξυπνήσουμε στὸ σημεῖο τὸ ὁποῖον ἀνόητα ἀποκαλοῦμε θάνατο. «Ὅταν ξυπνήσουμε στὸν πραγματικὸ κόσμο, αὐτὴ ἡ ζωὴ, ἀκόμη καί ἂν ἔχουμε ζήσει μέχρις ἐκαστοῦ χρόνιο, θά φαίνεται στιγμιαία, παροδικὴ καί ἀπατηλὴ.

Πόσο θαυμάσια οἱ ποιηταὶ λέγουν αὐτὰ τὰ πράγματα διὰ λογαριασμό μας! Ἄκουστε τὸν Shelley, ὁ ὁποῖος γράφει γιὰ τὸν ἀγαπητὸν του νεκρὸ φίλο, τὸν Keats:

Ἦσυχάστε, ἡσυχάστε! Δέν εἶναι νεκρός, δέν κοιμάται.

Ἐξύπνησε ἀπὸ τὸ ὄνειρο τῆς ζωῆς...

Ἐπέταξε ἔξω ἀπὸ τὴ σκιά τῆς νύχτας μας

Ὁ φθόνος κι' ἡ διαβολὴ, τὸ μῖσος κι' ὁ πόνος,

Κι' ἡ ταραχὴ πού οἱ ἄνθρωποι κακῶς ὀνομάζουν ἀπόλαυσι.

Δέν μποροῦν νά τὸν ἀγγίξουν οὔτε νά τὸν βασανίσουν πάλι.

Ἀπὸ τὴ μετάδοσι τοῦ ἀργοῦ σπίλου τοῦ κόσμου

Αὐτὸς εἶναι ἀσφαλισμένος...

Αὐτὸς ζῆ, αὐτὸς ξυπνᾶ — ὁ θάνατος εἶναι νεκρός, ὄχι αὐτός.

Ἡ ἀκοῦστε αὐτό!

Ἐξω ἀπὸ τὸν ὕπνο τῆς Γῆς

Μὲ ὀράματα γεμάτο,

Ἐξύπνησα στὸ καθαρὸ πρωῖνὸ τοῦ θανάτου

Γεμάτος Ζωῆ,

Καί εἶπα στὸ Θεό,

Ποῦ τὸ χαμόγελό Του ἔκανε ὅλα τὰ πράγματα λαμπρά,

«Τὸ ὄνειρο πού εἶδα τὴν νύχτα ἦταν τρομερό».

Ἐάν περάσατε εὐτυχισμένη ζωὴ θά ξυπνήσετε στὸν θάνατο καί θά πῆτε: «Εἶδα ἓνα τόσο ὁμορφο ὄνειρο». Ἐάν ἐζήσατε μιὰ θλιμμένη ζωὴ, θά ξυπνήσετε καί θά πῆτε ἴσως: «Ἦταν τρομερὸ τὸ ὄνειρο πού εἶδα χθὲς τὴ νύχτα». Ἄλλὰ

θά ἔχη φύγει ἀκριβῶς ὅπως ἓνα ὄνειρο. Φαινόταν μόνον πραγματικό ὅταν ὄνειρευόμαστε. Ὅπως εἶπε ὁ Charles Wesley, «ἡ ζωὴ μας εἶναι ἓνα ὄνειρο». Πρέπει νὰ εἶμαστε συνετοὶ καὶ νὰ μὴ φανταζώμαστε ὅτι εἶναι πραγματικὴ μὲ τὴν ἔννοια τῆς πραγματικότητος τὴν ὁποῖαν θὰ ἀποκαλύψῃ ἡ αἰωνιότης.

Τώρα, ὅταν λέμε ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ἓνα ὄνειρο, δὲν ἐννοοῦμε, θεβῆαια, ὅτι εἶναι ἀσήμαντη. Τὰ ὄνειρα εἶναι πολὺ σπουδαῖα. Ἐγὼ ἔχω πεισθῆ ὅτι στὸ προσεχὲς μέλλον θὰ λάβουν τὴν σπουδαιότητα τὴν ὁποῖαν εἶχαν ἄλλοτε στὴν ἐποχὴν τῆς Γραφῆς. Σὲ ὀλόκληρο τὸ Ἱερὸ Βιβλίον διαβάζετε γιὰ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ στοὺς ἀνθρώπους στὰ ὄνειρα. Μέσω ὄνειρου τὸ Βρέφος Ἰησοῦς διέφυγε τὴ μανίαν τοῦ Ἡρώδου. Μὲ ἄλλο ὄνειρο ἔφεραν τὸν Ἰησοῦ πίσω ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον (Ματθ. 6' 13 καὶ 19). Καὶ ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀλλάξει. Δὲν τὰ ἔχει «ἐγκαταλείψει ὅλα ἐκεῖνα τώρα»! Ἀκόμη προσπαθεῖ νὰ μεταδώσῃ τὰ μηνύματα Του διὰ τῶν ὄνειρων μας.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος ὁ Φρόνυτ ἐδημοσίευσε τὸ σπουδαῖο βιβλίον του γιὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ὄνειρων καὶ συνέβαλε μοναδικὰ στὸν καθορισμὸ ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου τῆς σημασίας τοῦ ὄνειρου. Τὸ παροδικὸν ὄνειρο μπορεῖ νὰ εἶναι παροδικῆς σημασίας, ἀλλὰ θεβαίως τὸ ἐπαναλαμβανόμενον ὄνειρο εἶναι μία φωνὴ ἢ ὁποῖα πρέπει νὰ προσεχθῆ. Πρέπει νὰ καταθέσῃ τὴν μαρτυρίαν ὅτι κατ' ἐπανάληψιν κάποιον ζωηρὸ ὄνειρο, τὸ ὁποῖον κατέγραψα ἀμέσως, μοῦ ἀπεκάλυψε παράγοντες στὴν ζωὴν μου, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐπηρεάσει σημαντικὰ ἀποφάσεις. Ὅμοιως τὸ ὄνειρο πού ὀνομάζουμε ἐπίγεια ζωὴ εἶναι σπουδαῖο, ἀλλὰ μόνον ἓνα ὄνειρο.

Θεβαίως, ὅταν ἄλλοι ἄνθρωποι μᾶς ζητοῦν ἀποδείξεις γιὰ τὴν ὑπαρξὶ ἐκεῖνης τῆς ἄλλης ἀκτῆς, εἶναι συνήθως ἀδύνατον νὰ τοὺς δώσῃ κανεὶς μαρτυρίαν, ἢ ὁποῖα νὰ μὴν εἶναι ὑποκειμενικὴ, δηλαδή, περιορισμένη στὴν ἐμπειρίαν τοῦ ἐνδιαφερομένου προσώπου. Ἀλλὰ τότε, αὐτὸ ἀληθεύει καὶ γιὰ ἄλλες περιπτώ-

σεις οἱ ὁποῖες δὲν ἀπαιτοῦν ἀμφιβολία οὔτε τοὺς σηκωμένους ὤμους συνεπάγονται ἢ τὰ ὑψωμένα φρύδια. Ἐπὶ παραδείγματι, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἄνδρες μας, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν δύο πολέμων ἐπῆγαν στὸν στρατιωτικὸν ἱατρὸν καὶ εἶπαν: «Ἐγὼ ἓνα πόνον». Καρὸν εἶναι μποροῦσε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὑπῆρχε ἢ ὅτι δὲν ὑπῆρχε. Ἐὰν ἓνας ἄνθρωπος λέῃ: «Ἐγὼ τύψεις», μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν ἄλλα συμπτώματα τὰ ὁποῖα δείχνουν τὴν ἀλήθειαν γιὰ τὴν ὁποῖα ὁμιλεῖ, ἀλλὰ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξὶ τῆς ἢ τὴν ἀνυπαρξίαν τῆς. Ὅμως δὲν ἀμφισβητοῦμε συνήθως ὅτι συμβαίνουν αὐτὲς οἱ ἐμπειρίαι. Ὅταν κάποιος ἄνθρωπος λέῃ ὅτι εἶναι ἐρωτευμένος, κανεὶς ἐπιστημονικὸς ἔλεγχος δὲν ἐφαρμόζεται διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἀληθὲς ἢ ἀναληθὲς τῆς δηλώσεώς του. Ἐτσι εἶναι καὶ μὲ τὴν τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ πού ὀνομάζουμε μυστικὴ ἐμπειρία, μὲ τὸ ὁποῖον ἐννοῶ ἐπίγνωσι μιᾶς πραγματικότητος ἢ ὁποῖα δὲν ἀποδεικνύεται μὲ τὶς αἰσθησεις ἢ μὲ καμμία μέθοδον τῆς λογικῆς.

Σκεφθῆτε πόσο μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφήν ἔπρεπε νὰ σχίσουμε ἔάν, ἔνεκα ἐλλείψεως ἐπιστημονικῶν ἀποδείξεων, ἀρνούμεθα τὴν πραγματικότητα τῶν μυστικῶν ἐμπειριῶν. Ὁ Ἐλισσαῖος ἦταν γεμιστὸς φόβους μέχρις ὅτου διέκρινε τὰ ἄλογα καὶ τὰ ἄρματα ἑνὸς ἄλλου κόσμου. Ὁ νέος ὁ ὁποῖος ἦταν μαζί του δὲν μποροῦσε νὰ δῆ τίποτε μέχρις ὅτου, σὲ ἀπάντησιν τῆς προσευχῆς τοῦ προφήτου, τὰ μάτια του ἀνοιξαν. «Καὶ ἰδοὺ τὸ ὄρος ἦτο πλήρες ἵππων καὶ ἀρμάτων πυρὸς περὶ τὸν Ἐλισσαῖον»⁽⁴⁾. Ποῖος ἦταν ὁ τέταρτος ἄνδρας στὶς φλόγες οἱ ὁποῖες δὲν ἄφησαν σημάδι σὲ ἐκείνους τοὺς τρεῖς ἰσχυροὺς ἄνδρες, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία ἀναφέρεται εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Δανιήλ; Ποία ἀπὸ τὶς πέντε αἰσθησεις ἐχρησιμοποίησε ὁ Ναβουχοδονόσωρ ὅταν ἐσηκώθη μὲ βιασύνη καὶ εἶπε στοὺς συμβούλους του, «Τρεῖς ἄνδρες δεμένους δὲν ἐρρίξαμε

(4) Β' Βασιλ. στ' 17.

μέσα στη φωτιά;» Αὐτοὶ ἀπήντησαν καὶ εἶπαν εἰς τὸν βασιλέα, «Ἀληθές, ὦ βασιλεῦ». Ἀπήντησε καὶ εἶπε ἐκεῖνος: «Ἰδού, ἐγὼ βλέπω τέσσαρας ἀνδρας χωρὶς δεαμὰ νὰ βαδίζουν στὸ μέσον τῆς φωτιάς καὶ νὰ μὴν ἔχουν κανένα τραῦμα καὶ ἡ μορφή τοῦ τετάρτου εἶναι ὁ παῖς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ» (5).

Φαντασιολογοῦσε ὁ Ἰησοῦς, ὅταν ὠμίλησε γιὰ τὶς δώδεκα λεγεῶνες ἀγγέλων, οἱ ὁποῖες τόσο εὐκολὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν ἔλθῃ πρὸς διάσωσίν Του καὶ νὰ ἔχουν ἀφήσει τοὺς ἐχθρούς του, νὰ τραυλίζουν μὲ τρόπο; (6). Ποίησις χωρὶς ἀναφορὰν πρὸς τὸ γεγονός εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὀμιλεῖ γιὰ ἕναν ἄγγελον ὁ ὁποῖος Τὸν «διηκόνει» στὴν ἔρημον καὶ Τὸν «ἐνίσχυε» στὸν Κῆπον; (7).

★ ★ ★

Μποροῦμε πάντοτε νὰ ἀρνηθοῦμε μίαν μυστικὴ ἐμπειρία λέγοντας: «Δὲν ἄκουσα ποτὲ καμμιά φωνὴ ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἄλλη ἀκτὴ», ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νὰ στραφοῦμε πρὸς κάποιον ἄλλον καὶ νὰ ποῦμε: «Οὔτε σύ». Κλειδωμένη μέσα σὲ πολλές καρδιές, τόσο πολὺ εὐαίσθητες καὶ δειλές ὥστε νὰ μὴν ὀμιλοῦν γι' αὐτὴ, εἶναι ἡ μυστικὴ πεποιθῆσις ὅτι πολὺ κόντὰ μας, εἰδικὰ ὠρισμένες στιγμὲς καὶ εἰς ὠρισμένες ψυχικὲς διαθέσεις, ὑπάρχει ἕνας κόσμος περισσότερο πραγματικὸς ἀπὸ ὁποιαδήποτε πραγματικότητα, τὴν ὁποία γνωρίζουμε μὲ τὶς αἰσθήσεις.

Ὅταν ὀμιλῶ γιὰ τὰ ἀπόκρυφα δὲν ἐννοῶ μόνον ἐκείνα γιὰ τὰ ὁποῖα διαβάζουμε εἰς τοὺς βίβλους τῶν ἁγίων. Πολλοὶ ἄνθρωποι ἔχουν ἐμπειρίας μυστικισμοῦ, ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν προετοιμασθῆ ἀπὸ θρησκευτικὴ περισυλλογὴ ἢ προσευχὴ γιὰ τὶς ἐμπειρίες αὐτές. Πράγματι, πολλοὶ ἄνθρωποι ἔχουν ζήσει μυστικὲς ἐμπειρίες τὶς ὁποῖες ἔζησαν ὅταν οἱ ἴδιοι ἦσαν σχεδὸν

ἀδιάφοροι πρὸς τὴν θρησκεία. Εἰλικρινά, αὐτὸ μοῦ δίνει ἕνα αἶσθημα ἀνακουφίσεως καὶ ἐνθαρρύνσεως. Φαίνεται ὅτι ἀπὸ ὁποιοδήποτε δρόμο καὶ ἂν ἔχουμε ἔλθῃ, καὶ ὅσονδήποτε μακριὰ καὶ ἂν ἔχουμε περιπλανηθῆ ἀπὸ τὴν ἀόρατη χώρα εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνήκουμε ἀληθινά, διατηροῦμε τὴν δύναμι νὰ κατανοοῦμε τὴν πραγματικότητά της ὅταν ὑφίστανται ὠρισμένες συνθήκες, συνθήκες οἱ ὁποῖες δὲν συνδέονται ἀναγκαίως μὲ τὴν θρησκεία.

Κανείς, ὑποθέτω, δὲν θὰ εἶχε χαρακτηρίσει τὴν Winifred Holtby πρόσωπο θαθεῖα θρησκευτικὸ ἢ μυστικιστικὸ. Ἦταν μιὰ εὐτυχής, ἱκανή, νέα γυναίκα, μ' ἕνα θαυμάσιον ταλέντο νὰ γράφῃ ἀγγλικά καὶ πέθανε στὴν ἡλικία τῶν τριάντα ἑπτὰ ἐτῶν. Ὅταν ἦταν τριάντα δύο οἱ γιατροὶ τῆς εἶπαν ὅτι μόνον λίγα χρόνια ζωῆς εἶχε. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐπανεστάτησε ἐναντίον τῆς σωματικῆς ἀσθενείας, ἡ ὁποία τῆς ἔκανε ἀδύνατη τὴν ἐκπλήρωσι τῆς φιλοδοξίας της. Μίαν ἡμέρα, μὲ τὸ αἶσθημα τῆς δυστυχίας καὶ τῆς καταθλίψεως μέσα της, ἀνέβαινε ἕνα λόφο στὸ Buckinghamshire καὶ ἐπλησίασε ἕνα ποτιστικὸ κάδο μὲ νερὸ ἔξω ἀπὸ τὴν αὐλὴ ἐνὸς ἀγροκτήματος. Ἦ ἐπιφάνεια ἦταν παγωμένη καὶ μὲ τὸ ραβδί της ἔσπασε τὸν πάγο γιὰ νὰ μπορέσουν μερικὰ ἄρνια νὰ πιοῦν. Ἀκούστε τὴν Vera Brittain ἡ ὁποία μᾶς λέει τὴν ἱστορία! «Ἔσπασε τὸν πάγο γι' αὐτὰ μὲ τὸ ραβδί της, καὶ ὅπως τὸ ἔκανε αὐτό, ἄκουσε μίαν φωνὴ μέσα της νὰ λέῃ: «μηδὲν ἔχοντες, ὅμως τὰ πάντα κατέχοντες».

Ἦταν τόσο καθαρὴ ὥστε ἐκύτταξε γύρω της ξαφνιασμένη, ἀλλὰ ἦταν μόνη μὲ τὰ ἄρνια στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου. Ἀπότομα, μὲ μιὰ ἀστραπή, ἡ λύπη, ἡ πίκρα, τὸ αἶσθημα τῆς ἀπογοητεύσεως ἐξαφανίστηκαν ὅλη ἡ ἐπιθυμία νὰ κατέχη γιὰ τὸν ἑαυτὸν τῆς δύναμι καὶ δόξα ἐξηφανίσθη καὶ ποτὲ δὲν ἐπέστρεψε... Ἦ στιγμὴ τοῦ μετασχηματισμοῦ — ὅπως τὴν ἔλεγε μὲ δάκρυα στὰ μᾶτια της — ἦταν ἡ ἀνώτερη πνευματικὴ ἐμπειρία τῆς ζωῆς της. Μετὰ πάντοτε τὴν

(5) Δαυιὴλ γ' 24-25.

(6) Ματθ. κατ' 53.

(7) Ματθ. δ' 11, Λουκ. κβ' 43.

συνέδεε με τὰ λόγια τοῦ Bernard Bosanquet γιὰ τὴν σωτηρία: «Καὶ τώρα ὅπου ἔχουμε σωθῆ ἀπολύτως, δὲν ἔχουμε ἀνάγκη νὰ ποῦμε ἀπὸ τί, εἴμαστε στὸ σύμπαν ὅπως στὸ σπίτι μας, καὶ κατ' ἀρχὴν καὶ κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος, ἀδύναμα καὶ δειλὰ πλάσματα καθὼς εἴμαστε, δὲν ὑπάρχει τίποτα πουθενὰ μέσα στὸν κόσμον ἢ ἔξω ἀπ' αὐτὸν τὸ ὁποῖον μπορεῖ νὰ μᾶς φοβίσῃ»⁽⁸⁾.

Πόσο ἀληθινοὶ εἶναι οἱ στίχοι τοῦ Sidney Royse Lysaght!

Ἔχουμε δεῖ ὄνειρα ποὺ δὲν καταλαβαίνουμε,

Ἄράματα τόσο ὁμορφα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ψεύτικα

Ἔχουμε δεῖ μυστήρια ποὺ δὲν δίνουν νύξι καμμιὰ,

καὶ ἔχουμε ἐπιδιώξει τοὺς σκοποὺς μας σὲ χωρὶς τέρμα δρόμους...

Ἔχουμε δεῖ ὁμορφιά ποὺ δὲν θὰ παρέλθῃ

Ἔχουμε δεῖ ἀθάνατα πεπρωμένα...
Ναί, ἔμεῖς ποὺ ἡ σάρκα μας θὰ χαθῆ σὰν τὸ χόρτο

Ἔχουμε ρίξει τὸ πάθος τῆς καρδιάς ποὺ πεθαίνει

Στὴν ἐλπίδα τῆς αἰώνιας ζωῆς⁽⁹⁾.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον μία ζωὴ ἡ ὁποία εἶναι αἰώνια με τὴν ἔννοια ἀπλῶς τῆς διαρκείας. Εἶναι ζωὴ σὲ μιὰ διαφορετικὴ διάστασι, με μιὰ διαφορετικὴ ἀτμόσφαιρα γύρω τῆς ἀπὸ τὴν ὁποία κάθε ἀνησυχία καὶ φόβος ἐξοστρακίζονται. Αὐτὴν τὴν ζωὴ ποθεῖ ἡ ψυχὴ καὶ στὴν ἐπιθυμία μερικὲς φορές δοκιμάζει μιὰ πρόγευσι. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρόγευσις στὴν ὁποίαν δίνει τὸ ὄνομα «χαρὰ» ὁ C. S. Lewis στὴν αὐτοβιογραφία του⁽¹⁰⁾.

Ἐγὼ ὁ ἴδιος ἔχω γνωρίσει μερικὲς τέτοιες ἐμπειρίες. Νομίζει κανεὶς ὅτι τὸν βγάζουν ἀπὸ τὸ συνηθισμένο κόσμον, ἢ

μᾶλλον ὁ συνηθισμένος κόσμος φωτίζεται ἀπὸ μιαν ὑπερφυσικὴ ἀκτινοβολία. Αἰσθάνεται κανεὶς ἕνα ἀπερίγραπτο αἶσθημα εὐεξίας καὶ θαυμάσιας χαρᾶς. Νοιώθει κανεὶς οἰκείος σ' ἕνα σύμπαν φιλικό, καί, ἂν καὶ ἡ ἐμπειρία μπορῆ νὰ διαρκέσῃ μιὰ στιγμή μόνον, καὶ κανεὶς ἐπιθυμῆ ἐπανειλημμένως νὰ συμβῆ πάλι, ὄχι μόνον κανεὶς δὲν ξεχνᾷ ποτὲ ὅ,τι πράγματι συνέβη, ἀλλὰ καὶ ἡ ζωὴ ποτὲ δὲν εἶναι πάλι ἡ ἴδια. Εἶναι κανεὶς θέβαιος ὅτι εἶναι ἀσφαλῆς, ὅτι ὅλα ἔχουν καλῶς, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι καλός, ὅτι ἡ τελικὴ σπουδαιότης τοῦ σύμπαντος εἶναι εὐνοϊκὴ πρὸς ὅ,τι ἐκτιμοῦμε περισσότερο, ὅτι οἱ ἱερεῖς ἀξίες τῆς ζωῆς, ὅπως ἡ ἀγάπη, ἡ ἀλήθεια, ἡ ταπεινοφροσύνη, καὶ ὁ ἀλτρουϊσμός θὰ θριαμβεύσουν ἐναντίον κάθε κακοῦ, ὅτι οἱ δὲν εἶναι ἀντικείμενα πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνσι καὶ ὅσοιδήποτε θορυβώδης καὶ ἰσχυρὴ μπορεῖ νὰ φαίνεται ἢ πρόσκαιρη κυριαρχία τῆς ὑπερηφανείας, τῆς πλεονεξίας καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, καὶ ὅτι ὅλα τὰ πράγματα συνεργοῦν γιὰ κάποιο ἀπερίγραπτο καλὸ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι δὲν λέγουν τελικὰ «Ὅχι» εἰς τὸν Θεό.

Ὁ φίλος μου, ὁ Dr Raynor Johnson, εἰς τὸ βιβλίον του «Ἡ Φυλακισμένη Μεγαλοπρέπεια», ἔχει συλλέξει μιὰ ὀλόκληρη σειρὰ ἀπὸ μυστικὲς ἐμπειρίες, καὶ αὐτές — καὶ ὀλόκληρο τὸ βιβλίον πράγματι — ἀξίζει νὰ τις μελετήσῃ κανεὶς. Ὁ John Buchan ἀναφέρει μιαν ἐμπειρία γιὰ τὴν ὁποία λέει: «Ἐφαίνετο κανεὶς νὰ εἶναι ἕνα εὐτυχισμένο τμήμα ἐνὸς φιλικοῦ σύμπαντος». Ὁμιλεῖ γι' αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔζησε ἐπανειλημμένως καὶ ὀνομάζει «ὦρα ἀποκαλύψεως» καὶ «μία θεὰ τῆς εἰρήνης τῆς αἰωνιότητος»⁽¹¹⁾.

Ὁ Hugh Walpole, σκεπτόμενος πάνω εἰς τὴν θεβαιότητα τοῦ θανάτου καὶ τὰ ὁμορφα πράγματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείψῃ, λέει: «Τότε με ἀπόλυτη πεποίθησι ἐγνώριζα ὅτι δὲν θὰ ἐγκατέλειπα τίποτε, ὅτι ὁποιοδήποτε

(8) The Testament of Friendship σ. 325 (Macmillan).

(9) Horizons and Landmarks.

(10) C. S. Lewis, Surprised by joy (Geoffrey, 1955).

(11) Memory Hold the Door σ. 120-1.

πράγμα είχα εύρει ὁμορφο καὶ εὐφημο θὰ τὸ ἀπελάμβανα ἀκόμη»⁽¹²⁾. Κάποιος φίλος τοῦ Raynor Johnson, σημειώνοντας τὰ θιώματά του κατὰ τὴν διάρκειά μιᾶς ἰαπωνικῆς ἐπιθέσεως βομβαρδισμού, ἔγραφε: «Δὲν ἤθελα νὰ σκοτωθῶ... Ἀλλὰ ἤξερα ὅτι ἂν ἐσκοτωνόμουν, θὰ ἦταν ἀπολύτως ἐν τάξει, ὅχι διότι θὰ ὑπῆρχε ἀνυπαρξία, ἀλλὰ διότι θὰ ὑπῆρχε καλωσύνη καὶ πλουσιώτερη ἐμπειρία πέρα ἀπὸ τὸν τάφο... Αἰσθανόμουν σάν νὰ ἦταν γύρω μου κάποια ἀόρατη δύναμις, ὅπως φιλική, καὶ ἐγνώριζα χωρὶς ἴχνος ἀμφιβολίας ὅτι πίσω ἀπὸ τὴ σύγκρουσι αὐτὴ ἦταν καθαρὴ καλωσύνη, καὶ ὅτι ἂν καὶ αὐτὸ δὲν ἐσήμαινε ἐξάίρεσι ἀπὸ τὸν κίνδυνο ἢ τὸ θάνατο, αὐτὰ τὰ πράγματα κατὰ κάποιο τρόπο ἦσαν ἀσήμαντα καὶ ἄσχετα... "Ὅτι, συνέβαινε δὲν φαινόταν νὰ ἔχη σημασία—ἦταν θαυμάσια πιὸ πέρα»⁽¹³⁾. Βέβαια θὰ μπορούσαμε νὰ συνεχίσουμε νὰ παραθέτουμε παρόμοιες ἐμπειρίες οἱ ὁποῖες εἶναι τόσο πολυάριθμες καὶ τόσο εὐλικρινεῖς, ὥστε νὰ μὴ μπορῆ νὰ τις ἀπορρίψῃ κανεὶς. "Ὅλοι οἱ συγγραφεῖς οἱ ὁποῖοι ἔχουν ζήσει αὐτὰ τὰ θιώματα ὁμιλοῦν γιὰ ἕνα αἶσθημα ἀγαλλιᾶσεως, γιὰ «ἀπέραντη χαρὰ», γιὰ «μία ζωντανὴ παρουσία». «Ἐγνώριζα, λέει ὁ Dr. R. M. Buck, ὅτι τὸ σύμπαν εἶναι ἔτσι κτισμένο καὶ κανονισμένο ὥστε χωρὶς καμμία ἀμφιβολία ὅλα τὰ πράγματα συνεργάζονται γιὰ τὸ καλὸ τοῦ καθενὸς καὶ ὄλων, ὅτι ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ κόσμου εἶναι ὅτι ἀποκαλοῦμε ἀγάπη, καὶ ὅτι ἡ εὐτυχία τοῦ κάθε ἀτόμου εἶναι μακροπροθέσμως θεβαία»⁽¹⁴⁾.

Ὁ Raymon Johnson λέει γι' αὐτὲς τὶς ἐμπειρίες ὅτι «ὄλοι ἐκείνοι οἱ ὁποῖοι ἔστω καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ εἶδαν αὐτὸν τὸν ἀνέκφραστο κόσμο ποθοῦν ὅλα τους τὰ χρόνια νὰ ξαναπιᾶσουν τὴν ἐμπει-

ρία». Καὶ εὐρίσκουμε ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ ἐμπειρίες ἔχουν ὠρισμένα κοινὰ στοιχεῖα. Δὲν πρέπει νὰ μείνουμε σ' αὐτά, ἀλλὰ ἀξίζει νὰ τὰ ἀπαριθμήσουμε:

1. Ὑπάρχει ἕνα αἶσθημα αὐτοῦ ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ ὀνομασθῆ τίποτε ἄλλο παρά ἐνότης μὲ τὸν Θεό.

2. Ὑπάρχει ἕνα αἶσθημα ὅτι τὸ σύμπαν, παρά τις ἀντίθετες ἀποδείξεις, εἶναι τελικὰ εὐμενές.

3. Ὑπάρχει ἕνα αἶσθημα ὅτι ἀγαπᾶ κανεὶς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅτι μία ἀδελφότης εἶναι στὸ στάδιο τῆς δημιουργίας, στὴν ὁποῖαν ὅλες οἱ ψυχὲς θὰ διαμένουν μαζί, μὲ ἀμοιβαία ἀγάπη καὶ εὐτυχία ἢ ἀνησυχία καὶ ὁ φόβος ἔχουν καταργηθῆ.

4. Ὑπάρχει ἕνα αἶσθημα ὅτι οἱ ἀληθινὲς ἀξίες τῆς ζωῆς θὰ δικαιωθοῦν καὶ θὰ ἐπικυρωθοῦν.

5. Πάνω ἀπὸ ὅλα, ὑπάρχει ἕνα αἶσθημα ἀπολύτου πεποιθήσεως, τὴν ὁποῖα δὲν μπορῶ νὰ ἐκφράσω διαφορετικὰ ἀπὸ τὸ νὰ πῶ ὅτι τὰ πάντα ἔχουν καλῶς καὶ ὅτι στὸ τέλος ὅλοι θὰ αἰσθανώμαστε καὶ θὰ γνωρίζουμε ὅτι τὰ πάντα ἔχουν καλῶς. Μόλις τὸ ἔγραψα αὐτὸ, εὐρήκα τυχαῖα ἕνα ρητὸ τῆς λαίδης Julian τοῦ Norwich: «ὅλα θὰ ἔχουν καλῶς, καὶ ὅλα θὰ ἔχουν καλῶς, καὶ πᾶν εἶδος πραγμάτων θὰ ἔχη καλῶς».

"Ὅταν λέγω «τὰ πάντα ἔχουν καλῶς», ἐννοῶ ὅτι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς κυβερνᾷ τὸν κόσμο Του, τρόπος ὁ ὁποῖος τόσο συχνὰ μᾶς θάζει σὲ ἀμηχανία καὶ μᾶς σαστίζει, προκαλώντας ἀμφιβολία, φόβο ἢ ἀκόμη θυμὸ, δὲν θὰ γίνῃ μόνον ἀποδεκτὸς ἀπὸ ἐμᾶς, ἀλλὰ θὰ τὸν βλέπουμε τόσο τέλεια σωστό, ὥστε νὰ δημιουργοῦνται αἰσθήματα λατρείας καὶ δοξολογίας γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ γλῶσσα εἶναι τελείως ἀνεπαρκής. Ἐὰν εἶναι ἔτσι ἡ πραγματικότης, δὲν ὑπάρχει θεβαίως καμμία λογικὴ θάσις ἀνησυχίας.

★ ★ ★

(12) Hugh Walpole, *My Religious Experience* (Erpes Benn).

(13) Raynor Johnson, *Op. Cit.* σ. 31 (Hodder Stoughton).

(14) *Cosmic Consciousness* σ. 73-74 (Dutton c. Co.).

Γιὰ μερικὸς τὸ ἄρθρο αὐτὸ θὰ φανῆ ἀπομακρυσμένο ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ὑπὸ μίαν ἔννοιαν πράγματι εἶναι ἀπομακρυσμένο ἀπὸ τὸν σματᾶ νὰ πιάσουμε τὸ λεω-

φορείο, τὸ γράψιμο στὴ γραφομηχανή, τὴν πώλησι ἐμπορευμάτων πάνω ἀπὸ τὸν πάγκο, τὴ συγκέντρωσι χρημάτων καὶ λοιπά. Ἄλλὰ ἐλπίζω ὅτι γιὰ μερικοὺς μπορεῖ νὰ φαίνεται περισσότερο σχετικὸ πρὸς τὴ ζωὴ ἀπὸ πολλὰ μηνύματα τὰ ὁποῖα ξεκινοῦν γιὰ νὰ διευθετήσουν τὶς καθημερινές μας πράξεις. Ἐάν μπορούσαμε νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴν πραγματικότητα τοῦ ἀοράτου κόσμου, ἐάν μπορούσαμε νὰ ἀκούσουμε τὶς φωνές ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀκτὴ, θὰ ἐγνωρίζαμε ὅτι εἴμαστε στὰ χέρια μιᾶς Δυνάμεως, ἢ ὁποῖα ἔχει τέλεια ἀγάπη, τέλεια κατανόησι, τέλεια σοφία, τέλεια συγχωρητικότητα, τελικὰ παντοδύναμη. Θὰ ἐγνωρίζαμε ὅτι εἴμαστε ὅτι ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀποκαλοῦσε «δεκτοὶ ἐν τοῖς ἡγαπημένοις», καὶ ἀκόμη καὶ τώρα θὰ βλέπαμε μία χαρὰ τόσο βαθειὰ καὶ μεταμορφώνουσα ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχουν λέξεις γι' αὐτή. Θὰ αἰσθανώμαστε ἀγαλλίασι μέσα σ' αὐτὴ καὶ αὐτὴ θὰ μᾶς ἐξύψωνε.

Ὁ Σαίξπηρ μίλησε γιὰ τὸν θάνατο σὰν «ἐκεῖνη τὴ χώρα ἢ ὁποῖα δὲν ἔχει ἀνακαλυφθῆ καὶ ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς ὁποίας δὲν ἐπιστρέφει κανεὶς ταξιδιώτης». Χαίρομαι πού δὲν ἔχει ἀνακαλυφθῆ πλήρως καὶ δὲν ἔχει χαρτογραφηθῆ, διότι διαφορετικὰ δὲν θὰ ὑπῆρχε τίποτε καινούργιο γιὰ τὸ μέλλον, ἀλλὰ θὰ ἐπιθυμοῦσα νὰ νομίζω ὅτι ὅ,τι ἐγράφη προηγουμένως ἔχει βοηθήσει νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ μερικές καρδιές τὸ φόβο τοῦ θανάτου εἴτε τοῦ δικοῦ μας εἴτε τῶν ἀγαπημένων μας. Γιατί θὰ εἶναι πρᾶγματι θαυμάσιο νὰ ζυπνήσουμε καὶ νὰ ἀνακαλύψουμε τὴν λιακάδα νὰ μπαίνη ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ, μιᾶς καινούργιας ἀρχῆς σὸ τέλος τοῦ σκοινισμένου δρόμου τὸν ὁποῖον ἀποκαλοῦμε ἐπίγεια ζωὴ. Καὶ ποῖος εἶπε ὅτι εἶναι μία χώρα ἀνεξερευνήτη; Ἐνας ταξιδιώτης ἐπέστρεψε, καὶ ἀναφέρεται ὅτι ὅταν ἦλθε πίσω, εἶπε: «Χαίρετε πάντοτε!» Εἰς τὴν ἑλληνικὴ εἶναι μία λέξις ἢ ὁ-

ποία δὲν εἶναι μόνον χαιρετισμός, ἀλλὰ καὶ ἀναφορά, καὶ ἡ λέξις σημαίνει «Ἄγαλλεσθε». Ἀσφαλῶς ἐκεῖνη ἦταν μία αὐθεντικὴ φωνὴ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀκτὴ, καὶ ὅλες οἱ μικρότερες φωνές τὸ ἴδιο πρᾶγμα λέγουν. Ὅμιλοῦν γιὰ εἰρήνην καὶ ἀγάπην καὶ ἀτέλειωτην χαρὰ. Συνεπῶς ἄς μὴ φοβούμεθα ἄλλο. Ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶναι μόνον ἓνα ὄνειρο. Κάποια ἡμέρα θὰ ζυπνήσουμε καὶ θὰ εἰποῦμε, μὲ ἓναν τοῦ παλαιοῦ καιροῦ, λέξεις γεμάτες μὲ μία νέα, ἀκτινοβόλα καὶ ὑπερφυσικὴ σημασία: «Ὅταν ζυπνῶ εἶμαι ἀκόμη μαζί μὲ Σέ».

Ἔτσι, ἄς γυρίσουμε σὸ ἔργο πού ἢ γῆ ἀπαιτεῖ καὶ δὲν ἔχει τελειώσει
Ἄς ἀγωνιστοῦμε μιὰ ὥρα νὰ φυλάξουμε

σκοπιὰ μὲ τὸν Θεό, οὔτε νὰ μᾶς
πάρῃ ὁ ὕπνος ὅταν φυλάμε,
Πρὶν ζητήσουμε ἀθάνατους προορισμούς.

Πρὶν ἐπιδιώξουμε νὰ μοιραστοῦμε
Ἐνα μεγαλύτερο σκοπὸ, μίαν ἀνώτερη φροντίδα,

Ἄς νικήσουμε τὰ δεσμὰ τῶν φόβων
μας,

Κι' ἄς κάνουμε τὸν ἑαυτὸ μας νὰ
μπορῇ νὰ φέρῃ
Τὸ θάρος τῶν λιγοστῶν μας καὶ
ἀμαρτωλῶν χρόνων.

Προτοῦ προβάλομε τὸ δικαίωμα
νὰ καταλάβουμε

Τὴ σημασία τῆς ζωῆς πού τέλος δὲν
ἔχει

Ἄς γίνουμε πιστοὶ στὶς παροδικές
μας ὄρες,

Κι' ἄς διαβάσουμε τὴν ὁμορφιά τους
καὶ κείνη τὴ φωτεινὴ πνοή

Ποῦ δίνει τὸ ρόζ στὴν αὐγή, σὸ
μεσημέρι τὸ γαλάζιο του,

Καὶ λέει τὰ μυστικὰ τῆς στὰ ἄνθη
στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου⁽¹⁵⁾.

LESLIE WEATHERHEAD

Μετάφρ. ΝΙΚ. ΤΣΙΡΩΝΗ

(15) Sidney Royse Lysaght, «Horizons and Landmarks», σ. 123.

ΧΑΡΙΝ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΟΣ

Ἡ ἀναζήτησις ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου μέσα εἰς τὴν ροὴν τοῦ χρόνου τῆς ἀληθοῦς πραγματικότητος ἀποτελεῖ μίαν δικαίαν ἀναζήτησιν τοῦ ἰσορροπημένου ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ γνωρίζῃ ὅτι ὁ θίος εὐρίσκειται εἰς ἀμεσον συνάρτησιν μὲ τὴν ἀληθῆ πραγματικότητα.

Ἡ πραγματικὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ πιστοῦ καὶ τοῦ μὴ πιστοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἡ ἐκτέλεσις ὀρισμένων τύπων ἢ ἡ ἀπλή συμμόρφωσις πρὸς ἠθικὰς ἀρχὰς κατ' ἐπιταγήν, *χωρὶς νὰ συμμετέχη εἰς αὐτὰς μία ἐλευθέρη συνειδήσις*. Εἶναι διαφορὰ στάσεως, ἢ ἀντίθεσις μεταξὺ φόβου καὶ πίστεως.

Ὅλοι κινούμεθα ἀπὸ τάσεις πρὸς τὸ ἐγώ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τάσεις πρὸς τὴν προσφορὰν τοῦ ἐγώ. Αὐταὶ αἱ ἀντίθετοι τάσεις παλαίουν μέσα μας καὶ ὀλόκληρος ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἀπεικόνισις αὐτῆς τῆς πάλης.

Ὁ θρίαμβος ἢ ἥττα πότε τῆς μιᾶς πότε τῆς ἄλλης τάσεως ἀποκαλύπτει τὸ ὕψος καὶ τὸ βάθος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἐνας πλοίαρχος πηγαίνει πρὸς θέβαιον θάνατον μέσα εἰς τὴν θύελλαν τῆς Ἀνταρκτικῆς διὰ νὰ ἔχουν οἱ σύντροφοί του κάποιαν πιθανότητα νὰ ἐπιζήσουν, ἐνῶ τὸ κοινὸν ἐνὸς θεάτρου, κινούμενον ἀπὸ τρελλὸν πανικόν, ποδοπατεῖ τὰ παιδιὰ διὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὴν φωτιάν. Εἰς ἡμᾶς ὀλος ἀνήκει τὸ θάρρος τοῦ πρώτου καὶ ἡ ἐντροπὴ τοῦ ἄλλου.

Ἡ πρώτη εἶναι στάσις θάρρους, πίστεως καὶ ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης. Ἡ δεύτερα στάσις φόβου καὶ ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης. Δύο δρόμοι μένου ἀνοικτοὶ εἰς τὴν ψυχὴν, καὶ ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν κυβερνᾶ τὴν κατεύθυνσιν τῆς ζωῆς

καὶ τοῦ πεπρωμένου. Ὁ πρῶτος φέρει συνεχῆ αὐξήσιν καὶ πλουτισμὸν τῆς προσωπικότητος. Εἶναι ὁ δρόμος τῆς ζωῆς. Ὁ δεύτερος συνεχῆ περιορισμὸν καὶ στένωσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς ἐμπειρίας. Εἶναι ὁ δρόμος τοῦ πνευματικοῦ θανάτου.

Τὰς δύο στάσεις βλέπομεν εἰς μίαν σκηνὴν κοινήν' εἰς τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Ἄλλος αἰσθάνεται πάντοτε ἄνεσιν, ἐρχεται εὐκολὰ εἰς ἐπαφήν μὲ τοὺς ἄλλους, εἶναι πάντοτε ὁ ἑαυτός του, συναντᾷ τοὺς ἄλλους μὲ θάρρος καὶ ἐμπιστοσύνην. Ὁ ἄλλος εἶναι ὡς νὰ ἔχη διαρκῶς στάσιν ἀμύνης' ποτὲ δὲν αἰσθάνεται ἄνεσιν, φοβεῖται διαρκῶς διὰ τὴν κρίσιν τῶν ἄλλων δι' ὅσα λέγει. Αἰσθάνεται δυσκολίαν νὰ δίδῃ καὶ νὰ λαμβάνῃ καὶ τείνει πάντοτε νὰ περιορίζεται εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Δὲν εἶναι ὅμως ποτὲ ὁ ἑαυτός του καὶ δὲν τολμᾷ νὰ συναντᾷ τοὺς ἄλλους ἐλευθέρως καὶ μὲ ἄνεσιν. Δὲν τοῦ εἶναι ποτὲ εὐκολον νὰ δημιουργήσῃ ἀπλήν, φυσικὴν ἐπαφήν.

Οἱ ψυχολόγοι κυρίως θεωροῦν ὅτι τρία ἔργα προσαρμογῆς πρέπει νὰ συντελεσθοῦν διὰ νὰ φθάσῃ τὸ ἄτομον εἰς τὴν ὀριμότητα: α) ἡ προσαρμογὴ εἰς τὴν κοινωνίαν, β) ἡ προσαρμογὴ εἰς τὸ ἐπάγγελμα καὶ γ) εἰς τὴν σχέσιν μὲ τὸ ἄλλο φῶλον.

Αἱ δύο στάσεις περὶ τῶν ὁποίων ὀμιλοῦμεν ἐπιδροῦν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἢ ἀποτυχίαν τῆς προσαρμογῆς καὶ εἰς τὰ τρία πεδία.

Ἡ στάσις τοῦ φόβου εἰς ὅλας τὰς σχέσεις τῆς ζωῆς εἶναι καταστρεπτικὴ. Οἱ προστατευτικοὶ τοῖχοι, ἀντὶ νὰ γίνουσι εὐεργετικοί, γίνονται φυλακὴ. Κάθε νέον μέτρον ἀμύνης ἀπομονώνει ἀκόμη πε-

ρισσότερον την ψυχήν και στερεώνει τον έγωκεντρισμόν της.

“Ένα παιδί έγκληματεϊ. Ή έρευνα αποδεικνύει ότι ήτο παράνομον παιδί και ήσθάνετο διά τουτο έντροπήν. Αί πράξεις του ήσαν πράξεις άμύνης. Είχε τό αίσθημα τής άνασφαλείας εις τον κόσμον. ”Εβλεπε τον κόσμον έχθρικών.

Είς πολλάς περιστάσεις ό κόσμος φαίνεται έχθρικός και επικίνδυνος. Ή ανθρώπινή ζωή εις τον κόσμον είναι σειρά άγώνων διά την άσφάλειαν. Ποίος θά είναι λοιπόν ό δρόμος, ό οποίος θά άπαλλάξη τον άνθρωπον από τον φόβον και θά του δώση την άσφάλειαν;

Ο Freud είναι ύποχρεωμένος να τονίξη την ανάγκην, χάριν θεραπείας, να μάθη τον άνθρωπον να ζή συμφώνως πρός την «άρχήν τής πραγματικότητος» μάλλον, παρά πρός «την άρχήν τής ήδονής», ή όποια θά χρειασθῆ να «έξειδανικευθῆ» ή καλύτερα να «ύπερνικηθῆ». Τό έρώτημα είναι τί και ποίος θά μάς δώση την έννοιαν τής πραγματικότητος. “Ένας πνευματικός άνθρωπος είναι ικανός χωρίς κανένα φόβον ή ανάγκην, να **έχη την έννοιαν ολοκλήρου τής πραγματικότητος** ένώπιόν του, τής όποιας την ολοκλήρωσιν του παρέχει ή Πίστις, άφου αύτή άφορα τό Παρόν, τό Παρελθόν και τό Μέλλον.

Ψυχολογία και θρησκεία συμφωνούν εις τουτο: Τό μυστικόν τής ζωής εύρίσκεται εις την απομάκρυνσιν από την στάσιν του φόβου και των έγωκεντρικών έπιθυμιών και τό πλησίασμα πρός την στάσιν του θάρρους και τής ανιδιοτελοϋς αγάπης. Άπαιτεί απομάκρυνσιν από την έγωκεντρικήν ζωήν και ανταπόκρισιν εις τας πραγματικότητας του πνευματικού κόσμου. Ή άσφάλεια την όποιαν ζητεί ό άνθρωπος δέν ήμπορεί να εύρεθῆ εις τό φυσικόν πεδίον τής ύπαρξεως, αλλά μόνον εις τό πνευματικόν πεδίον όπου ή ζωή λαμβάνει αίώνιαν ιδιότητα.

«Δέν ελάθομεν πνεϋμα δειλίας, αλλά υιοθεσίας»· έδω εύρίσκεται ή διαφορά μεταξύ πίστεως και φόβου.

Διά να αφήνη ή άγωγή άνοικτόν τον δρόμον διά την υγιά πνευματικήν εξέλιξιν, από δύο πράγματα πρέπει να άπαλλάσση διαρκώς τό παιδί· από τον έγωϊσμόν και από τους φόβους.

Φόβοι είναι δυνατόν να δημιουργηθουν από διαφόρους αίτίας. Φόβοι οι όποιοι δημιουργούνται από τό ένστικτώδες έγώ· ή πυρκαϊά, ένας δυνατός θόρυθος, ένας πυροβολισμός... είναι φυσικών να προκαλοϋν φόβον, αλλά είναι φόβοι παροδικοι οι όποιοι εξαφανίζονται μόλις χαθῆ ή αίτία που τους έπροκάλεσεν. Έάν κάποτε παραμένουν — ύπάρχουν άτομα τά όποια εις μεγάλην ήλικίαν φοβούνται τον θόρυθον, ώρισμένα χρώματα, κάποιο έντομον, ή άλλο ζώον, τό σκοτάδι κλπ. — είναι διότι έχουν συνδεθῆ τό άντικείμενα αυτά ή αί καταστάσεις περί αυτά με κάποιο γεγονός τό όποϊον έχει αφήσει δυσάρεστον έντύπωσιν. Παίρνουν τότε διανοητικόν και συναισθηματικόν περιεχόμενον και αποκτοϋν συμβολικήν σημασίαν. Έτσι ό φόβος θά άντιμετωπίζεται με άγώνα διά την ύπερνίκησιν των έν πίστει, ότι ήμποροϋν οι άγωνιζόμενοι να φθάσουν εις ένα λιμάνι άσφαλείας.

Οί φόβοι, οι όποιοι προέρχονται από τό άκατάρτιστον πνευματικόν έγώ είναι οι χειρότεροι. Αυτοί οι φόβοι έάν δέν έκριζωθοϋν, παραμένουν, αυξάνουν, οργανώνονται, αποκτοϋν ρίζας, κλώνους, βάθος. Από τό μικρό παιδί που δέν τολμά να σάς κυττάξη εις τά μάτια, διότι έχει κάνει κάποιαν άταξίαν, έως τον μεγάλο, ό οποίος έχει προδώσει την ήθικήν και ζητεί να έξιλειωθῆ με την εξαγοράν του θείου, με κάποιαν μαγικήν θά έλεγε κανεις έներγείαν, όλα αυτά σί καταστάσεις, εις τό βάθος κρύπτουν κάποιον φόβον. Έάν δέν **καθαρθῆ, μία διέξοδος ύπάρχει, ή ανισόρροπος συμπεριφορά.**

Την νοσηράν ένοχήν όφείλει ιδιαίτερος να προσέξη ή άγωγή.

Κάποτε ή ένοχη δέν είναι δικαιολογημένη ή απλώς συνδέεται με κάθε μικράν παραδρομήν από τον δρόμον τής τελειότητος, ένω κάποια άλλη συμπεριφορά, ή όποια θά έπρεπε πράγματι να κατα-

δικάζεται, δὲν ἐπιφέρει καμμίαν ἔννοιαν ἐνοχῆς. Ἐδῶ ἡ ἐνοχὴ εἶναι ἕνα παραπέτασμα τὸ ὁποῖον περισπᾷ τὴν προσοχὴν ἀπὸ τὸ πραγματικὸν σφάλμα.

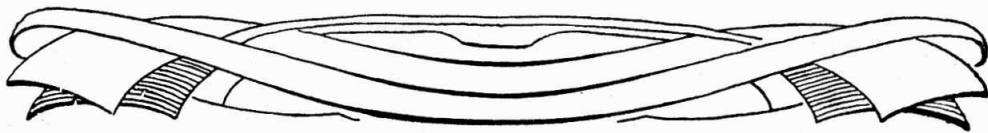
Τὰ αἰσθήματα ἐνοχῆς εἶναι πάντοτε νοσηρά, πάντοτε δείγμα ὅτι κάποια σύγκρουσις παραμένει κρυμμένη. Πάντοτε ἐμποδίζουν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς πραγματικῆς καταστάσεως. Τὰ συναντῶμεν εἰς ἄτομα, τὰ ὁποῖα δὲν ὠρίμασαν καὶ διατηροῦν παιδαριώδη συμπεριφορὰν.

Ἡ ἐντροπή, ἡ λύπη, ἡ ταπεινῶσις, εἶναι ἀληθινὰ δείγματα μετανοίας, τὰ ὁποῖα πράγματι τείνουν νὰ μεταβάλουν τὴν στάσιν τῆς συμπεριφορᾶς μας. Ἀντιθέτως τὰ αἰσθήματα ἐνοχῆς δὲν ἐκφράζουν τὴν λύπην διὰ τὸ σφάλμα, ἀλλὰ τὸν φόβον διὰ τὰς συνεπείας. Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ὑποβοηθητῆαι ἡ ἠθικὴ συνείδησις εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς *ἐλευθέρως* διὰ νὰ μὴ σχηματίζεται τὸ ἐνοχλητικὸν «ὑπερεγῶ», τῶν ψυχαναλυτῶν, ὡς ἐκ τῶν ἔξω ἐπιβαλλόμενον. Καὶ εἶναι δυνατόν ἀπὸ κακὴν ἀγωγὴν, τότε, νὰ ἐμφανίζωνται καὶ τὰ αἰσθήματα ἐνοχῆς. Ἡ ἀσυνομικὴ χρησιμοποίησις ἀπαγορευτικῶν ἢ ἄλλων κανόνων ἐν ὀνόματι τῆς Θρησκείας ἢ Θεοῦ -Τιμωροῦ, εἶναι ἕνας εὐκόλος τρόπος «ἡσυχίας καὶ τάξεως». Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ «tranquillitas ordinis» ἡ ἡρεμία ποῦ ἔρχεται ἀπὸ τὴν τάξιν *τῆς συνειδήσεως τοῦ ἐλευθέρου κατὰ Χριστὸν ἀνθρώπου*. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαῖον. Ἐὰν ἡ μητέρα ἔχη εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τῆς ἀπωθημένα αἰσθήματα ἐνοχῆς, εἶναι πιθανώτερον νὰ εἶναι περισσότερο αὐστηρὰ καὶ νὰ ὑποβάλῃ μεγαλύτερον αἶσθημα ἐνοχῆς παρὰ μιὰ μητέρα, ἡ ὁποία φέρεται λογικῶς καὶ ἐν ἐσωτερικῇ ἐλευθερίᾳ ἀπέναντι τῶν παιδιῶν τῆς.

Ἐὰν αὕτη ἡ πρώτη «ἀπαγορευτικὴ» συνείδησις παραμένῃ, ὑπάρχει κίνδυνος, καθὼς τὸ παιδί μεγαλώνει, περισσότερο νὰ φοβῆται μήπως κάνη κάτι κα-

κὸν παρὰ νὰ ἐπιθυμῇ τὸ καλόν. Ἡ συνείδησις γίνεται ἀνίκανος νὰ προσαρμοσθῇ τὴν θέλησιν πρὸς κάποιο ἰδεῶδες. Γίνεται ἕνας ἐσωτερικὸς ἀστυνόμος καὶ κρατεῖ τὴν προσωπικότητα εἰς κατάστασιν ἠθικοῦ διχασμοῦ καὶ ἀνωριμότητος. Ἐμφανίζονται τότε ὅλαι ἐκεῖναι αἱ στάσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας κατὰ τὰς ὁποίας ἡ προσωπικότης εὐρίσκεται «ἐν ἀναστολῇ». Ὁ φόβος τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας γίνεται ἰσχυρότερος ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς. Ἀλλὰ τὸ καλὸν δὲν εἶναι μόνον ἡ ἀπουσία τοῦ κακοῦ· εἶναι ἡ ἀγάπη δι' ὅτι εἶναι τίμιον, ἀληθές, καλὸν κλπ. Αὕτη ἡ ἀγάπη κατευθύνει τὴν συμπεριφορὰν καὶ ἡ συνείδησις γίνεται αὐτὸ ποῦ πρέπει νὰ εἶναι· θετικὴ συνείδησις, δύναμις, ἡ ὁποία κατευθύνει, καὶ ὁδηγός. Συγκρατεῖ χωρὶς νὰ καταπιέξῃ, παρακινεῖ νὰ σκεπτώμεθα τί πρέπει νὰ κάμωμεν. Κάνει δυνατὴν τὴν λύτρωσιν. Κατευθύνει τὴν συμπεριφορὰν πρὸς τὸ καλύτερον καὶ αὐτὸ τὸ κάνει αὐθορμήτως κατὰ τρόπον ὥστε νὰ συμπίπτουν ἡ κλίσις καὶ ἡ θέλησις, αὐτὸ ποῦ ἐπιθυμοῦμεν καὶ αὐτὸ ποῦ πρέπει νὰ κάμωμεν! Εἶναι ἀνάγκη τὰ παιδιά μας εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν νὰ ἐμπνευσθοῦν περισσότερο ἀπὸ τὴν στάσιν τοῦ Ἡρακλέους, ὁ ὁποῖος ἐνσυνειδήτως καὶ μὲ ὄλην του τὴν δύναμιν ἐνίκησε τὴν κακίαν καὶ ἠκολούθησε τὴν Ἀρετὴν. Αὐτὸς πρέπει νὰ παύσῃ νὰ εἶναι μῦθος Χρηστομαθείας καὶ νὰ γίνῃ μία πραγματικότης διὰ τὰ παιδιά μας καὶ τοὺς νέους μας, ὅταν μάλιστα μάθουν καὶ τὸ ζήσουν καλὰ αὐτὸ τὸ μάθημα, ὅτι ἔχουν ὡς Ἀρχηγὸν τὸν Ἐνα καὶ Μοναδικὸν ἐκεῖνον Ἀγωνιστὴν, ποῦ δὲν ἔφυγε, ἀλλὰ ἐξῆσε τὴν πραγματικότητα — ὄλην τὴν πραγματικότητα τοῦ Ἀνθρώπου· καὶ ἐκέρδισε εἰς τὸ τέλος ἕνα ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων Ὄνομα.

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

Η ΕΣΤΙΑ ΤΟΥ ΑΠΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΔΙΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

(*Ίστορική κριτική τοῦ πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ τῆς παιδείας μας*)

«Ἡ πρώτη προϋπόθεσις διὰ τὴν ἐπαναπραγματώσιν μιᾶς ἀληθοῦς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως, εἶναι ἡ πλήρης ἐπιστέγασις τῶν ψυχῶν ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας».

(Jaques Maritain)

1. Ὁ ἄπιστος ἄνθρωπος ὡς ἀπειλητικός κίνδυνος διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Δι' ἄλλων μελετημάτων ἐνισχύεται ἡ εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκκλησιαστικὴ Πίστις, καθ' ἣν ὁ Χριστιανισμὸς ἔλυσεν ὀριστικῶς τὸ ἀνθρωπολογικὸν πρόβλημα ὡς Χριστολογικόν - σωτηριολογικὸν πνευματικὸν ὀδηγὸν τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου⁽¹⁾. Ἐπιβάλλεται ὁμῶς νὰ ἐπισημανθῇ ἐπίσης τὸ χάος, εἰς τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ ἡ ἄρνησις τῆς χριστιανικῆς θέσεως. Ἡ τελευταία ἄρχεται κυρίως ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν. «Τὸ πνεῦμα τῆς ἀναγεννήσεως («*Re-nais-sancegeist*»), ἀτέρριψε καὶ ἐξέσχισεν εἰς τὰς ἀκρότητάς του τὸ θρησκευτικὸν καὶ ὑπεργῆϊνον καὶ περιωρίσθη ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸ ἐγκόσμιον»⁽²⁾.

(1) Πρὸβλ. Κωνστ. Ἰω. Σακελλάρη, Ὁ ἀνθρωπισμὸς εἰς τὴν ἱστορικὴν συνάντησιν Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ - Ἑρμηνεῖα τοῦ συγχρόνου ἱστορικοῦ ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ χώρου, Ἀνάπτυπον συμπληρωμένον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Θέσεις καὶ Ἰδέαι», Ἰούnius καὶ Αὐγουστος 1969, Ἀθήναι 1970. Τοῦ ἰδίου, Πατερικὴ ἐξέψωσις τοῦ ἀνθρώπου ὡς «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» Θεοῦ ἀνθρωπολογικὴ καταξίωσις του, τόμ. «Ἀπόψεις Χριστιανικῆς Ἀνθρωπολογίας», Θεσσαλονίκη 1970, σ. 104 ἐξ.

(2) Albert Reble, *Geschichte der Paedagogik*, (Ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς), 1960⁵, σ. 73. Πρὸβλ. Κωνστ. Ἰω. Σακελ-

Ἐκτοτε ἀρχίζει ἡ μεγάλη τραγωδία τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τ.ἔ. ἡ πόλωσις καὶ τὸ ἀδιέξοδον τῆς ἀνθρωπιστικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας. Ὅπου δὲ εἰς τοιοῦτος ἀνθρωπισμός, (*humanitas* ὡς ἰδιαίτερα, αὐτονόητος καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸν ὡς Πίστις εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν κατηγορία)⁽³⁾, «ἐκέρδισε τὸ προβάδιμα, ἐξεκενώθη καὶ ἐξεφυλίσθη ὁ Χριστιανισμὸς μέχρι πλήρους ἀποχριστιανοποιήσεως, ἀναμφιβόλως μέχρι πλήρους «ἀφαγιασμοῦ» ὀλοκλήρων περιωχῶν τῆς ὀνομασθείσης Χριστιανικῆς Δύσεως»⁽⁴⁾.

λάρη, Ἀγωγή πρὸς ἀνθρωπογενεσίαν - Ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις καὶ ἀνθρωπισμός, Περιοδ. «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», 1964 καὶ Ἀνάπτυπον 1965, σ. 25 ἐξ. καὶ 36 ἐξ., ὅπου αἱ θλιβεραὶ συνέπειαι τοῦ «αὐτονόμου ἀνθρώπου» ἐξ ἐτόπewος πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ.

(3) Πρὸβλ. Κωνστ. Βουρβέρη, Ἀνθρωπισμός, 1967, σ. 5. ἐξ. Ὡς πρὸς τὴν ἐκεῖ πίστιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀλλαχού ἐδῶ λόγος.

(4) H. Weinstock, *Die Tragödie des Humanismus — Wahrheit und Trug im abend-ländischen Menschenbild*, (Ἡ τραγωδία τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ — Ἀλήθεια καὶ ἀπάτη εἰς τὴν περὶ τοῦ ἀνθρώπου εἰκόνα τοῦ δυτικοῦ κόσμου), 1960⁴, σ. 351. Διὸ καὶ ὁ K. G. Jung, ὁ θυθομέτρης οὗτος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀνερωτᾶται, κατὰ πόσον ἐξεχριστιανίσθη ἔν μέρος τοῦ λεγομένου δυτικοῦ κόσμου. Ἐννοητέος συνεπῶς ὁ κρημνισμὸς τοῦ ἐν λόγῳ «ἀφαγιασμοῦ».

Δέν πρόκειται βεβαίως ἐνταῦθα δι' ἄρνησιν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀξιολόγησίν της, διὰ τὸ ἀναγκαῖον τῆς ὁποίας ἀλλαγῶν λόγος⁽⁵⁾. Διότι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ «ἀφαγιασμοῦ» τούτου, τὸ ὁποῖον ἐνσαρκώνει καὶ ἡ σύγχρονος ἐπαστατημένη νεολαία, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ εἰς διαμαρτυρίαν καὶ ἀντίδρασιν πρὸς τὴν ἀφαγιασθεῖσαν καὶ ὑποκριτικὴν γενεὰν τῶν γονέων καὶ ἡγετῶν της, ὠδήγησε, λέγει ὁ Nikolai Berdjaew, εἰς τοιοῦτο φοβερὸν ἀνθρωπιστικὸν κατάντημα, ὥστε τὸ ἱστορικὸν διάγραμμα τῆς Θεείας Οἰκονομίας διεσαλεύθη καὶ διασαλεύεται κατὰ καιροὺς ἀπὸ ἀνθρωπίνης πλευρᾶς εἰς βάρος τοῦ ἀνθρώπου ἀδιακρίτως, χωρὶς νὰ ὑφίστανται βεβαίως ἀλλοίωσιν τὰ σχέδια τοῦ Θεοῦ. «Μετετοπίσθη ἡ κόλασις καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὸν κόσμον τοῦτον», χωρὶς τοῦτο πάλιν νὰ σημαίνῃ βεβαίως ἄρνησιν τῆς διὰ τῆς Κρίσεως τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ Κριτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, αἰωνίας κολάσεως. Συμπεραίνει δὲ μετὰ ταῦτα ὁ H. Weinstock εἰς διευκρίνισιν καὶ ἀπόδειξιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιομένης ἀληθείας ταύτης τοῦ N. Μπερδιάεφ, μὲ λόγους τοῦ Leibniz: «Μὲ τὸν ἐξαφανισμὸν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν δέους (φόβου - «Gottesfurcht») ἀρχίζει ἡ ἀποδόσευσις ὅλων τῶν παθῶν του καὶ ἡ κυριαρχία εἰς τὴν ζωὴν του μᾶς νοητοπίας, ἡ ὁποία θὰ πνίξῃ τὸν κόσμον μὲ ποταμοὺς αἵματος». Τοῦτο δὲ, συνεχίζει ὁ Weinstock, τὸ διεβεβαίωσαν μερικὰς δεκαετηρίδας ἀργότερον ἀνέντιμοι στρατηγοὶ τοῦ τυράννου («Lakaiengeneräle des Tyrannen», δηλαδὴ τοῦ Χίτλερ - Β' παγκόσμιος πόλεμος, Ἄουσοβιτς, Νταχάου,

(5) Πρὸβλ. Κωνστ. Ἰω. Σακελλάρη, Ἀνθρωπολογικὴ καὶ ἱστορικὴ ἀξιολόγησις τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ πρόβλημα τοῦ σκοποῦ τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς ἀγωγῆς, «Θέσεις καὶ Ἰδέαι», Ἰούnius 1969, σ. 478 ἐξ. Τοῦ ἴδιου, Πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ ἱστορικοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πνευματικοῦ χώρου, «Θέσεις καὶ Ἰδέαι», Αὐγουστος 1969, σ. 114 ἐξ. Πρὸ πάντων ὅμως τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ἀνθρωπισμὸς ἢ ὁ ἀνθρώπος εἰς τὴν ἱστορικὴν συνάντησιν Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ..., σ. 7 ἐξ., 23 ἐξ.

Καλάβρυτα, Δίστομον), ὥστε νὰ εἶναι ἄκρως ἐπικίνδυνος σύγχυσις φρενῶν νὰ πιστεῖται κανεὶς, ὅτι θὰ ἴμπορουσε ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν δέος (φόβον) μὲ τὸ μακρὰν Αὐτοῦ ἀνθρώπινον φιλότιμον⁽⁶⁾ καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν νὰ ἀνταλλάξῃ μὲ τὴν ἀνθρωποκεντρικὴν πίστιν εἰς τὸν ἄνθρωπον καθ' ἑαυτὸν, ἐκφυλιζόμενον, χωρὶς Πίστιν εἰς Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ἀμέσως ἀνωτέρω⁽⁷⁾. Ἀνερωτᾶται δὲ τις, τί θὰ γίνῃ ἡ σημερινὴ χωρὶς Πίστιν καὶ ἰδανικὰ ἐπὶ τὸ πλεῖστον νεολαία τῆς Γερμανίας καὶ τῶν ἄλλων Ἑθνῶν, Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, εἰς τὰς χεῖρας σοφιστῶν, δημαγωγῶν καὶ ἀπίστων.

2. Ὁ «ἀφαγιασμός» τῆς ἀναγεννήσεως ὡς ἐστία ἀπανθρωπισμοῦ.

Ὁ «ἀφαγιασμός» οὗτος ὑπῆρξεν ὡς ἐκκοσμίκευσις τὸ μοιραῖον, δυστυχῶς, ἀποτέλεσμα τῆς ὀπισθοδρομίου πρὸς τὴν ἀρχαιότητα καὶ ὄχι τῆς ὑπαρξικῆς πνευματικῆς πορείας τῆς μετὰ τὴν Ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρξαιμένης εἰς Ἰταλίαν ἀναγεννήσεως διὰ τῶν Γεωργίου Γεμιστοῦ ἢ Πλήθωνος, Ἐμ. Χρυσολοῦ, Βησσαρίωνος κ.ἄ., διὰ τῶν ὁποίων ἀπετολήθη τὸ ἐπισημαινόμενον διὰ τῆς παρουσίας ἐρεῦνης μέγιστον ἀνθρωπιστικὸν

(6) H. Weinstock, Die Tragödie des Humanismus. (Wahrheit und Trug im abendländischen Menschenbild), Ἡ τραγωδία τοῦ ἀνθρωπισμοῦ — Ἀλήθεια καὶ ἀπάτη εἰς τὴν περὶ τοῦ ἀνθρώπου εἰκόνα τοῦ δυτικοῦ κόσμου, 1960⁴, σ. 349. Πρὸβλ. Κωνστ. Ἰω. Σακελλάρη, Ἀγωγή πρὸς ἀνθρωπογενεσίαν — Ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις καὶ ἀνθρωπισμὸς, Περιοδ. «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», 1964 καὶ Ἀνάπτυξιν 1965, σ. 29. Ὡς πρὸς τὰ ἀνωτέρω διαλαμβανόμενα πρέπει νὰ ἀνησυχῶμεν, νὰ ἀφυπνισθῶμεν καὶ νὰ ἐξάγωμεν παιδευτικὰ συμπεράσματα δι' ἀντίστοιχον ἐκπαιδευτικὸν πρόγραμματισμὸν ἀπὸ τὰ γεγονότα παλιμβαρβαρισμοῦ τῆς ἐγκληματικότητος τοῦ χιππισμοῦ κ.λ.π. καὶ τῆς ἀναθίσεως πρωτογόνων τρόπων ἐπιλύσεως τῶν ἀνθρωπίνων προβλημάτων δι' ἀεροπειρατειῶν, ἀρπαγῆς πολιτικῶν προσώπων καὶ θανατώσεως τῶν κ.λ.π.

(7) Πρὸβλ. Κωνστ. Ἰω. Σακελλάρη, μν. ἔργ., σ. 25 ἐξ.

ψῆ υἰδος καὶ ἔγκλημα. Οὗτοι δὲν ὑπῆρξαν μόνον οἱ λιποτάκται τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, οἵτινες ὡς λόγιοι ἐγκατέλειψαν τὸ δοῦλον Γένος εἰς καταδίκην ἐξουδενώσεως πνευματικοῦ σκότους, ἐξουδετερωθέντος ὅμως εἰς τὸ «Κρυφὸ Σχολεῖο» καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐν γένει λατρείαν παρὰ τῶν κληρικῶν καὶ ἀπλοϊκῶν μοναχῶν τῆς Ἐκκλησίας μας. Οὗτοι ὑπῆρξαν καὶ οἱ συνεργοὶ μεγίστης ἀνθρωπιστικῆς πλάνης μᾶς ἐπαναλήψεως τοῦ πειράματος Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου καὶ Ἀποστάτου, ἐξ οὗ προῆλθον ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν ὅλα τὰ δεινὰ τῶν ἐπισημαινομένων ἐνταῦθα ἐκφυλιστικῶν κινδύνων μᾶς κῶχι μόνον ἀγάτης στὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ καὶ τῆς πίστεως σ' αὐτόν, σὰν τὴν κατ' ἐξοχίαν ἀξίαν»⁽⁸⁾. Ἡ Δύσις δὲν ἦτο εἰς πνευματικὴν θέσιν, δυστυχῶς, διὰ τὰ προσφέρει τὸ θεμέλιον, τὸ ἀντίβαρον καὶ τὸ ἕτερον σέλος τῆς ἐκκοσμηκευτικῆς «ἀναγεννήσεως» ταύτης διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ τῆς, διότι ἐσπερεῖτο Βασιλείων, Γρηγορίων καὶ Ἡσυχαστῶν ἀντιμετωπισάντων καὶ ἐξουδετερωσάντων παρομοίαις κινήσεις εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τοῦτο τὸ τελευταῖον σημαίνει ἀνοιγμὰ τῶν ματιῶν μας διὰ τὴν σημασίαν

τῆς πατερικῆς παρουσίας εἰς τὸν παιδευτικὸν προγραμματισμὸν καὶ εἰς τὰ προγράμματα τῶν Σχολείων Μέσης Παιδείας ἰδιαιτέρως.

Πρὸς στηριγμὸν μάλιστα τῶν ἀνωτέρω σημειούμεν τα κατὰ τὸν βυζαντινολόγον καθηγ. Νικόλαον Τομαδάκη, κατ' ἃ ὁ διδάσκαλος τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνος, ὁ φιλόλογος Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων, «εἶχε ριζοσπαστικὰς κοινωνικὰς ιδέας περὶ κοινοκτημοσύνης καὶ ἀπεπειράθη νὰ ἀναστήσῃ τὴν εἰδωλολατρείαν, διὸ εὗρε πολλοὺς θαυμαστάς μεταξὺ τῶν κοινωνιολόγων καὶ ἀνθρωπιστῶν τοῦ αἰῶνος μας»⁽⁹⁾. Τοῦτο μᾶς ὑπενθυμίζει Πελάγιον, Ἐρασμὸν, Ρουσόφ, Τολστόη κ.ἄ., ποὺ ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Πατέρας, τὸν Δοστογιέφσκη καὶ τὴν ὑγιᾶ λογοτεχνίαν ἐκκοσμηκεύουν καὶ ἐκηδεύουν τὸν ἄνθρωπον, ἐξηγεῖται δὲ ὡς πνευματικὸν φαινόμενον ἀπὸ τὰς ὑπὸ κακὴν ἔνοιαν ἐλευθεριάζουσας καὶ συγκρητιστικὰς εἰδωλολατρικὰς ιδέας τοῦ Πλήθωνος. Διότι «διδάσκειται, κατὰ πληροφορίαν Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ζωροάστρου παρὰ τοῦ ἐν Ἀνδριανουπόλει Ἰουδαίου(!) Ἐλισσαίου, ἀπὸ τῶν ιδεῶν τοῦ Πλάτωνος μετὰ τῶν τοῦ Ζωροάστρου, τῶν Στωϊκῶν καὶ τῶν Νεοπλατωνικῶν, μεθ' ὧν συνύφανε καὶ τὰς ἰδικὰς του, συναπαρτίσας ἐνιαίαν θεολογίαν ἐν ἔργῳ φέροντι τὴν ἐξῆς συγκεφαλαιωτικὴν ἐπιγραφὴν: «Ἡ βίβλος ἦδε περιέχει θεολογίαν μὲν τὴν κατὰ Ζωροάστην τε καὶ Πλάτωνα... Ἠθικὰ κατὰ τε τοὺς αὐτοὺς σοφοὺς καὶ ἔτι μὴν τοὺς Στωϊκοὺς, Πολιτείαν δὲ Λακωνικὴν... Φυσικὰ δὲ δὴ κατὰ Ἀριστοτέλην». Ἐτερον σύγγραμμα αὐτοῦ ἐπιγράφεται: «Ζωροαστρείων καὶ Πλατωνικῶν δογμάτων συγκεφαλαίωσις» καὶ ἄλλο «Διασάφησις τῶν ἐν τοῖς Ζωροάστρου λογίοις

(8) Π. Μελίτη, Για ν' ἀνοιξῆ ὁ δρόμος, 1957, σ. 277. Ἐνταῦθα δεόν νὰ σημειωθῆ, ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἐπιβάρυνσις ὠρισμένων ὀρων καὶ ἐνοιῶν, ὡς τῆς ἐλευθερίας, τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τῆς δημοκρατίας κ.λ.π., δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ καὶ εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ ἀληθοῦς περιεχομένου τῶν καὶ εἰς τὴν κατάργησιν τῆς χρήσεώς των. Τοῦτο θὰ ἀπετέλει ἀποδοχὴν τοῦ σατανικοῦ ἔργου. Ὁ ἀδάμας εἶναι δυνατὸν νὰ πέσῃ εἰς τὴν λάσπην, νὰ καλυφθῆ ἀπὸ τὸν βούρκον καὶ νὰ χάσῃ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειάν του, οὐδέποτε ὅμως καὶ τὴν οὐσίαν του. Ἀρκεῖ νὰ καθαρῶσθῃ, διὰ τὰν προβάλλῃ καὶ πάλιν ἀστραφτερός ὡς καὶ πρότερον. Ἐργὸν ἰδικόν μας εἶναι συνεπῶς νὰ ἀποκαθαίρωμεν τὸ περιεχόμενον τῶν πνευματικῶς καὶ νὰ προβάλλωμεν εἰς τὴν γνησιότητά του ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ὅτι ἡ σατανικὴ πακτικὴ ἐπεσκότισε καὶ ἐπισκοτίζει ἢ ἔκαμνε καὶ κάμνει πάντοτε ἰδικόν τῆς. Ἐπίσης δεόν νὰ δεικνύεται, ποῖα εἶναι ἡ ἀληθινὴ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀγάπη καὶ πῶς ἐκδηλοῦται κατὰ θεϊκὸν τρόπον. Εἰς τοῦτο δὲ ἀποσκοποῦν κυρίως καὶ κατὰ δύναμιν ὅλα τὰ μελετήματα τῆς παρουσίας ἐρέυνας.

(9) Ν. Β. Τομαδάκη, Τὸ περὶ Βησσαρίωνος ἐν Ἐνετίᾳ συνέδριον, Ἐφημ. «Ἐλεύθερος Κόσμος», 16 Ἰουνίου 1968, σ. 2. Πρὸβλ. Νεοκλέους Καζάκη, Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων καὶ ὁ κοινωνισμὸς κατὰ τὴν ἀναγέννησιν, 1903.

ἀσαφέστερον ειρημένων»⁽¹⁰⁾. Οὕτως ὁ Πλήθων «δὲν κατώρθωσεν ἢ δὲν ἠθέλησε νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν ἀδιαφορίαν του διὰ τὸν Χριστιανισμόν καὶ τὴν κατὰ βάθος παγανιστικὴν ἰδεολογίαν του»⁽¹¹⁾, μὲ τὴν ἄρνησίν του τῆς ὑπερνικησεως τῆς ἀμαρτωλότητος ὡς ἀνθρωπίνου ἐκφυλιστικοῦ δράματος διὰ τοῦ Σταυρικοῦ Θανάτου καὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Διὰ τοῦτο τοποθετῶν καὶ ὁ ειρημένος βυζαντινολόγος τὸν μαθητὴν τοῦ Πλήθωνος Βησσαρίωνα ἔναντι τοῦ ἡσυχαστικοῦ κινήματος, τὸν ὁποῖον ἀπέτρεψε καὶ ἐξουδετέρωσε τὴν ἐκκοσμικευτικὴν τάσιν τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν, σημειώνει, ὅτι οὗτος, παρὰ τὴν ἄλλην ἐφήμερον δόξαν του «ὡς Χριστιανὸς ὑπῆρξεν ἄπιστος μαθητὴς τοῦ Πλήθωνος». Διὸ καὶ οὐδὲν ἠμπόδισε τὸν Βησσαρίωνα νὰ ἀνταλλάξῃ τὴν Ὀρθοδοξίαν μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ καρδινάλιου, ὅτε μάλιστα ἡ Ὀρθοδοξία εἶχεν ἀπομείνει ἢ μόνῃ σάνις σωτηρίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπως ἀκριβῶς παραμένει πάντοτε ἡ σάνις σωτηρίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς ὅ,τι σχετίζεται, πρὸ πάντων, μὲ τὴν ἀρχικὴν ἄνοιξιν τῆς παρατηρήσεως ταύτης, «τὰ πολυάριθμα σημειώματα τοῦ καρδινάλιου εἰς τοὺς κώδικας

τὸν ἀναφέρονται εἰς τοὺς φιλοσόφους, ποτὲ δὲ εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν ἢ εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς», δηλαδὴ εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας μας⁽¹²⁾. Ἡ προσπάθεια τοῦ Βησσαρίωνος συνίστατο εἰς τὸ κνὰ κερδηθῆ πραγματικά ἢ διανοησις τῆς Δύσεως ὑπὲρ τοῦ Πλάτωνος»⁽¹³⁾. Διότι «σχεδὸν τι πᾶσιν ἄγνωστον εἶναι τὴν ἐκείνου θεολογίαν»⁽¹⁴⁾. Δυστυχῶς δὲν εἶχε βιβλικὸν καὶ πατερικὸν στοιχισμόν, διὸ καὶ ἠγνόει, ὅτι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὡς ἄνω ἄγνοιαν τῶν τοῦ Πλάτωνος «τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ὁ σκηνοποιὸς ἐπέστρεψεν. Ὁ δὲ ἀγόμενος καὶ περιφερόμενος Πλάτων, τρίτον εἰς Σικελίαν ἐλθὼν μετὰ τοῦ κόμπου τῶν ρημάτων ἐκείνων, μετὰ τῆς ὑπολήψεως τῆς λαμπρᾶς, οὐδὲ ἐνὸς περιγένετο τυράννου, ἀλλ' οὕτως ἀθλίως ἀπῆλαξεν, ὥστε καὶ αὐτῆς ἐκπεσεῖν τῆς ἐλευθερίας. Ὁ δὲ σκηνοποιὸς οὗτος οὐ Σικελίαν μόνον οὐδὲ Ἰταλίαν, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπέδραμε τὴν Οἰκουμένην, καὶ οὐδ' ἐν τῷ κηρύττειν τῆς τέχνης ἀπέστη, ἀλλὰ καὶ τότε δέρματα ἔρραπτε καὶ ἐργαστηρίου προεστῆκει καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐσκανδάλισε τοὺς ἐξ ὑπάτων. Οὐ γὰρ αἱ τέχναι καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, ἀλλὰ τὸ ψεῦδος καὶ τὰ πεπλασμένα δόγματα εὐκαταφρονήτους ποιεῖν εἴωθε τοὺς διδάσκοντας»⁽¹⁴⁾.

Ἡ σύγκρισις εἶναι συνεπὴς καὶ ἀποδεικνύεται καὶ σήμερον ἀληθινή, ὅταν χρεωκοπῇ τραγικῶς ὁ σύγχρονος ἐκκοσμικευμένος ἄνθρωπος καὶ ὁ ἀντιχριστιανικὸς πολιτισμὸς του. Διότι ἔλλειπει τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποδεικνύονται οἱ ἄνθρωποι ἀνίκανοι, τραγικῶς ἀνίκανοι νὰ βοηθήσουν τὸν ἐμπεριστάτον συνάνθρωπον παρὰ τὰς ἀνεκφράστως τεραστίας δυνατότητάς των. Αἱ τελευταῖαι ὑποδουλώνουν κυριολεκτικῶς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν εἰρωνεύονται ὡς δημιουργόν των, ἀφοῦ καὶ ὁ ἴδιος τὸ αὐτὸ ἐπιχειρεῖ τανταλικῶς διὰ τὸν Δημιουργόν του Κύριον καὶ

(10) Κωνστ. Ν. Σάθθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία, 1868, σ. 5, 11 καὶ 12. Ἄς ριψωμεν μίαν ματιάν καὶ εἰς τὸ ἐγγχειρίδιον Ἱστορίας, γ' τάξεως, τοῦ σημερινοῦ Γυμνασίου, διὰ νὰ ἴδωμεν, τί διδάσκονται σχετικῶς καὶ σήμερον τὰ Ἑλληνόπουλα.

(11) Ἀχιλ. Ἀ. Κύρου, Βησσαρίων ὁ Ἕλληνας, τ. Β', 1947, σ. 164, ὅπου τονίζεται καί, ὅτι «ἡ προσπάθεια τοῦ Πλήθωνος ὑπῆρξεν ἀψυχολόγητος καὶ ἀπότομος». Παγανισμὸς εἶναι εἰδὸς τι θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ ἢ συγκερασμοῦ, ἀνάμειξις εἰς τὴν πίστιν τοῦ ἀνθρώπου, στοιχείων διαφόρων θρησκείων. Ἡ πραγματικότης αὕτη δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἀποτελεῖ δὲ μίαν σπουδαίαν εὐκαιρίαν διὰ τὴν χριστιανικὴν ἱεραποστολήν, ἢ ὅποια ὀρθοδόξως δὲν εὑρίσκεται εἰς τὸ δίλημμα μεταξὺ σιωνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς «ὁδοῦ» (Ἰωάν. 14, 6) τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως ἐκκινουμένης ἀπὸ τῆς Π. Διαθήκης ὡς «παιδαγωγοῦ... εἰς Χριστόν» (Γαλ. 3, 24) καὶ πραγματοποιουμένης εἰς τὴν Κ. Διαθήκην «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

(12) Ν. Β. Τωμαδάκη, ἐνθ. ἀν., σ. 2.

(13) Ἀχιλ. Ἀ. Κύρου, μν. ἔργ., σ. 165.

(14) Ἰω. Χρυσόστομος, Εἰς τὴν πρὸς Ρωμαιοὺς 2, 5. Ρ. Γ. 60, 407, Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐξάγει συμπεράσματα ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα.

Σωτήρα του «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», Θεόν. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ νομισθῆ, ὅτι θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀγνοηθῆ ὁ Πλάτων εἰς τὴν ἱστορικὴν πορείαν τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν Θεὸν ὡς προχριστιανικὴν νοσταλγὸν πνευματικὴν ἀναζήτησιν, οὔτε αὐτὸ ἐννοεῖ ἢ δι' αὐτὸ ἐνδιαφέρεται ὁ Χρυσόστομος εὐρισκόμενος εἰς τὸν χώρον πλέον τῆς μοναδικῶς σωτηριώδους χριστιανικῆς ἀληθείας. Μᾶς ἐνδιαφέρει καὶ ὁ Πλάτων, διότι ἀκολουθεῖ μίαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν πνευματικὴν πορείαν, προσπαθεῖ δὲ νὰ ἀνυψώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν χαμέρπειαν κατὰ μίαν καταβαράθρωσιν τῆς ἀνθρωπιᾶς του ὑπὸ τὸν ὕλισμόν, τὴν δημαγωγίαν καὶ τὴν κατ' ἐξοχὴν ἀλλοτριώσιν τοῦ ἀπανθρωπισμοῦ τῶν σοφιστῶν⁽¹⁵⁾. Πρόκειται διὰ τὴν ἀντίστασιν ἐναντίον τῆς ἀποκοπῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς ἐσωτερικότητος τῆς ψυχῆς του καὶ τῆς προσδέσεώς του εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐκκοσμίκευσίν του, ἢ ὅποια ἀποκορυφώνει τὸ τραγικὸν δράμα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς· ἦλθε δὲ ὡς τις ἰατρός της μετὰ τὸ κατάντημά της τοῦτο ὁ Σωκράτης, διὰ νὰ δείξῃ πλέον τὸν Θεὸν ὡς μοναδικὴν ὁδὸν σωτηρίας εἰς τὸν «καθεύδοντα» ἄνθρωπον. Δι' ὃ καὶ ὁ Πλάτων εἶναι ἀπαράιτητος, ἢ δὲ Μέρως Παιδεία πρέπει νὰ γίνῃ εἰς τοὺς καιροὺς μας ἀνθρωπιστικὴ μὲ μέσα τοὺς κλασσικοὺς τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπισημανθῆ ἡ ἁμαρτωλότης τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἀνθρωπογενετικὴν, ἀνθρωποσωστικὴν καὶ ἀνθρωπογενετικὴν ἐνδοσκόπησιν τοῦ «γνώθι σαυτὸν» μὲ τὴν χριστιανικὴν πλέον Πίστιν. Διότι, ὅπου παραθεωρεῖται ἡ ἐσωτερικὴ αἴτη ψυχικὴ τραγωδία τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν ἀντιμετωπίζεται ἐγκαίρως ἀνθρωποσωστικῶς, ἔχομεν ὡς ἐπακόλουθόν της τὰς πνευματικὰς κρίσεις τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος μὲ τὴν ἀποξένωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν οὐσίαν τῆς ἀνθρωπιᾶς του⁽¹⁶⁾.

(15) Πρὸβλ. Sir. R. W. Livingstone, Ἑλληνικὰ ἰδανικὰ καὶ σύγχρονη ζωὴ. Μετάφρ. καθηγητοῦ Δ. Χόνδρου, Ἀποστολικὴ Διακονία, 1950, σ. 38 ἔξ.

(16) Πρὸβλ. Κωνστ. Ἰω. Σακελλάρη, Δύο δοκίμια ἐπικαίρου κοινωνιολογίας, 1970, σ. 27 ἔξ., 32 ἔξ., 41 ἔξ.

Ὁ Βησσαρίων ὅμως ἀπέθανεν, εὐτυχῶς, ὡς Χριστιανός, ἀφοῦ συνεφιλιώθη δι' ἐξομολογήσεώς του μὲ τὸν Θεόν⁽¹⁷⁾. Πρὶν δέ, ἢ παραδίωξῃ τὸ πνεῦμα του εἰς τὸν Θεόν, ἐπέλλισε «μὲ μισοσθυσμένην φωνήν, τὴν ὁποίαν διέκοπτον συνεχῶς οἱ ἀναστεναγμοί: «Εἶσαι δίκαιος, Κύριε, καὶ ὀρθαί εἶναι αἱ βουλαί Σου. Ἄλλ' εἶσαι ἀγαθός καὶ παντελεῆμων καὶ δὲν θὰ ἐνθυμηθῆς τὰ κρίματά μας»⁽¹⁸⁾ ἐν τῇ μετανοίᾳ μας.

Ἐνταῦθα εὐρίσκονται συνεπῶς αἱ ρίζαι τοῦ μονομεροῦς καὶ κιβδήλου ἀνθρωπισμοῦ τῆς ἀναγεννήσεως⁽¹⁹⁾, αἱ ὁποῖαι ὠδήγησαν βραδύτερον εἰς τὴν ἀφηγησμένην ἐκκοσμίκευσιν τῆς Δύσεως, ὡς ἐμφανίζουσαν ταύτην ὁ Heinrich Weinstock εἰς τὰ χρησιμοποιούμενα ἐνταῦθα μνημειώδη βιβλία του «Ἡ τραγωδία τοῦ ἀνθρωπισμοῦ - Ἀλήθεια καὶ ἀπάτη εἰς τὴν περὶ τοῦ ἀνθρώπου εἰκόνα τοῦ δυτικοῦ κόσμου»⁽²⁰⁾ καὶ «Πραγματικὸς ἀνθρωπισμός»⁽²¹⁾ ὡς καὶ πάντες, ὅσοι ἀπὸ τῶν σελίδων τῆς παρουσίας ἐρεῦνης ὀδηγοῦν εἰς σύνεσιν καὶ ἀνάληψιν προσωπικῆς εὐθύνης εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Ἄλλὰ τοῦτο ὀδηγεῖ εἰς τὴν ὡς ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀναδυομένην καὶ δακτυλοδεικτουμένην ἀπὸ τὰ μελετήματα τῆς παρουσίας ἐρεῦνης ἀληθῶς γνησίαν ἀνθρωπιστικὴν ἐκπαιδευτικὴν πολιτικὴν.

(17) Ἀχιλ. Ἄ. Κύρου, μν. ἔργ., σ. 242, ὅπου εἰς ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Πάπαν καὶ τὰ ἐξῆς: «... ἐνόμισα ὀρθόν, ἀφοῦ ὁμολογῶ, ὅτι πιέζει τὴν συνείδησιν, νὰ συμφιλιώσω τὴν ψυχὴν μου μὲ τὸν Θεόν, διὰ νὰ ἠμπορέσω νὰ ἀποδώσω τὴν ψυχὴν καθαρὰν καὶ ἀμόλυντον εἰς τὸν Δημιουργόν μου».

(18) Αὐτόθι, σ. 250.

(19) Πρὸβλ. Κωνστ. Ἰω. Σακελλάρη, Ἀγωγή πρὸς ἀνθρωπογενεσίαν..., σ. 25 ἔξ.

(20) Πρὸβλ. Κωνστ. Ἰω. Σακελλάρη, Πατερικὴ ἐξύψωσις τοῦ ἀνθρώπου ὡς «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» Θεοῦ ἀνθρωπολογικὴ καταξίωσις του, σ. 100-125.

(21) Realer Humanismus, 1958².

3. Ἡ ἐπανεύρεσις πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ.

Οὕτως ἐλησμονήθη πάντοτε, ὅτι ὁ ἀληθινὸς καὶ πραγματικὸς ἀνθρωπισμὸς εἶναι ἀδιανόητος καὶ ἀπραγματοποίητος μακρὰν καὶ ἐρήμην τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διότι, ὡς διευκρινίζει ὁ ἱστορικὸς καὶ φιλόσοφος τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι «ἡ Ἀποκάλυψις ἢ ἡ φανερωθεῖσα Ἀποκάλυψις τῆς ἀληθοῦς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς ὁρισμοῦ τῆς εἰκόνας τοῦ ἀνθρώπου ἐντεῦθεν καὶ πέραν τοῦ κόσμου τούτου»⁽²²⁾. Κατὰ τὴν χριστιανικὴν βεβαίως Πίστιν, βάσιν ἢ προϋπόθεσιν τοῦ ἀληθοῦς τούτου ἀνθρωπισμοῦ ἀποτελεῖ τὸ Χριστιανικὸν Βάπτισμα κ.λ.π. Ὅπου ἐλλείπει πάντως τὸ θεμέλιον τοῦτο, χάνει ἢ παιδεία, ἢ ἀγωγή καὶ ὁ πολιτισμὸς των ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς ὁρατότητος καὶ διορατικότητός των, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν ἐρμηνευτὴν του W. Jaeger, «τὸ ὄραμα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ ἰδεῶδες τῆς φιλοσοφικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτυγχάνει τὸ ἀπόγειόν του»⁽²³⁾. Ἡ τραγωδία συνίσταται εἰς τὸ ὅτι, ὑπαρχούσης τῆς διεξόδου εἰς «τὸ ὄραμα τοῦ Θεοῦ» καὶ εἰς τὴν «παρουσίαν τοῦ Θεοῦ»⁽²⁴⁾, ὁ ἀνθρώπος ἀδυνατεῖ ἐξ

(22) Arnold J. Toynbee, Kultur am Scheidewege, (Πολιτισμὸς εἰς τὸ μεταίχμιον τῆς πορείας του), 1958, σ. 175. Τοῦτο συνίσταται εἰς ὅ,τι ἀπεκαλύφθη καὶ ἐνεσαρκώθη ἐν Χριστῷ ὡς ἡ μοναδικὴ ἀγάπη καὶ ἀλήθεια διὰ τὸν ἀνθρώπον ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς πηγαίας φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἐνταῦθα ἀποτελεῖ ἀφετηρικὸν στοχασμὸν ἀντιμετωπίσεως τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Τοῦτο ἐπραγματοποιήθη ὅμως, διότι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ἀπλῶς εἰς μετὰ τῶν πολλῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος «ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς» ἢ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς (Πρὸβλ. Γαλ. 3, 26-28): «Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἔστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἕλληνι, οὐκ ἐν δούλῳ, οὐδὲ ἐλεύθερῳ, οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλῳ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

(23) W. Jaeger, μν. ἔργ., σ. 36. Πρὸβλ. Κωνστ. Ἰω. Σακελλάρη, Πατερικὴ ἐξέφωσις τοῦ ἀνθρώπου..., σ. 109 ἐξ.

(24) W. Jaeger, μν. ἔργ., σ. 36.

αἰτίας τῆς αὐτονομίας καὶ τῆς μηδενιστικῆς ἐγκοσμιότητός του νὰ ἀπογεωθῇ λυτρωτικῶς μετὰ συγχρόνου ἱπερνηκίσεως τοῦ ἀδιεξόδου τῆς τραγικῆς ὅσον καὶ ἐκφυλιστικῆς πολυώσεως του⁽²⁵⁾. Ἡ πόλωσις του δὲ αὐτῆ εἶναι, ὅτι μεταβάλλει τὸν ἀνθρώπον εἰς δούλον τῶν παθῶν του, τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐπιτευγμάτων του, ὅ,τι ἀνοίγει τὸν δρόμον πρὸς τὸ ἄγχος τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀσυνείδητον ὡς ἐκφυλισμὸν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλ' ἡ τραγωδία τῶν ἀνθρωπισμῶν ὠδήγησε τὴν παιδαγωγικὴν εἰς ἀνοιγμα τῶν ὀφθαλμῶν της⁽²⁶⁾. Καὶ οἱ παιδαγωγικοὶ δείκται ἤρχισαν νὰ προσανατολιζῶνται πρὸς τὴν θρησκευτικῶς ἐννοουμένην παιδαγωγικὴν ἀνωγειαν, προβαλλομένην ὑπὸ τῆς συγχρόνου κλασσικῆς φιλοσοφίας καὶ παιδαγωγικῆς καὶ δακτυλοδεικτοῦσαν τὴν χριστιανικὴν Πίστιν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς «χριστοκεντρικὴν» ἀνθρωπολογίαν⁽²⁷⁾. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ, ἐπὶ τέλους, εἰς ἐπὶ θεῶν βάσεων καὶ ἐντὸς τῆς σφαίρας τοῦ ὑπαρκτοῦ «πραγματικὸς ἀνθρωπι-

(25) Πρὸβλ. H. de Lubac, Die Tragödie des Humanismus ohne Gotte, (Ἡ τραγωδία τοῦ ἀνθρωπισμοῦ χωρὶς Θεόν), 1950. Ἰω., 3, 19 ἐξ. «Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ οἱ ἄνθρωποι ἠγάπησαν μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς. Ἦν γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα».

(26) Πρὸβλ. H. Weinstock, Die Tragödie des Humanismus — Wahrheit und Trug im abendländischen Menschenbild, 1960⁴, τοῦ αὐτοῦ, Realer Humanismus, 1958². H. de Lubac, Die Tragödie des Humanismus, ohne Gotte, 1950.

(27) Πρὸβλ. Ed. Spranger, Paedag. Perspektiven, σ. 121. G. Kerschensteiner, Die Seele des Erziehens..., σ.87, ὅπου περὶ τῆς «Χριστιανικῆς λυτρώσεως ἢ σωτηρίας ὡς θάσεως τοῦ ἀληθινοῦ παιδαγωγοῦ» καὶ σ. 115, ὅπου περὶ τῆς «ἐν Χριστῷ ἢ ἐν Θεῷ ἀγάπης» ὡς θεμελίου ἀληθοῦς καὶ πραγματικοῦ κοινωνικοῦ προσανατολισμοῦ καὶ Κωνστ. Ἰω. Σακελλάρη, Ἀγωγή πρὸς ἀνθρωπογενεσίαν, σ. 16 ἐξ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ὑπὸ τοῦ Ed. Spranger ἀξιολόγησις τῶν ἐπιδιώξεων τῆς ἐκπαιδ. μεταρρυθμίσεως, Περιοδ. «Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγή», 1965-66 καὶ Ἀνάπτυξον 1966, σ. 9 ἐξ. καὶ 26 ἐξ.

μός»⁽²⁸⁾. Τοῦτο σημαίνει χριστιανικός καὶ προσγειούμενος πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀπογειούμενος πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, τ.ἔ. χριστιανικὴ Πίστις καὶ ἀρετή.

4. Ἡ Χριστιανικὴ Πίστις ὡς ἀνθρωπογενετικὴ «ὁδὸς» διὰ τὴν ἀγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἦδη ἐγένετο μετὰ ταῦτα αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς καταφυγῆς εἰς τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἀνεδύθησαν λυτρωτικῶς αἱ καρποφόροι σχέσεις τῆς Παιδαγωγικῆς πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Θεολογίαν. Δι' αὐτὴν ἠνοιχθῆ οὕτως κεφαλαιῶδες πεδίον δράσεως, ὅπερ τῆς ἐπισημαίνει εὐρείαν ἀναστολήν εἰς τὸν γενικώτερον χώρον τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου «τὸν Παιδαγωγὸν ἡμῶν Ἰησοῦν ὑποτυπώσασθαι καὶ τὸν ἐν Χριστῷ παιδαγωγῆσαι ἄνθρωπον»⁽²⁹⁾. Τοῦτο εἶναι θεαίως τὸ αἰωνίως «σημεῖον ἀντιλεγόμενον»⁽³⁰⁾. Ἄλλ' ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν τοὺς λόγους τοῦ Ed. Spranger, ὅτι «εἰς τοῦτο τὸ φλέγον σημεῖον τῆς θρησκευτικότητος τοῦ ἀνθρώπου ὀριμάζει τὸ πᾶν..., ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέει τὸ πᾶν»⁽³¹⁾. Τί δὲ εἶναι δυνατὸν νὰ σημαίη τοῦτο, μᾶς τὸ λέγει ἀλλαχοῦ ὁ ἐκλεκτὸς φιλόσοφος, ψυχολόγος καὶ παιδαγωγὸς μετὰ τὴν προσωπικὴν ἐπεξεργασίαν τῆς ἀντιστοίχου παιδαγωγικῆς σκέψεως τοῦ πατρὸς τῶν νηπιαγωγείων Fr. Froebel⁽³²⁾ καὶ εἰς τὴν προσωπικὴν

μαθητεῖαν του ὑπὸ τὸν «ἕνα διδάσκαλον» καὶ «ἕνα καθηγητὴν»⁽³³⁾: «Ὁ Ἰησοῦς Χριστός», γράφει, «εἶναι ὁ ἐντὸς ἡμῶν δικαστής, οὕτω θὰ ἠδύνατο νὰ ὁμολογήσῃ κανεὶς ἄλλ' ὄχι ὁ ἄτεγκτος καὶ χωρὶς ἀγάπην δικαστὴς τῶν ἁμαρτιῶν μας· εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος μᾶς κατευθύνει ἐπὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ὀρθόν, ἐπὶ τὴν αἰωνίως πορευομένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πνευματικὴν πορείαν τοῦ κόσμου· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δίδει εἰς ἡμᾶς τὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ ὅλη Παιδαγωγικὴ τοῦ Fr. Froebel (Φρ. Φραϊμπελ), μᾶς διδάσκει ἕνα τοιοῦτου εἶδους προσανατολισμόν»⁽³⁴⁾. Μελετῶν θεαίως κανεὶς τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ ζῶν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν βιοῖ βαθμιαίως πολὺ περισσότερα περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ed. Spranger μᾶς ἐπισημαίνει ὅμως μετὰ τὸ κῦρος του τὸν ἀντιστοιχόν προσανατολισμόν καὶ τὴν πορείαν μας.

Ἡ στροφή ὡς ἐκ τούτων καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς ὡς καὶ τῆς ἀγωγῆς πρὸς τὴν πνευματικὴν ρίζαν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς χριστιανικῆς Πίστεως καὶ τῆς Θεολογίας τῆς, συνέβη, ὡς ἐλέχθη, ὑπὸ ἐπιβεβλημένην ψυχικὴν ἀνάγκην. Τοῦτο μᾶς τὸ δικαιολογεῖ εἰς ἐξαιρέτος σύγχρονος παιδαγωγὸς καὶ ψυχολόγος, ὁ Martinus Langeveld, καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Οὐτρέχτης, εἰς τὸ βιβλίον του «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν». Τὸ βιβλίον τοῦτο δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ, μάλιστα, ὡς «Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία»⁽³⁵⁾. Ἐνταῦθα τονίζεται ὅτι ἡ Παιδαγωγικὴ, καὶ πᾶς συνεπῶς ἀσχολούμενος μετὰ τὸ λειτούργημα τῆς ἀγωγῆς ὡς πνευματικῆς ὀδηγήσεως τοῦ ἀνθρώπου, δὲν δύναται οὐδὲ ἔχον ὡς ἔργον τὸν νὰ σχεδιάζον καὶ νὰ οἰκοδομοῦν ἐξ ἑαυτῶν καὶ ἐξ ἰδίων μίαν ἀνθρωπολογίαν, ἤτοι μίαν περὶ τοῦ ἀνθρώ-

(28) Πρὸλ. H. Weinstock, Realer Humanismus, 1958².

(29) Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Παιδαγωγὸς Α', Β.Ε.Π.Ε.Σ. 7, 125, 29 ἔξ. Πρὸλ. Ἰωάν. Θ. Κολιτσάρα, Ὁ Μεγάλος Παιδαγωγός, 1964³.

(30) Λουκ. 2, 34. «Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον..., ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδίων οἱ διαλογισμοί».

(31) Ed. Spranger, Psychologie des Jungendalters, (Ψυχολογία τῆς Ἐφηβείας), 1960²⁶, σ. 322.

(32) Πρὸλ. Fr. Froebel, Menschenerziehung, (Ἀγωγή ἀνθρώπων), Leipzig 1913, ἀφιερωμένον εἰς τὸν Κ. ἡ. Ἰ. Χριστόν.

(33) Ματθ. 23, 10. Ed. Spranger, Paedag. Perspektiven, (Παιδαγωγικαὶ Προοπτικαί), 1958³, σ. 121.

(34) Ed. Spranger, Aus Friedrich Froebels Gedankenwelt, (Ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ στοχασμοῦ τοῦ Φρ. Φραϊμπελ), 1960³, σ. 66.

(35) Πρὸλ. M. J. Langeveld, Einführung in die Paedagogik, μετάφρ. ἐκ τοῦ ὀλλανδικοῦ, 1961².

που κατανόησιν, αντίληψιν, Πίστιν και δι-
δασκαλίαν. Τοῦτο δύναται νὰ πράξῃ ὁμοῦς
ἡ χριστιανική Πίστις, ἥτις εἰς τὸν πατερι-
κὸν στοχασμὸν ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἐρώτημα «τίς
ἐγενόμην, τίς δ' εἰμί, τί δ' ἔσομαι»⁽³⁶⁾.
Διὰ τοῦτο τόσοσιν ἡ Παιδαγωγική ὅσον και
ὁ ἀνθρωπισμὸς ὡς στροφή πρὸς τὸν ἄν-
θρωπον ἔχουν τὴν υποχρέωσιν — διὰ νὰ
μὴν εἶναι αὐθαίρετοι — ὅπως ἐργάζονται

(36) Πρὸβλ. Κωνστ. Ἰω. Σακελλάρη,
Πατερική ἐξέλιξις τοῦ ἀνθρώπου ὡς «κατ'
εἰκόνα και καθ' ὁμοίωσιν» Θεοῦ ἀνθρωπο-
λογική καταξίωσις του, «Ἀπόψεις Χριστιανι-
κῆς Ἀνθρωπολογίας», 1970, σ. 103 ἐξ.

εἰς τὴν θεωρίαν και τὴν πράξιν των ἐπὶ
τῇ βάσει προϋπαρχουσῶν ἐκ Πίστεως και
ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προβαλλομένων ἀρχικῶς πε-
ρὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀντιλήψεων⁽³⁷⁾.

Τοῦτο εἶναι τὸ ἔργον, οἱ
καρποὶ και τὰνάπαλιν μιᾶς
ἀληθῶς ἀνθρωπιστικῆς παι-
δείας μὲ ἀντίστοιχον προ-
γραμματισμὸν τῆς.

ΚΩΝΣΤ. Ι. ΣΑΚΕΛΛΑΡΗΣ

(37) Πρὸβλ. M. J. Langeveld, Einführung
in die Paedagogik, σ. 62 ἐξ. Κωνστ. Ἰω.
Σακελλάρη, μν. ἔργ., σ. 110 ἐξ.

Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ

Πάσχα θὰ κάμω πάλι σήμερα,
κι' εἶν' ἡ λαχτάρα μου μεγάλη!
Πάσχα θὰ κάμω πάλι σήμερα,
γιατί θὰ κοινωνήσω πάλι.

Ὁ λειτουργὸς προβαίνει ἐπίσημα
τ' Ἅγια κρατώντας ὑψωμένα,
μὰ Ἐσὺ μᾶς κράζεις μὲ τὰ χεῖλη του:
«πιστοὶ μου, ἐλᾶτε πρὸς Ἐμένα».

«Ἰδοὺ βαδίζω...». Κύριε, δέξου με
ἐσχυνόντας τὸν πολὺ μου ῥύπο...
Ἐσὺ ποὺ ἀκοῦς τὸν κρυφὸ πόθο μου
και τῆς καρδιᾶς μου κάθε χτύπο.

«Ἰδοὺ βαδίζω...». Γήινο τίποτα
δὲν ἔχει τώρα ὁ λογισμὸς μου,
γιατί μὲ κάλεσε συντράπεζο
ὁ Βασιλεὺς ὅλου τοῦ κόσμου.

Σ' εὐχαριστῶ πού καταδέχτηκες
στὴν φάτνη τούτη νὰ ξανάρθης.
Ὡ, μείνε χρόνια, χρόνια ἀτέλειωτα
μέσα μου, ἀφέντης και μονάρχης.

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΣΘΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΣΘΕΝΕΙΑΝ

Αυθόρμητα ο ασθενής θεωρεί την ασθένειάν του ως κάτι που έχει φωλιάσει μέσα του. Δεν τον απασχολεί έφ' όσον δεν θίγει την ατομικήν και κοινωνικήν του ά-νευσιν. Ζητεί από τον Ιατρόν να τον απαλλάξει με όσο το δυνατόν μικροτέραν καθυστέρησιν και ολιγοτέρας θυσίας. Έάν το αποτέλεσμα καθυστερή, αλλάζει Ιατρόν ή νοσηλευτικόν ίδρυμα, χωρίς μεγαλυτέραν έπιτυχίαν γενικά.

Αί προσπάθειαι του Ιατροῦ τῆς προσωπικότητος τείνουν εἰς τὸ νὰ ὀδηγήσουν τὸν σθενῆ νὰ συνεργασθῆ διὰ τὴν θεραπείαν του καὶ αὐτὸ τὸ ἔργον εἶναι δύσκολον.

α) Πρέπει νὰ πείσῃ τὸν σθενῆ ὅτι ἡ σθένειά του εἶναι μέσα εἰς τὴν τάξιν τῶν πραγμάτων, ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν φυσικῶν νόμων πού κυβερνοῦν τὸν κόσμον. Δὲν ὀφείλει εἶναι τίποτε νὰ ἐπαναστατῆ ἐναντίον τῶν αὐτῶν τῶν νόμων. Πρέπει νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ διὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ασθένειαν ἢ νὰ τὴν θεραπεύσῃ. Πρέπει νὰ ὑποτάσσεται εἰς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, πού ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ νὰ προσπαθῆ νὰ ἀποφεύγῃ τὴν ἁμαρτίαν. Ἡ ζωὴ, ἡ ασθένεια, ἡ ἁμαρτία, ὁ θάνατος εἶναι μέρος τοῦ συμπαντος, ὅπου ὅλα τὰ πράγματα συνυπάρχουν, διαδέχονται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο καὶ ἐναρμονίζονται.

β) Βοηθούμενος, καθοδηγούμενος ἀπὸ τὸν Ιατρόν, με θάρρος καὶ εὐλικρίνεια ὁ σθενής σύντομα θά ἀνακαλύψῃ μόνος του τὰ λάθη τῆς ζωῆς του, τοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς καὶ τῆς συμπεριφορᾶς του. Χωρὶς ἀμφιβολίαν ὁ Ιατρός θά πρέπει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ τοῦ τὰ ἀποκαλύπτῃ. Ἀλλὰ

εἶναι καλὸν νὰ τὸν ἀφίνη μόνον του νὰ διακρίνῃ τὸ σφάλμα καὶ τὴν διόρθωσιν, παρὰ νὰ τοῦ τὰ ὑπαγορεύῃ.

γ) Λοιπὸν ὁ σθενής θά πρέπει νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀποδοχήν:

Θά δεχθῆ τὴν ασθένειάν του, κατ' ἀρχάς ὡς κάτι τὸ φυσικόν, ἀπόρροια τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς του καὶ τῆς φυσικῆς τάξεως τῶν πραγμάτων. Ἀποδοχὴ δὲν σημαίνει ὑποταγὴ, μείωσις πρὸ τοῦ ἐμποδίου. Αὐτὴ ἡ ξεκάθαρη ἀποδοχὴ δέχεται τὸ ἀναπόφευκτον καὶ ἐντείνει ὅλας τῆς τὰς δυνάμεις, διὰ νὰ ἀποφύγῃ αὐτὸ πού μπορεῖ νὰ ἀποφευχθῆ καὶ νὰ ἀπορροφήσῃ ἐκ νέου αὐτὸ πού μπορεῖ νὰ ἀπορροφηθῆ. Δὲν πρόκειται διὰ παθητικὴν συναίνεσιν, ἀλλὰ διὰ παραδοχὴν ἐνεργητικὴν καὶ συνετήν.

Ὁ σθενής πρέπει νὰ δεχθῆ τὰς ὑποχρεώσεις πού τοῦ ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὴν ασθένειάν του, εἴτε ἀφοροῦν διατροφὴν, ἀνάπαυσιν, πού μπορεῖ νὰ ἀντιτίθεται εἰς τὰ σχέδιά του, ἐλάττωσιν τῆς δραστηριότητος εἰς ἓνα δραστήριον ἄνθρωπον, αὔξησιν αὐτῆς εἰς τὸν διάγοντα ζωὴν καθιστικὴν, διαμόρφωσιν τοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς ἢ ἀκόμη μίαν ἀναγκαίαν ἀλλαγὴν ἐπαγγέλματος καμμιά φορά. Πολὺ συχνὰ δὲν θά ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐπισηφαλὴ ὑγείαν του παρὰ ἐὰν δεχθῆ νὰ βάλῃ τὰς εἰς τὴν ζωὴν του.

Κάθε ἄνθρωπος τέλος διὰ νὰ ἔχῃ καλὴν ὑγείαν ἢ διὰ νὰ θεραπευθῆ ἐὰν εἶναι ἄρρωστος, πρέπει νὰ δεχθῆ τὴν ζωὴν του, δηλαδὴ νὰ δεχθῆ τὰς συνθήκας τῆς ζωῆς πού τοῦ προσφέρονται καὶ νὰ τὰς ἐκμεταλλευθῆ ὅσο μπορεῖ καλύτερα διὰ τὴν πρό-οδόν του.

Νὰ δεχθοῦμε τὴν ζωὴν σημαίνει νὰ δεχθοῦμε τοὺς συντρόφους πὺ μᾶς δίνει: τοὺς γονεῖς πὺ μᾶς ἐγέννησαν, τοὺς ἀδελφούς καὶ τὰς ἀδελφὰς πὺ μᾶς ἐδόθησαν, τὸν σύζυγον πὺ ἐκλέξαμε, τὰ παιδιὰ πὺ γεννήσαμε, τοὺς συναδέλφους τῆς ἐργασίας, τοὺς συντρόφους εἰς τὰ παιγνίδια, τοὺς φίλους μας.

Νὰ δεχθῆ κανεὶς τὴν ζωὴν σημαίνει νὰ δεχθῆ τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει, τὴν οἰκογένειάν του, τὸ χωριό του, τὴν ἐνορίαν του, τὴν ἐθνικότητά του, τὴν φυλὴν του, τὴν θρησκείαν του, σημαίνει ἀκόμη νὰ δεχθῆ τὸ ἐπάγγελμά του, τὸ πρῶσπόν του, τὸ σῶμα του, τὸν βαθμὸν νοσημοσύνης του, τὸ φῦλον του. Νὰ δεχθῆ ὅτι ὁ καιρὸς περνᾷ, νὰ δεχθῆ τὴν ἡλικίαν του, νὰ μὴ λυτῆται γιὰ τὴν νεότητά πὺ πέρασε, νὰ ζῆ τὴν ὠριμότητα εἰς τὴν ὠριμὴν ἡλικίαν, νὰ ζῆ τὸ γῆρας ὅταν ἔχει ἔλθει.

Νὰ δεχθῆς τὴν ζωὴν τέλος σημαίνει νὰ δεχθῆς νὰ ζῆς.

Ὅλοι οἱ ἰατροί, πὺ ἔχουν πολλὰ φορὰς ὑπομείνει τὸν σκληρὸν ἀγῶνα μᾶς σοβαρῆς ἀσθενείας, γνωρίζουν πόσον εἶναι πὺ εὐκόλον, ὅταν ὁ ἀσθενὴς ἔχη τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ζῆσῃ καὶ πόσον ἀβεβαία ἢ ἐκβασίς εἶναι, ὅταν ἔχη ἀπαρνηθῆ τὴν ζωὴν.

Τὸ νὰ προσπαθῆς νὰ θεραπεύσῃς ἓνα ἀσθενῆ σημαίνει λοιπὸν νὰ τὸν ἀποκαταστήσῃς εἰς τὴν φυσιολογικὴν του κατάστασιν, ὄχι εἰς μίαν κατάστασιν σύμφωνα μὲ ἓνα σχῆμα ἰδεατό, ἀλλὰ εἰς τὴν φυσιολογικὴν κατάστασιν πὺ τοῦ εἶναι οἰκεία, σύμφωνα μὲ τὸ παρελθόν του, τὰς συνθήκας τῆς ζωῆς του τὴν προσωπικότητά του.

Τὸ νὰ κάνῃς προληπτικὴν ἰατρικὴν σημαίνει νὰ διατηρήσῃς τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἰδίαν φυσιολογικὴν του κατάστασιν πὺ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἀναπτύξῃ ἐκεῖ τὸν ἑαυτὸν του ὅσον τὸν δυνατὸν καλύτερα.

A. VINCENT

Μετάφρασις:

ΜΠ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ

ΜΙΚΡΟ ΑΝΘΟΛΟΓΗΜΑ ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΠΑΘΟΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΙ

Παραθέτουμε κατωτέρω λίγες γραμμές για τὸ θεῖο Πάθος καὶ τὴν Ἀνάστασι τοῦ Κυρίου γραμμένες ἀπὸ Μεγάλους Δασκάλους τοῦ Γένους.

«Κλεῖδα τῆς ἀβύσσου τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ εἶποι τις ἂν εικότως, τὸν τοῦ Κυρίου Σταυρὸν καὶ τὰ κατὰ τὸν Σταυρὸν τοῦ Κυρίου μυστήρια... Σήμερον σοῦ γίνεται τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ τοῦ Παραδείσου τῆς τροφῆς ἀνοικτήριον ἐν Χριστῷ, τὸ ὁποῖον σοῦ γέγονεν ὄργανον παραβάσεώς ποτε καὶ πέταυρον ἔδου ἐν Ἀδάμ... Σήμερον ἡ ἀδικος κατάκρισις τοῦ Χριστοῦ εἰς θάνατον, τὴν δικαίαν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ Ἀδάμ θεραπεύει... Ἐκεῖ κρημνὸς εἰς θάνατον ἀπὸ ζωῆς ἐν Ἀδάμ, ἐδῶ ἐπ' ἀνοδος εἰς ζωὴν ἀπὸ θανάτου ἐν Χριστῷ... Ὡ πικρὰ πάθη, ὦ χαλεπὲ θάνατε, πῶς μοῦ καταπλήττετε τὴν καρδίαν, ὦ δάκρυα, ὦ ἀσθένεια, γιατί μοῦ πνίγετε τὴν φωνήν; Ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἀνεχόμενος ὕβρεων, παθῶν, θανάτου, σταυροῦ διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, αὐτὸς ἡμᾶς ἀξιώσῃ καὶ τῆς Ἀναστάσεως...».

Μελέτιος Πηγαῦς (16ος αἰὼν)
(Λόγος τῆ Ἀγία καὶ Μεγάλῃ Πέμπτῃ)

«Πῶς ἔκαμεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ πῶς ἔκαμεν ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεόν. Ὁ Θεὸς μέσα εἰς τὸν Παράδεισον τῆς τροφῆς ἔλαβε χῶμα ἀπὸ τῆς γῆς, τὸ ἔπλασε μὲ τὰς χεῖρας Του, τὸ ἐμύρνωσε μὲ τὴν πνοήν Του, τὸ ἐτίμησε μὲ τὴν εἰκόνα Του καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος τοῦ Γολγοθᾶ ἐκατάστησε τὸν Θεόν χωρὶς μορφήν, χωρὶς πνοήν, ὅλον αἷμα, ὅλον πληγὰς, προσηλωμένον εἰς ἓνα ξύλον. Βλέπω ἐκεῖ ἓναν Ἀδάμ, καθὼς τὸν ἔπλασε ὁ Θεός, ἐμυρνωχὸν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἐστεφανωμένον δόξῃ καὶ τιμῇ... Βλέπω ἐδῶ ἓναν Ἰησοῦν Χριστόν, καθὼς τὸν ἐκα-

τάστησεν ὁ ἄνθρωπος, χωρὶς κάλλος, χωρὶς εἶδος, ἐστεφανωμένον μὲ ἀκάνθας, κατὰδικον, ἄτιμον, ἐν μέσῳ δύο ληστῶν, εἰς τὴν ἀγωνίαν τοῦ πλέον ἐπωδύνου θανάτου... Ξανοίγω ἐκεῖ μίαν ἄπειρον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον· ἐδῶ μίαν ἄπειρον ἀχαριστίαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν καὶ δὲν ἤξεύρω ἢ τί περισσότερον νὰ θαυμάσω ἢ τί περισσότερον νὰ ἐλέγξω. Τοῦτο ἤξεύρω, πῶς ἔξισου πρέπει νὰ κλαύσω καὶ τὸν Θεόν, ὅπου τόσα ἔπαθε, καὶ τὸν ἄνθρωπον, ὅπου τόσα ἐτόλμησε...».

Ἡλίας Μηνιάτης
(Λόγος εἰς τὴν Μ. Παρασκευήν)

«Ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, περισσότερον πάσης ἄλλης ἀποδείξεως πληροφορεῖ ὅτι αὐτὸς ἔστιν ὁ Τίος τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ λυτρωτῆς παντὸς τοῦ κόσμου. Διαστρέφουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς ἄσπονδοι τοῦ Χριστοῦ ἐχθροί, τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας... περὶ δὲ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ μηδὲ λόγον ἐναντίον ἔχοντες, μηδὲ παράδειγμα ὅμοιον εὐρίσκοντες, ἐπὶ τὴν ἄρνησιν καταφεύγουσιν οἱ τῶν λίθων ἀναισθητοί· ὄθεν καὶ ἀργύρια ἀρεκτὰ ἔδωκαν εἰς τοὺς στρατιώτας, τοὺς τὸν τάφον αὐτοῦ φυλάττοντας, ἵνα κηρῶσιν ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐκλεψαν αὐτόν. Διὰ τοῦτο ὁ τῶν ἀπάντων Δεσπότης καὶ Κύριος, τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀνάστασιν πιστώσας θέλων, πολλὰς περὶ αὐτῆς καὶ θείας καὶ ἀνθρωπίνως ἔδωκεν ἀποδείξεις...».

Νικηφ. Θεοτόκης (1731-1800)
(Ἑρμηνεία εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ)

Ἐπιστολαὶ

ΑΝΟΙΚΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΠΟ ΝΕΟΥ ΣΕ ΝΕΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

Ἀγαπητέ μου ἄγνωστε φίλε,

Νέε τῆς δικῆς μου μεταπολεμικῆς ἀνήσυχης γενιάς, πού κρατᾶς στὰ νευρωμένα ἐφηβικά σου χέρια τούτο τὸ ἀφιέρωμα πανάχραντης μνήμης καὶ ἐντροφᾶς στὶς μεστές ἀπὸ ζωφόρο πνεῦμα σελίδες του γιὰ νὰ συλλέξης — μέλισσα ἐκλεκτικὴ — τὴν πνευματικὴ σου γύρι, μπορεῖς νὰ ψάξεις καλὰ νὰ βρῆς στὴ ζωὴ σου τὴν προσωπικὴ, ἕνα κλάσμα τοῦ χρόνου, πού νὰ στογάσθηκες εἰλικρινὰ καὶ νὰ ἔζησες ὑπεύθυνα καὶ οὐσιαστικὰ τὸ ἀγιασμένο πνεῦμα τοῦ χιλια ὀκτακόσια εἰκοσιένα;

Μὰ στάσου, λίγο πρὶν προχωρήσουμε στὸν γόνιμο τοῦτο στοχασμὸ μας, ἄς συζητήσουμε τὶς θάσιμες ἀντιρρήσεις σου, πού τὶς θλέπω μὲ κατανόησι τῶρα δὰ νὰ διαγράφονται στὸ νεανικὸ σου πρόσωπο καὶ νὰ γυρεύουν ἀπόκρισι σωστή. Καὶ λές: καλὰ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τί ἄλλο κάνομε ἀπὸ τὸ νὰ πανηγυρίζουμε φαιδρῶς, τὶς γιορτὲς τοῦ ἐθνικοῦ μας Εὐαγγελισμοῦ;

Ναὶ εἶναι ἀτράνταχτη ἀλήθεια αὐτό, ὅπως εἶναι καὶ τ' ἄλλο, ὅτι τὰ περισσότερα πανηγύρια, ἀνούσια τὶς πὶδ πολλές φορές, κάτω ἀπὸ μία αὐστηρὴ θεώρησι μορφῆς καὶ οὐσίας καταβροχθίζουν καὶ τραγικὰ σπαράζουν ἀνυποψίαστα τὸ βαθύτερο καὶ οὐσιαστικώτερο μήνυμα τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνεγεροσύνης τοῦ 1821.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἡ ἐποχὴ μας, πού ζητάει γνησιότητα, συνέπεια καὶ ἀποφόρτωσι, πολλῶν ὀθνεῶν στοιχείων τοῦ παρελθόντος, ἐπιτάσσει νὰ σκύψουμε μ' ἄδολη ἀγάπη κι αὐτοσυνηδησίᾳ μεγάλη πάνω στὶς καταβολές, στὶς ρίζες ἀν θέλετε πού θρέφουν τοὺς αὐθεντικοὺς χριστιανούς καὶ Ἑλληνας στὸ λιμὸ τῶν ἰδανικῶν καὶ τοὺς σηλώνουν μέσα στὴν καθημερινὴ τους ζωὴ.

Πὶδ συγκεκριμένα ἡ φιλαμφίβολη ἐποχὴ μας, πού δὲν πείθεται ἀπὸ ρητορισμούς καὶ ἄλλα ἠχηρὰ παρόμοια, ζητάει, τὸ ἀπαιτεῖ ἐπίμονα νὰ δοῦμε μὲ ἄλλο μάτι, μὲ καθαρὲς αἰσθήσεις «κεκαρθαμέναις διανοίαις καὶ ἀρρυστάτοις χεῖρασι» μὲ σταθερὰ χέρια νὰ ψηλαφήσουμε μυστικὰ τὴν λυτρωτικὴ περιπέτεια τοῦ εἰκοσιένα, πού σάν βαθὺ κι ὀρμητικὸ ποτάμι αἵματος καὶ

δακρῶν αἰῶνων, ἕνα ποτάμι λαχτάρας γιὰ ἐλευθερία καὶ ἀξιοπρέπεια, καταρδεύει πέρα ὡς πέρα τὶς νεοελληνικὲς μας ρίζες.

Οἱ ρίζες αὐτὲς καὶ ὄχι ἄλλες, πού συμπυκνώνουν καὶ ἀποστάζουν τὴν οὐσία τοῦ 1821, εἶναι τὰ ἱερὰ κείμενα τοῦ Ρήγα, τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ Μακρυγιάννη τὰ ἀπομνημονεύματα, ἡ λύρα τοῦ Σολωμοῦ, οἱ Πινδαρικές ὠδὲς τοῦ Κάλβου, ἡ Ἑλληνικὴ Νομαρχία ἀνωνόμου τοῦ Ἑλληνοσ, τὰ ἐνθυμήματα τῶν ἀγωνιστῶν καὶ ἡρώων, τῶν μικρῶν καὶ μεγάλων μαρτύρων τὰ συναξάρια.

Αὐτὲς οἱ πάνσεπτες γραφές, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἠθικὲς τους ἐξάρσεις, τοὺς μέχρι τὰ ἔσχατα ἡρωϊσμούς, τὸν πόνο καὶ τὸ λαμπικαρισμένο πάθος γιὰ τὴν γλυκεῖα ἐλευθερία καὶ τὴν προκοπὴ τοῦ «γένους παντὸς» φανερώνουν ἄδολα καὶ τ' ἄλλα πρόσωπα πού ἐκδήλωσαν τὰ σκοτεινὰ κι ἀβυσσαλέα πάθη τους, λιγοψυχίες, πού λίγο ἔλειψαν νὰ συμπαρασύρουν μαζί τους, νὰ συμπίνξουν κυριολεκτικὰ στὸν ὄλεθρο καὶ τὸν ἀφανισμό, τὴ μεγάλη ὑπόθεσι τῆς φυλῆς. Ἡ καὶ τοὺς ἄλλους τῆς κείνου πού ἔγιναν ἀγωνιστὲς κι ἡρώες χωρὶς κἂν νὰ τὸ θέλουν.

Κάτω λοιπὸν ἀπὸ ἕνα τέτοιο πρῖσμα σάν ἀτενίσῃς κι ἐσὺ τῆς ἐποχῆς μας νέε καὶ κάθε ἐποχῆς τὴν ἐθνεγεροσύνη τοῦ 21 θὰ τὴν δῆς περισσότερο τραγικὴ, ἀληθινὴ, μεγαλειώδη. Κι ὀπωσήποτε λιγώτερο ἡμιθεϊκὴ. Ἔτσι αὐτὴ ἡ ἀναψηλάφῃσι πού δημιουργεῖ στὸν κάθε νεοέλληνα μιὰ κρίσι οὐσιαστικὴ καὶ μιὰ δοκιμασίᾳ συνοψίζεται καὶ συγκεφαλαιώνεται στὰ ἐρωτήματα αὐτά:

Εἶναι ἄξιος ὁ νέος τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1971 νὰ γυεταῖ τὸ πολύκαρπο δένδρο τῆς ὀλοκαυτώσεως τῶν μαχητῶν τοῦ 1821;

Εἶμαστε καλύτεροι ἢ χειρότεροι ἀπὸ τοὺς γυμνόποδες ἐκείνους πατέρες μας, τοὺς μεθυσμένους ἀπ' τ' ἀθάνατο κρασί τοῦ πάθους τῆς ἐλευθερίας; Ζοῦν οἱ νέοι σήμερα στὸ κλίμα μέσα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀρχαίου, μέσου καὶ νέου;

Γιατὶ εἶναι πραγματικότης, ὅτι ἡ Παλιγγενεσία τοῦ ἔθνους μας, τότε μόνο θὰ βρῆ τὴν ἀπόλυτη δικαιοσύνη, ἀν πάση ν' ἀποτελῆ ἕνα πολυσέβαστο κειμήλιο, πού τὸ ξεκρεμάει ἀπ' τὴν κρεμάστρα καὶ τὸ ἡμερολόγιο τῶν ἑορτῶν, δύο καὶ τρεῖς φορές τὸ χρόνο νὰ τὸ ξεσκονίσουμε, νὰ τὸ λιβανίσουμε καὶ ὕστερα νὰ τὸ ξανακρεμάσουμε γιὰ νὰ σκουριάξῃ παραδομένο στὸν ἥλιο καὶ τὴν βροχὴ τῆς παχυλῆς ἀδιαφορίας μας. Ὁξειδωμένος ὀπλισμός, πού γυαλίζεται γιὰ μερικὰ εἰκοσιετάρωμα κι ἔπειτα πάλι πέφτει στὴ φθορὰ τοῦ χρόνου καὶ τὴ λήθη, ἀλλοτριωμένος τοῦ παρόντος.

Κι ἔτσι μένουμε ἀγευστοί κι ἀνυποψίαστοι ἀπ' τὴν οὐσιαστικὴ ποιότητα τῆς δίκλωνης ρίζας τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Κι εἶναι τὰ δύο βασιλικά κλωνιά τῆς ρίζας αὐτῆς, ἡ Ὁρθοδοξία, σὰν βιοθεωριακὴ ἔμπειρία κι ὁ ρωμαλέος, ὁ ἀρτιωμένος Ἑλληνισμός, ὁ τελείως ἄσχετος μ' οἰδιήποτε ἄλλο.

Σκέφτηκες ποτέ, φίλε μου, ἂν θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ὑποστασιωμένο τὸ εἰκοσιένα χωρὶς τὴν τροφὴ καὶ φρουρὸ τοῦ γένους, τὴν ἐκκλησία, πού μετ' ὁ μυστικὸ λειτουργικὸ τῆς βίωμα ἔθρεψε καὶ θρέφει τὶς ραγιασμένες καρδιές σὲ ἡμέρες πονηρῆς καὶ χρόνια δίσεκτα. Τὴν ἐκκλησία, πού μετ' ὁ κροφὸ τῆς τὸ σχολεῖο, διατήρησε τὸ λευπὸ φῶς τῆς γνώσεως, μετ' ὁ αἶμα τῆς καρδιᾶς τῆς. Ἀσμπάδα αὐτὴ πού ἔλυωνε καθὼς οἱ ἄλλοι, τὰ παιδιὰ τῆς, φωτίζονταν ἀπ' τὸ δικὸ τῆς φῶς;

Ἄλλὰ σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σημεῖο εἶναι πού οἱ σκέψεις μου γίνονται θλιθερῆς καὶ σκοτεινῆς. Καὶ τοῦτο γιὰτί στρέφω τὸ κεφάλι μου πάνω στοὺς λεγόμενους «ἀνώτερους κύκλους» μήπως συναντήσω ἀνθρώπους ποιότητας μετ' ἄποια τέλος πάντων συνέπεια, πού νὰ ζοῦν κάτω ἀπ' τὴν Ὁρθοδοξία, τὴν γλυκεῖα αὐτὴ μάννα. Ἀνθρώπους «ἀνώτερους» πού νὰ εἶναι γι' αὐτοὺς ἡ Ὁρθοδοξία σὰν «ὄστα ἐκ τῶν ὀστέων τοῦς καὶ σάρκα ἐκ τῆς σαρκὸς τῶν». Ἄλλὰ δὲ θαραύσαι, εἴμαστε ὅλοι πολὺ ἀδύνατοι ἀνθρώποι.

Κι ὁ Ἑλληνισμὸς μας; Ἄ ναι! Συνοψίζεται σὲ ἔθιμα μωμιωποιημένα καὶ πεθαμένες παραδόσεις, πού οἱ ἀντίκες τους, τὰ μαπουροκαπνισμένα καρυφύλλια φέρ' εἰπεῖν, κατάλληλες γιὰ νεκρῶν τῶν σαλονιῶν ἢ ἄλλων ἀνήλιων χώρων. Σκύβω ἔπειτα τὸ κεφάλι μου κάτω γιὰ νὰ συναντήσω τὸν ἀδιάφορο λαὸ μετ' ὁ πολύφημα χρυσά του ἦθη, ἀλλὰ κι ἐκεῖ τὸ «ἄλας ἐμωράνθη». Δὲν συναντᾶς οὔτε σ' αὐτὸν τὸ φλογερὸ θρησκευτικὸ κι ἔθνικο πάθος.

Ἄλλὰ τέλος πάντων θὰ μετ' ὁ ρωτήσης καὶ δικαιολογημένα, ἀγαπητὴ μου φίλε, πού ὁ πάρχει, πού ἐπιβιώνει τὸ πνεῦμα τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως;

Ὁ καθένας μας πρὶν ἀπάντησῃ στοῦ ῥωτήματα τοῦτο, νὰ κἀνῃ μιὰ ἀποκριτικὴ εἰλικρινεῖα καὶ τιμιότητος. Ἄς ἀνακρίνῃ τὶς σχέσεις του μετ' ὁ Ὁρθοδοξία, σὰν πίστι καὶ βίωμα. Ἐνας γόνιμος διάλογος μετ' ὁ Ἑλληνισμὸς μας, θὰ εἶναι ἕνα γνήσιο διαμέτρημα τῶν πατριωτικῶν μας αἰσθημάτων. Καὶ εἶναι βέβαιος πὼς ἂν γίνουν ὅλα αὐτὰ, θὰ θρηθοῦν ἀνάμεσά μας, κι εἶναι παρήγορο αὐτὸ, ἄξι οἱ γιοὶ καὶ θυγατέρες τῆς προγονικῆς ὀλοκαυτώσεως, πού μόνοι «ὕπελειφθησαν» νὰ ὀρίζουν ἔμπρακτα καὶ βιωματικά τὶς ἀνόθευτες πηγές τῆς φυλῆς, πού ἔφθασαν σ' ἐμᾶς συντηρημένες καὶ γονιμοποιημένες ἀπὸ τὴν ἀξε-

θώριαστη παράδοσι τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Φιλικώτατα
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

ΤΟ ΣΥΝΕΧΙΖΟΜΕΝΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΣΕΒΑΣΤΗΣ ΚΑΛΛΙΣΠΕΡΗ

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Εἰς ὅσα ἔγραφεν ὁ ἀξιότιμος κ. Νικόλαος Πιζάνιας περὶ τῆς Σεβαστῆς Καλλισπέρη, ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ προσθέσω ὀλίγα τινα πληροφορικὰ στοιχεῖα.

Τὴν 4ην Ἰουλίου 1953 ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις, εἰς ἡλικίαν 95 ἐτῶν, ἡ μεγάλη εὐεργέτις καὶ μεγάλη Ἑλληνίς, ἀείμνηστος Σεβαστὴ Καλλισπέρη, ἡ ὅποια ἐτίμησε τὴν Ἑλλάδα ἔν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ τῷ ἐξωτερικῷ.

Ὡς ἐπιθεώρητρια τῶν δημοσίων σχολείων θηλέων εἰσήγαγεν εἰς τὴν παιδείαν πολλὰς καινοτομίας καὶ πρώτῃ αὐτὴ εἰσηγήθη τὴν διδασκαλίαν τῶν γεωργικῶν μαθημάτων (σηροτροφίας, δενδροκομίας κλπ) εἰς τὰ Σχολεῖα. Ἐπίσης συνέστησε συστάσια διὰ τὰ ἄπορα παιδιὰ καὶ δι' ἐράνων διένειμεν εἰς αὐτὰ ἐνδύματα καὶ ὑποδήματα.

Κατὰ τὸ ἔτος 1906, ὅτε, κατόπιν προσκλήσεως τῶν ἀμερικανικῶν γυναικείων ὀργανώσεων, μετέβη εἰς Ἡνωμένας Πολιτείας Ἀμερικῆς καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὸ ἐν Οὐασινγκτῶν συγκληθὲν πρῶτον παγκόσμιον συνέδριον γυναικῶν, ὡς ἐπίσημος ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος, διεκρίθη διὰ τὴν μεγάλῃν τῆς μόρφωσιν καὶ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ πνεύματός τῆς. Ὁ ἴδιος ὁ Πρόεδρος Θεόδωρος Ροῦζβελτ τὴν ἐτίμησεν ἰδιαίτερος, προσκαλέσας αὐτὴν εἰς τὸν Λευκὸν Οἶκον. Ὁ ἀμερικανικὸς τύπος ἔγραφε τότε διὰ τὴν Σεβαστὴν Καλλισπέρη: «Μία ἐκ τῶν μάλιστα ἐπὶ διανοητικῇ ἀναπτύξει διακρινόμενων γυναικῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ εἶναι ἡ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος Δις Σ. Καλλισπέρη, ἥτις παρουσιάζει μεγάλῃν ὁμοιότητα πρὸς τὴν Ἀμερικανίδα Ἰωάνναν Ἀδάμς, τὴν περιφημοῦν ἐργάτιδα τοῦ ἐν Σικάγωγ ἀνθρωπιστικοῦ οἴκου».

Κατὰ τὸ ταξίδι τῆς αὐτὸ εἰς τὴν Ἀμερικὴν περιώδευσεν 105 πόλεις, παντοῦ ὅπου ὑπῆρχον Ἕλληνες, καὶ ἔκαμε διαλέξεις παλλομένες ἀπὸ φλογερὸν πατριωτισμόν.

Ἡ Σεβαστὴ Καλλισπέρη διέθεσεν ὀλοκληρὸν τὴν ζωὴν τῆς καὶ τὴν περιουσίαν τῆς ὑπὲρ ἀγαθοεργῶν καὶ κοινωφελῶν σκοπῶν. Οὕτω ἐδώρησεν εἰς τὸν Δῆμον Χαλανδρίου γήπεδον, ἐφ' οὗ τὰ ἐρείπια

του παλαιού ναού Ἁγίου Δημητρίου, καί, ὀλίγον πρό τοῦ θανάτου της, ἕτερον γήπεδον πήχ. τεκτ. τετραγ. 5000, ἐφ' οὗ ἀνηγέρθη τὸ Γυμνάσιον Ἀρρένων Χαλανδρίου, δεχθεῖσα τὰ συγχαρητήρια τοῦ τότε ὑπουργοῦ Παιδείας κ. Κ. Καλλία. Ἀλλά ἡ κοινωνική της δράσις τῆς ἀειμνήστου Σεβ. Καλλισπέρης συνεχίζεται καί μετὰ τὸν θάνατόν της.

Ἐπιπέφυκε τῆς ζωῆς της ἥτο πάντοτε ἡ θελιώσις τῆς παιδείας καί ἰδίως ἡ ἐκπαίδευσις καί βιοτική καί πνευματική ἀνύψωσις τῆς Ἑλληνίδος, δι' ἣν διὰ τῆς διαθήκης της κατέλειπε ὅλην τὴν περιουσίαν της εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον πρὸς ἱδρυσιν ἐκπαιδευτικοῦ καί φιλανθρωπικοῦ Ἰδρυμάτος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἐθνικὸν Μορφωτήριον» μετ' σχολῆν θηλέων ὑπὸ τὸ ἰδιαίτερον ὄνομα «Ἡ Ἑλληνίς» διὰ τὴν δωρεάν μόρφωσιν Ἑλληνίδων. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκπαίδευσιν εἰς τὴν σχολὴν ταύτην, γράφει εἰς τὴν διαθήκην της: «Νὰ ἐπιδιώκεται ἐκπαίδευσις συνδυάζουσα ἰσορροπῶς καί ἑναρμονίως τὸ ἰδεώδες μετὰ τὸ πρακτικόν, ἐκπαίδευσις συνισταμένη εἰς ἴσην καί ταυτόχρονον παροχὴν κλασικῆς παιδείας, γεωργικῶν γνώσεων, ἰδία τῶν μαλλων ἀρμοζουσῶν εἰς τὴν γυναικειάν φύσιν καί δύναμιν, καί ἐπαγγελματικῶν ἐκ τῶν δυνατῶν νὰ ἀσκῶνται ἐν τῷ οἴκῳ, καί εἰς τὴν ἐμφύτευσιν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν μαθητευομένων διακαοῦς ἀγάπης τῆς ἀληθείας, τῆς θεοσεβείας καί τοῦ δικαίου καί εἰς τὴν ἐνστάλαξιν τῆς αἰδοῦς, εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς εὐσυνειδησίας, τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν καί τῆς ἐργατικότητος, εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦ ἐγωϊσμοῦ καί εἰς τὴν περιφρόνησιν τοῦ ταπεινοῦ συμφέροντος καί τῆς ἀπληστίας, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὑπερηφανείας καί ἀξιοπρεπείας τῆς ψυχῆς, ἅμα δὲ καί τῆς εὐγενοῦς μετριοφροσύνης, ἀντὶ κόμπου καί ἀλαζονείας, εἰς τὴν ἀνασυγκρότησιν καί παγίωσιν χρηστῶν ἠθῶν καί εἰς τὸν περιμαζευμὸν τῆς γυναικῆς, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὰ στοιχεῖα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀνωψώσεως».

Καί τὸ μὲν Ἰδρυμα «Ἐθνικὸν Μορφωτήριον» συνεστήθη διὰ τοῦ 18-2/5-31955 Β. Δ/τος, ἡ Σχολὴ ὅμως δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ λειτουργήσῃ, διότι ἀνετράπησαν αἱ οἰκονομικαὶ προϋποθέσεις, ὅφ' ἃς εἶχε συνταχθῆ ἡ διαθήκη (κατὰ τὸ ἔτος 1937), λόγω τοῦ μεσολαβήσαντος πολέμου καί τῆς Κατοχῆς καί οὕτω παραμένει ἐκκρεμῆς ἡ ἐκπλήρωσις τῆς θελήσεως τῆς διαθέτιδος.

Ὁ Δῆμος Ἀθηναίων, τιμῶν τὴν δρᾶσιν τοῦ πατρὸς της, ἔδωκεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς μίαν ὁδὸν παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν. Ὁ ἀδελφός της Γεώργιος Καλλισπέρης διετέλεσεν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν δημοτικὸς σύμβουλος Ἀθηναίων, διακριθεὶς διὰ τὰς πρὸς τὸν Δῆμον ὑπηρεσίας του.

Ἡ μεγάλη ὅμως αὐτῆ εὐεργετία, μεγάλη Ἑλληνίς καί μεγάλη Ἀθηναία, μετὰ τὸν θάνατόν της δὲν εὑρεν σπιθαμὴν γῆς τῶν Ἀθηναίων διὰ νὰ στεγασθῆ, διότι ὁ οἰκογενειακὸς τάφος τῶν Καλλισπέρη εἶχε παραχωρηθῆ εἰς τρίτον. Καί ἤδη εἰς τὸ πρῶτον νεκροταφεῖον Ἀθηναίων, Α'. ζώνην, 2ον τμήμα, ὅφ' ἀριθμὸν τάφου 282, εὐρίσκειται τάφος οἰκογενείας Γεωργίου Ν. Καρατζᾶ, ἐπ' αὐτοῦ δὲ σταυρὸς φέρων τὴν ἀναγραφήν: «Τὸν σταυρὸν τῆς ἡ οικογένεια Νικολάου Καλλισπέρη ἤρε καρτερικῶς Νικολάος, Μαριῶν, Σεβαστή, Γεώργιος, Ἐρασμία». Εἰς τὸν τάφον τούτων δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐνταφιασθῆ ἡ Σεβαστή Καλλισπέρη, ὡς ἐνημερωθῆσθαι. Τὴν ἀειμνήστον εἶχον γνωρίσει κατὰ τὰς δυσμάς τοῦ βίου της, ὡς δικηγόρος της, καί συνέχισα νὰ παρέχω τὰς ὑπηρεσίας μου εἰς τὸ ὅφ' αὐτῆς συσταθῆν ἱδρυμα.

Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς

ΚΩΝΣΤ. Γ. ΚΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑ

Κύριε Διευθυντά,

Πρὸ μερικῶν ἡμερῶν ἀπέθανε εἰς τὰς Η.Π.Α. ὁ James Cash Penney εἰς ἡλικίαν 95 ἐτῶν, πολυεκατομμυριοῦχος, ἰδιοκτήτης μιᾶς αὐτοκρατορίας 1660 ἐμπορικῶν καταστημάτων μετ' ἐτήσιες πωλήσεις ἄνω τῶν 4 δισεκ. δολλαρίων.

Ὁ θάνατος τοῦ Penney ἐσχολιάσθη καί εἰς τὸν ἑλληνικὸν τύπον, ἀλλὰ δὲν ἐπρόσεξα νὰ γραφῆ κάτι διὰ τὴν ἠθικὴ προσωπικότητά του καί διὰ τὴν χριστιανικὴ του πίστι.

Ὁ Penney ἐν τούτοις ὅπως γράφει τὸ ἐγκυρο περιοδικὸ «Time» ἦτο ὁ ἄνθρωπος τῶν αὐστηρικῶν ἀρχῶν, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον δὲν ἐκάπνιζε καί δὲν ἐπίπνε, ἀλλὰ δὲν ἐδέχετο νὰ κἀνῃ σὲ καμμιὰ περίπτωσι συμβιβασμούς. Ξεκίνησε ἐκ τοῦ μηδενός καί ἡ πρώτη ἐπιχείρησις ποῦ ἔκανε ἐπέτυχε διότι δὲν ἐδέχθη νὰ δωροδοκῆσθαι ἕναν διευθυντὴ ξενοδοχείου μετ' ἕνα μπουκάλι σαμπάνια. Πίστευσεν ὅτι χρυσοῦν κανόνα τοῦ Εὐαγγελίου, εἶχε βαθεῖα πίστι στὸν Θεό, καί ὅπως ὁ ἴδιος συνήθιζε συχνὰ νὰ λέγῃ «θὰ προτιμοῦσα νὰ ἦμιον γνωστός σάν Χριστιανὸς μᾶλλον παρά σάν ἔμπορος».

Νομίζω ὅτι τὰ ἀνωτέρω πρέπει νὰ γίνων εὐρύτερα γνωστά διότι στὴν ἐποχὴ μας ὁ περισσότερος κόσμος πιστεύει ὅτι Χριστιανισμὸς καί ἐμπόριο δὲν συμβιβάζονται, ἐνῶ ἀντίθετα ὁ Χριστιανισμὸς τὰ πάντα ἐξαγιαρίζει, καί τὸ ἐμπόριο ἀπὸ μέσο ἀδίκου πλουτισμοῦ τὸ καθιστᾷ λειτουργημὰ χρήσιμο στὴν κοινωνία, ὅπως καί ὅλα τὰ ἄλλα ἐπαγγέλματα.

Μετὰ τιμῆς
Τ. ΜΠΟΛΑΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Μελή Νικολαΐδη: «Ο ΙΗΣΟΥΣ» (ὅπως τὸν εἶδε ἓνας ἄγνωστος μαθητής), Ἀθήναι 1970.

Τὸ νὰ γράφει κανεὶς γιὰ τὸν Ἰησοῦ — τὴν Σαρκαωμένη Ἀγάπη ποὺ ἦρθε γιὰ νὰ φέρῃ τὴ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν στὴ γῆ καὶ νὰ ἐνώσῃ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ Θεό — δίχως νὰ κινδυνεύῃ νὰ κάμῃ ἱστορία, πρέπει νὰ ζῆ τὸν Ἰησοῦ μέσα του. Νὰ κατακέεται ὁλόκληρος ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς πνευματικῆς λάβας. Πρέπει νὰ διαθέτῃ μιὰ προσωπικὴ θρησκευτικὴ ἐμπειρία, μιὰ ἐμπειρία ποὺ θὰ προέρχεται πάντοτε «ἐκ τῶν ἔνδον». Ἡ Θεία Ἀποκάλυψη νὰ ἔχη μεταμορφώσῃ τὴν συνειδήσιν του, ἔτσι ποὺ ἡ Θεία Χάρη νὰ τὸν ἔχη ἐπισκίασῃ. Καὶ ἡ ζωντανὴ πίστη του νὰ ἔχη ὁδηγήσῃ τὰ θήματά του στὴ συνάντησιν μὲ τὸ Θεό.

Μὲ δέος πιάνει κανεὶς τὴν πέννα γιὰ νὰ ἱστορήσῃ τὴν ἐπίγειαν ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ. Εἶναι τὸ δέος ποὺ προκαλεῖ ἡ ἀσύλληπτη Θεϊκὴ Μεγαλωσύνη.

Ὁ Μελὴς Νικολαΐδης ἔγραψε τὸ καινούργιο του βιβλίον «ΙΗΣΟΥΣ», διακατεχόμενος ἀπ' αὐτὸ τὸ δέος. Θαυμάσια ἡ ἐμνευσι νὰ χρησιμοποιήσῃ ἓναν ἄγνωστο μαθητὴ τοῦ Θεανθρώπου καὶ μῆσφ αὐτοῦ νὰ μᾶς μιλήσῃ γιὰ τὸν Ἰησοῦ... (Δὲν ἔχει σημασία ἀνὰ αὐτὸς ὁ μαθητὴς ἦταν ἢ ὄχι ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης!).

Ὅμως τὴν ἐπιτυχία στὸ βιβλίον του δὲν ἀποτελεῖ αὐτὴ ἡ ἐμνευσι, ἀλλὰ τὸ ὅτι — καθὼς γράφει ὁ ἴδιος — ἐγκολπώθηκε αὐτὸν τὸν ἄγνωστο μαθητὴ. Τὸν ἐνωίωσε νὰ μπαίνει στὴν ψυχὴ του καὶ νὰ συνταυτίζεται μὲ ὅλην του τὴν ὑπαρξιν. Ἔτσι, σ' ὅλο τὸ βιβλίον, παρακολουθοῦμε τὸν ἄγνωστο μαθητὴ, νὰ ἱστορῇ τὴν ἐπίγειαν ζωὴ τοῦ Θεανθρώπου. Τὸ ἀπονημόνευμα προσπαθεῖ νὰ παραμείνῃ στὰ εὐαγγελικὰ πλαίσια καὶ ὅταν ἀκόμη μπαίνει στὴ μέση ἡ φαντασία τοῦ συγγραφέα. Ἡ θεία διδασκαλία τοῦ Γιοῦ τοῦ Θεοῦ δίνεται ἀπλά, ἀλλὰ καὶ συμπυκνωμένα. Ὁ ἀναγνώστης νοιώθει ἀσυνήθιστη πνευματικὴ τέρψιν καὶ αἰχμαλωτίζεται ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ βιβλίου.

Ἄν ἦταν νὰ χαρακτηρίσουμε τὸ βιβλίον δὲν θάχαμε παρὰ νὰ ἐπαναλάβουμε τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ Ἐθνάρχου τῆς Κύπρου Μακαρίου, νὰ τὸ ὀνομάσουμε: (Ἄνθος Εὐλαβείας). Γιατὶ

πραγματικὰ στὶς σελίδες τοῦ «ἀνελίσσεται ὑποβλητικὴ ἢ παρουσία καὶ πορεία τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ζωντανῶς ἀπεικονίζεται ἡ ἀπήχησις τῆς Οὐρανίου Διδασκαλίας Του εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Σφραγὶς ἐνθέου ζήλου καὶ εὐλαβείας εἶναι ἐναποτεθειμένη (στὸ βιβλίον), ἡ σφραγὶς τῆς ψυχῆς» τοῦ συγγραφέα.

Ὁ Μελὴς Νικολαΐδης κατῶρθωσε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ νὰ μᾶς προσφέρῃ στὶς σελίδες του τὸν οὐσιαστικὸ Χριστιανισμό. Καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ μὲ τρόπο ποὺ φανερώνει ὄχι ἀπλῶς «τὴν λογοτεχνικὴν ἱκανότητά» του, ἀλλὰ τὸ βύθιμα τοῦ στοχασμοῦ του στὸ πῦρ τῆς πνευματικῆς λάβας.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, ὑπὸ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ἐκδόσεις Β. Ρηγοπούλου.

Σὲ μιὰ καλαισθητὴ ἔκδοσιν ὁ οἶκος Ρηγοπούλου, τῆς Θεσσαλονίκης, μᾶς παρουσιάζει τὸ γνωστὸ ἔργο τοῦ Μ. Ἀθανασίου γιὰ τὸν Πατέρα τῆς Ἐρήμου Μ. Ἀντωνίου. Συγχρόνως πλουτίζει τὴν ὡραία αὐτὴ ἔκδοσιν καὶ μὲ διηγήσεις, ἀποφθέγματα καὶ ἐπιστολές, καθὼς καὶ παραινέσεις τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου. Ἔτσι γίνεται πιὸ ἀξιόπαινη ἡ ἔκδοσις αὐτὴ, ἐπιμελημένη ὅπως ὅλες οἱ ἐκδόσεις τοῦ οἴκου Ρηγοπούλου, μιὰ καὶ φέρνει πιὸ κοντὰ στὸν σύγχρονον ἄνθρωπον τὴν σκέψιν, τὶς ἰδέες, τὰ θεία μηνύματα τοῦ Μ. Ἀντωνίου. Καὶ ἔχει ἀνάγκη, ἢ τόσο ὑλιστικὴ ἐποχὴ μας, ἀπὸ τὰ ἱερά αὐτὰ νάμαται. Μπορεῖ νὰ ζωογονήσῃ τὴν «ἔρημη γῆς μας», νὰ ἀνθίσῃ καὶ πάλιν τὸ Πνεῦμα στὴν ξηραΐα τοῦ καιροῦ μας.

Ι. Γ.

Κωνσταντίνου Φράγκου, ΟΙ ΝΕΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΑΙ, Λόγος εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης, 1971.

Ἀξιοπρόσεκτο τὸ θέμα τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Φράγκου, ποὺ ἀνέπτυξε στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης στὴ γιορτῇ

των Τριῶν Ἱεραρχῶν. Ἐδωσε στοὺς ἀκροατὰς του νὰ νοιώσουν τὴν ζωτικὴ παρουσία τῶν Τριῶν Μεγάλων Δασκάλων τῆς Οἰκουμένης καὶ στὸ τόσο ὀδυνηρὸ καὶ σύγχρονο θέμα τῆς νεότητος. Ἐξέθεσε τὶς θέσεις του σὲ διάφορες πλευρὲς καὶ σὲ ποικίλα θέματα, ποὺ ἀντιμετωπίζει κάθε νέος. Γιὰ τοῦτο ὁ πανεπιστημιακὸς λόγος τοῦ κ. Κ. Φ. εἶναι ἕνα χρῆσιμο βοήθημα στὰ χέρια ἐκείνων, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ νέα γενεά.

Ι. Γ. Α.

Ἑλένης Σιάτρα - Λαζανά: «**Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΩΝ ΑΙΤΩΝ**». Ἀθήναι 1970.

Εἶναι ἐκφραστικὰ πλούσια ἡ ποιητικὴ οὐσία τῆς συλλογῆς αὐτῆς, σὲ στοιχεῖα ἀνθρωπιάς καὶ καλωσύνης. Ἡ ποιήτρια φιλοσοφεῖ ἐπάνω στὴ ζωὴ, στὸν ἀγῶνα τῆς, στὶς ἀδυναμίες τῆς, στοὺς πόνους τῆς. Τραγουδάει τὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ σέρνεται στὴ γῆ, στερημένος τὴν ἀγάπην καὶ τὸν οὐρανὸ, ψάχνοντας νὰ βρῆ εὐτελεῖ ὑποκατάστατά τους. Ἡ ἀπειρὴ, θεϊκὴ ἀγάπη, μένει μόλα ταῦτα ἀνεπηρέαστη ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη κακία:

Ἄνθρωπε, τὸ μῖσος σου λόγισε τὴν πλευρά μου

ἢ χολὴ σου ἔκαψε τὰ χεῖλη μου,
ἢ ἀγάπη μου κάρφωσε στὸ πέτο σου
ἕνα λουλουδί μελωδίας. (Ἀντίδωρο).

Ἡ ποιήτρια δείχνει ὅλη τῆς τὴν συμπάθεια στὰ ζῶα, στοὺς ταπεινοὺς καὶ καταφρονεμένους («Μακαρισμός», «ὁ Γερο-δοκασταριστής», «ἐπατεία»). Μᾶς παρουσιάζει σὲ ἀλληγορικὲς εἰκόνες καὶ προσωποποιήσεις, τὸν ἀνθρώπο ποὺ ἀσφυκτιᾷ ἀπ' τὴ μοναξιά καὶ τὸ ἀγχος τῆς ἀδιαφορίας. Ἡ ποίησή τῆς εἶναι διωματικὴ, χωρὶς ὅμως μεταφυσικὲς ἀνησυχίες. Πάντως ὠραιότερα εἶναι τὰ ποιήματά τῆς μὲ τὸ καθάριο νόημα. Ξεχωρίζουν: «Ἐπιείκεια», «Ναυτικοί», «Μιά φορά», «Ποιητῆς» κ.ἄ. — Ἡ ποίησή τῆς κ. Ἑλένης Σιάτρα - Λαζανά δείχνει προοπτικὲς γιὰ ἐξέλιξη σὲ ἀνώτερες σφαῖρες.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

Rev. Constantine Fouskas: **SAINT ISIDORE OF PELUSIUM, HIS LIFE AND HIS WORKS**, Attens 1970.

Σήμερα ποὺ συνεχῶς ἀναπτύσσεται τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἑτεροδόξων νὰ γνωρίσουν τοὺς θησαυροὺς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ

«**ΑΚΤΙΝΕΣ**». Μηνιαῖον περιοδικόν.
Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός.

Ἱδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι (135), τηλ. 624.233.

Ἐκδότης καὶ Διευθυντῆς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἱατριδῆς, Δημητραπεοῦλου 13, Ἀθήναι (403).

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Σταματοπούλος, Ἱπποκράτους 189, Ἀθήναι (708). Τιμὴ τεύχους δεχ. 7.

Ἐτησίᾳ συνδρομῆς, ἐσωτερικοῦ δε. 70, ἐξωτερικοῦ δολλ. 5. Τόπος ἐκδόσεως: Ἀθήναι, Ἀπρίλιος 1971. Χειρόγραφα, δημοσιεύόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

τὶς μεγάλες προσωπικότητες τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας, πρέπει νὰ χαιρετίζουμε μὲ χαρὰ κάθε ἔκδοσι, ποὺ βοηθαίει στὸ θέμα αὐτό. Καὶ μὴ τέτοια τελευταία ἔκδοσις στὰ ἀγγλικά εἶναι τοῦ π. Κωνσταντίνου Φούσκα, διδάκτορος τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γλασκώθης γιὰ τὸν Ἅγιο Ἰσιδώρο τὸν Πηλουσιώτη. Ὁ τίτλος τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς ἐργασίας εἶναι «Saint Isidore of Pelusium, His life and his works».

Ὅπως ἀναφέρεται καὶ στὸν πρόλογο, δὲν ὑπάρχει στὰ ἀγγλικά πλήρης μελέτη γιὰ τὸν μεγάλο αὐτὸ Πατέρα καὶ Λόγιο τοῦ τέλους τοῦ Δ' μ.Χ. καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' μ.Χ. αἰῶνος. Τὸ κενὸ αὐτὸ καλύπτει ἡ ἐμπεριστατωμένη μελέτη τοῦ π. Κ. Φούσκα, ποὺ ἀναφέρεται στὴ ζωὴ καὶ στὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου, γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Εὐάγγελος Σχολαστικὸς γράφει: «Ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου Β' διέπρεπε Ἰσιδώρος, ὃς κλέος εὐρὺ κατὰ τὴν ποίησιν, ἔργω τε καὶ λόγῳ περὶ πᾶσι διαβόητος. Ὅς οὕτω δὲ τὴν ψυχὴν τοῖς ἀναγωγικοῖς ἐπίανε λόγοις, ὡς ἀγγελικὸν ἐπὶ τῆς γῆς μετελεθεῖν βίον, στήλην τε ζῶσαν διὰ παντός εἶναι, βίου τε μοναδικοῦ καὶ τῆς εἰς Θεὸν θεωρίας».

Τὸ ἔργο τοῦ Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου, ποιήματα, ἐπιστολές κ.λ.π., προσφέρεται σὲ συστηματικὸ καὶ εὐχάριστο τρόπο καὶ μὲ πολλὰ παρενθέσεις στὰ ἑλληνικὰ δείγματα γραφῆς τοῦ Ἁγίου.

Γνωστὸς στοὺς θεολογικοὺς καὶ εὐρυτέρους κύκλους ὁ π. Κ. Φούσκας γιὰ τὶς πολλὰ καὶ ἀξιοπρόσεκτες ἐργασίες του, ἔρχεται τώρα καὶ μὲ τὴ νέα του μελέτη νὰ συμβάλῃ στὴν εὐρύτερα γνωριμία τοῦ ὀρθοδόξου πνεύματος. Προσφορά μεγάλη καὶ ἀξία θερμῶν ἐπαίνων!

Α.